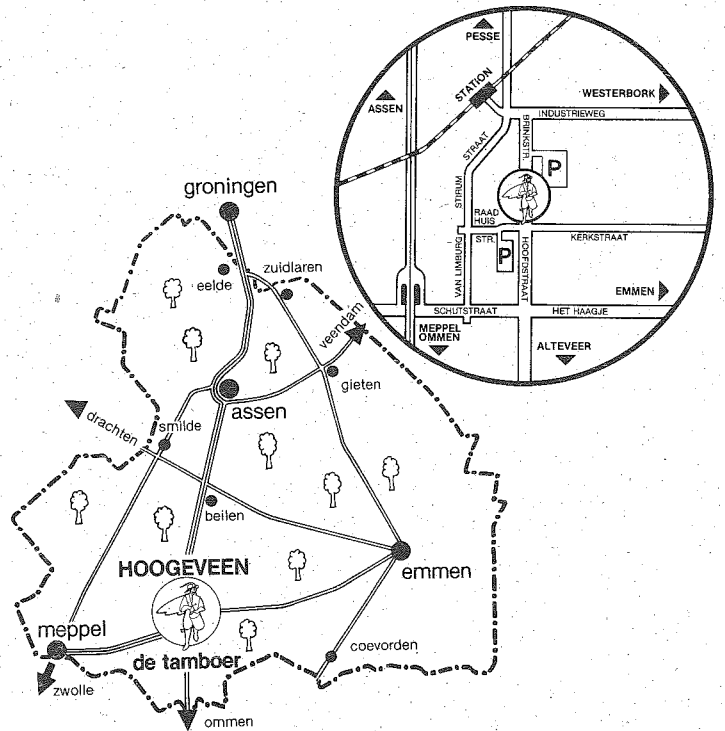

DE EERSTE CONGRES- DEMOCRAAT

AGENDA

voor de 27e ALGEMENE LEDENVERGADERING van de Politieke Partij Democraten '66 op zaterdag 20 september 1980 in de Tamboer te Hogeveen.

- 10.30 uur: 1. Opening door de partijvoorzitter en voorstellen congresleiding.
2. Benoeming notulen- en stemcommissie.
3. Toelichting op de stemprocedure.
10.40 uur: 4. BELEIDSPROGRAMMA – Onderwijs.
12.30 uur: LUNCH.
13.30 uur: 5. BELEIDSPROGRAMMA – Emancipatie.
15.15 uur: 6. Toespraak fractievoorzitter Eerste Kamer.
15.45 uur: 7. Discussie.
16.15 uur: 8. Sluiting door de partijvoorzitter.

CONGRESMEDEDELINGEN

Congresreglement

Toelichting

Volgens het Huishoudelijk Reglement heeft het HB besloten het onderstaande congres-reglement vast te stellen.

Evenals op de voorgaande congressen bevat dit congresreglement alleen bepalingen die niet in het Huishoudelijk Reglement (art. 7 t/m 18) zijn geregeld.

Artikel 1

Het op 20 september 1980 te houden congres is een Algemene Ledenvergadering als bedoeld in art. 7 van het Huishoudelijk Reglement.

Artikel 2

Moties en amendementen die betrekking hebben op onderwerpen vermeld in de concept-agenda en niet zijn goedgekeurd door tenminste één Algemene Regiovergadering, moeten uiterlijk maandag 15 september 1980 om 12.00 uur op het landelijk secretariaat ontvangen zijn.

Deze moties en amendementen dienen door tenminste vijf leden van D'66 ondertekend te zijn en worden in het congresboek gepubliceerd.

Artikel 3

De behandeling van moties en amendementen geschiedt als volgt:

1. De indiener of een door hem/haar aangewezen lid van D'66 geeft desgewenst een beknopte toe-

lichting.

2. De fungerend voorzitter verleent degenen, die zich volgens de bij de congresleiding berustende sprekerslijst als spreker hebben aangemeld, in volgorde van aanmelding het woord.
3. Het Hoofdbestuur en de Rapportagecommissie kunnen aan het congres een advies omtrent het voorstel geven.
4. De fungerend voorzitter brengt de amendementen in volgorde van ingrijpendheid in stemming en daarna het al dan niet geamendeerde voorstel.
5. De fungerend voorzitter brengt resoluties en moties over een bepaald agendapunt in stemming als alle resoluties en moties over dat agendapunt zijn toegelicht. De fungerend voorzitter bepaalt de volgorde waarin de resoluties en/of moties in stemming worden gebracht.

Artikel 4

In gevallen betreffende de gang van zaken tijdens het congres waarin dit reglement niet voorziet, beslist de congresleiding met inachtneming van de Statuten en het Huishoudelijk Reglement.

Toegangsprijs

Het Hoofdbestuur heeft besloten de toegangsprijs voor het najaarscongres 1980 te Hogeveen op f 10,- per persoon te bepalen.

Evenals in vorige jaren heeft het HB bij de opstelling van de begroting 1980 het standpunt ingenomen dat congressen kostendekkend moeten zijn en niet uit de algemene partijmiddelen moeten worden gefinancierd. Hoewel de voorjaars(deel)congressen 1980 helaas niet kostendekkend zijn geweest, heeft het HB toch gemeend om de toegangsprijs niet te moeten verhogen, omdat het HB beseft dat een dergelijke toegangsprijs, vermeerderd met reis- en verblijfskosten voor sommige leden reeds een drempel voor het congresbezoek kan vormen. De financiële situatie van de partij en de realisatie van de begroting 1980 bieden echter geen mogelijkheid om een nog lagere toegangsprijs en het hieruit voortvloeiende nog zwaardere exploitatietekort van een congres te aanvaarden.

Vervoer

In deze Democraat is een reductie van de Nederlandse Spoorwegen bijgesloten, waarmee u met 20% reductie een treinkaartje naar Hogeveen v.v. kunt kopen.

Crèche

Ook tijdens dit congres kunt u uw kinderen achterlaten onder de hoede van een paar aardige mensen (nu dit congres in het teken van de emancipatie staat gaan we ervan uit dat dat niet persé vrouwen zullen zijn). Wilt u uw kinderen in de creche on-

derbrengen, geef dat dan even door aan het landelijk secretariaat, Kitty Warburg, voor 16 september a.s.

Stemrecht

Op Algemene Ledenvergaderingen van D'66 hebben alle leden van D'66 stemrecht, mits zij aan hun contributieplichtingen hebben voldaan. Volgens artikel 4 lid 1 van het Huishoudelijk Reglement dient de contributie voldaan te zijn op 1 april van het lopende jaar. **Op de ALV van 20 september 1980 hebben dus alleen de leden stemrecht, die hun contributie 1980 hebben voldaan.**

Alleen leden die hun lidmaatschapskaart van 1980 of een betalingsbewijs 1980 kunnen tonen, ontvangen op het congres een stemkaart. Dit lijkt misschien een enigszins bureaucratische maatregel, maar wanneer u bedenkt, dat het onmogelijk is om in korte tijd de ledenadministratie van circa 15.000 leden te raadplegen, kunt u ongetwijfeld begrip voor deze maatregel opbrengen.

Wanneer u onverhoopt uw contributie 1980 nog niet betaald hebt en dus geen rechten verbonden aan het lidmaatschap kunt uitoefenen, raden wij u dringend aan uw contributie zo spoedig mogelijk over te maken. Ook op het congres kunt u uw contributie voldoen, maar wij stellen het op prijs, wanneer u van te voren betaalt.

Deel 3 Hoofdstuk 8:

Congresstuk ECD 1

Onderwijs

8.1. Algemeen

Onderwijs en andere educatieve voorzieningen zijn voor individuele personen, voor groepen en voor de samenleving in zijn geheel, van groot belang. Het is goed dit belang nog eens opnieuw te analyseren vanuit de eigen actiebeginselen van D'66. Alleen wanneer dat belang helder is omschreven kan het worden behartigd en kan het als leidraad en houvast dienen voor het te voeren onderwijsbeleid.

8.1.1. Individueel belang

Elk lid van de maatschappij heeft zijn eigen individuele belang bij goede onderwijs- en educatieve voorzieningen. Die voorzieningen moeten waarborgen dat het individu zich zo volledig mogelijk kan ontplooiën. Dit alles met als doel zich te kunnen handhaven in maatschappij en samenleving en zich daarin ook wel te kunnen bevinden.

Naarmate de maatschappij gecompliceerder wordt en meer vraagt van het individu zullen de individuele belangen bij goede educatieve voorzieningen tenminste evenredig toenemen.

Onvoldoende scholing en vorming leiden onherroepelijk tot minder kennis en daardoor tot verminderde mogelijkheden om volwaardig in de samenleving te kunnen participeren: daardoor zullen gevoelens van onbehagen en onmacht kunnen ontstaan.

Uit dit alles vloeit voort dat de toegankelijkheid tot het onderwijs voor ieder gelijk moet zijn.

Vanzelfsprekend geldt dat voor ieder die aan het begin van de leerplichtige leeftijd naar het basisonderwijs gaat, maar het geldt ook voor opvolgende onderwijsvormen voor hen die zich daarvoor voldoende hebben gekwalificeerd.

D'66 ziet groepen primair als samenwerkingsvormen van individuen die hun eigen belangen door bundeling het best menen te kunnen behartigen. Deze groepen zijn voor het beleid van belang omdat zij de overheid signalen kunnen geven ten aanzien van de wijze waarop individuele leden van de maatschappij hun belang bij goed onderwijs gerealiseerd willen zien.

Bij een zekere mate van institutionalisering kunnen aan deze groepen ook uitvoerende taken worden overgedragen.

8.1.2. Maatschappelijk belang

D'66 meent dat de historie aantoont dat een samenleving en een cultuur zich alleen dan verheffen en staande kunnen houden als er wordt gezorgd voor voldoende en goed onderwijs voor iedereen. De samenleving en de

maatschappij die deze in stand houdt hebben belang bij het zich wel bevinden van mensen die geleerd hebben zich te bewegen in die maatschappij naar eigen inzichten, een maatschappij die zij begrijpen, mede kunnen sturen en helpen verbeteren.

8.1.3.

Een goede beroepsuitoefening, mobiliteit, inzicht in het functioneren van de maatschappij en de democratische beginselen, waardoor de samenleving mede wordt ervaren als dienstbaar aan het eigen individuele belang in harmonie met ieders belang, zijn doelstellingen van het onderwijs.

D'66 is van mening, dat de maatschappij het belang dat zij heeft bij het onderwijs in een actief beleid mag omzetten. Daarmee wordt bedoeld dat de mogelijkheden van mensen om via hun talenten voor de maatschappij van nut te zijn, actief moeten worden benaderd.

Er zijn individuen voor wie de doelstellingen van het onderwijs niet zonder extra steuntje in de rug bereikbaar zijn. Veelal zijn dit groepen van individuen die niet of onvoldoende voor zichzelf kunnen opkomen. Daarvoor dient de overheid speciale aandacht te hebben. De overheid dient deze groepen als het ware op te sporen omdat er een maatschappelijk belang mee gemeend is voor hen gerichte maatregelen te nemen, teneinde deze groepen in staat te stellen volwaardig in de samenleving te participeren. Te noemen zijn vrouwen, maar ook de jongeren met onderwijsachterstanden die door sociaal-economische factoren veroorzaakt zijn, de anderstaligen, voortkomend uit culturele minderheidsgroepen, de lichamelijk en geestelijk gehandicapten, de volwassenen die vroeger geen kansen hebben gehad.

Daarom is onderwijs een van de belangrijkste investeringen ten behoeve van een volgende generatie en de maatschappij waarin die zal leven. Dit vraagt sociaal en economisch grote offers, die niet volledig afhankelijk mogen zijn van schommelingen in de economie.

2. Leerplicht en leerrecht

Het belang van het individu brengt met zich mee dat zijn „leerrecht“ verzekerd moet zijn gedurende de periode dat hij zelf voldoende effectief voor zijn eigen belang op kan komen. Leerplicht is daarentegen een bescherming van het individuele belang tegen personen en groeperingen die andere belangen willen laten prevaleren. Dat kunnen bedrijven zijn, die economisch voordeel zien in het hebben van jonge, goedkope arbeidskrachten. Dat kunnen ook ouders zijn die kinderen nog bij zich thuis willen houden, of liever inzet-

ten in het eigen gezinsbedrijf. Het kan ook de overheid zijn die het economisch aantrekkelijk vindt de leerplichtige leeftijd laag te houden. Leerplicht heeft echter ook voor het individu een nadelig aspect naarmate het dichter komt bij de leeftijd dat het geacht wordt volwassen te zijn, nl. het verplichtend karakter.

D'66 constateert dat de leeftijd waarop het individu belangrijke beslissingen voor zijn verdere leeftijd neemt duidelijk een dalende tendens vertoont. D'66 is van mening dat voor het berekenen van de hiervoor genoemde doelstellingen van het educatieve beleid niet moet worden gedacht aan verlenging van de leerplicht, maar aan de invoering van het leerrecht.

In de komende jaren dient uit het beleid van de overheid duidelijk te worden op welke wijze aan dit leerrecht vorm wordt gegeven. D'66 zal met alle kracht streven naar realisering van het leerrecht voor een ieder na beëindiging van de leerplicht tot 16 jaar.

Het leerrecht voor volwassenen vindt uitwerking in een stelsel van volwasseneneducatie.

Als één van de uitwerkingen van een leerrecht moet aan ieder een recht worden toegekend om telkens na een aantal arbeidsjaren onderwijs te genieten. Hierbij moet ook aan onbetaalde arbeid worden gedacht.

D'66 wil met kracht streven naar de praktische uitwerking van een systeem van wederkerend onderwijs.

3. Onderwijsstructuur

De structuur van het huidige onderwijs heeft nog steeds de sporen in zich van de klasse- en standenmaatschappij. Het LBO als voortvloeisel van de oude ambachtsschool en industrijscholen; het HAVO en VWO als voortvloeisel van de „Hogere Burgerschool“ en het Gymnasium, enz.

Deze verticale scheidingslijnen in de onderwijsstructuur dienen te verdwijnen, zij veroorzaken onder andere een negatieve selectie, een zuigkracht op de „bijbehorende“ maatschappelijke groepering (maatschappelijke positie ouders) en een te vroege en nauwelijks nog te herziene keuze.

Er bestaat bovendien nog steeds een onderwaardering van bepaalde vaardigheden (later in inkomensverschillen opnieuw tot uitdrukking komen). D'66 is van mening dat een herwaardering van de handvaardigheden, zowel maatschappelijk als salarieel, dringend nodig is. De scheefgroei op dit punt veroorzaakt niet alleen een niet te motiveren discriminatie, maar is bovendien de bron van veel problemen in de steeds meer overbezette groep van beperkt cognitief opgeleiden.

De toepassing van chips zal dit probleem nog vergroten.

Daarom wordt gestreefd naar een uiteindelijk volledig geïntegreerd onderwijs in de eerste cyclus (drie jaar) van het voortgezet onderwijs, gevolgd door een periode van differentiatie en beroepskeuze in de tweede cyclus van het voortgezet onderwijs, gevolgd door een verdere specialisatie in een op de tweede cyclus van het voortgezet onderwijs

volgende fase van het onderwijs (bedrijfsopleiding - Hoger Beroepsonderwijs - Wetenschappelijk Onderwijs).

Onderwijs en andere educatieve voorzieningen moeten zo worden georganiseerd dat de mogelijkheid wordt geboden in iedere levensperiode te leren. Gebruikmakend van internationale ervaringen op dit terrein worden doelmatige vormen van part-time volwassenenonderwijs ontwikkeld.

De keuze van de ontwikkelingsrichting na het basisonderwijs moet worden geënt op een juiste en volledige voorlichting over de mogelijkheden in voortgezet en hoger onderwijs. Een betere voorlichting van alle betrokkenen over de ontwikkelingsmogelijkheden in het beroepsonderwijs moet een herwaardering en een reëler beeld van de toekomstperspectieven van dit onderwijs bevorderen. De relatief geringe deelname van vrouwen aan afrondende beroepsopleidingen noodzaakt tot speciale aandacht voor deze categorie schoolverlaters gedurende het hele leerproces.

4. Toegankelijkheid

Financiële en maatschappelijke omstandigheden, sekse, lichamelijke en geestelijke handicaps mogen geen belemmering zijn om aan onderwijs en vorming deel te nemen.

Veel individuen en groepen hebben echter een extra steuntje in de rug nodig om naar behoren te kunnen profiteren van onderwijs en vorming. De startkansen van jeugdigen met onderwijsachterstanden, veroorzaakt door sociaal-economische factoren moeten worden verbeterd. Via een onderwijsstimuleringsbeleid wordt thans getracht die startkansen te verbeteren.

D'66 is van mening dat een onderwijsstimuleringsbeleid noodzakelijk is, maar ook dat een dergelijk beleid pas kans van slagen heeft als het ingebed is in een geheel van maatregelen om achterstandssituaties te voorkomen.

Een integrale functieherwaardering en een achterstandenopheffend volkshuisvestingsbeleid, zoals deze elders zijn beschreven, zullen hieraan ook een bijdrage leveren.

Omdat veel van de thans lopende stimuleringsprojecten van zo korte duur zijn dat onderwijsstimuleringsactiviteiten vrijwel zeker geen blijvende resultaten te zien zullen geven, dient de projectduur van stimuleringsprojecten te worden verlengd en dient een uitbreiding naar het voortgezet onderwijs plaats te vinden. Onderwijs en andere welzijnsvoorzieningen moeten méér samenwerken, opdat maatschappelijke en culturele belemmeringen in het ontwikkelingsproces bij kinderen eerder kunnen worden gesignaleerd en verholpen.

Uitgaande van een blijvend verblijf in ons land van grote aantallen anderstaligen, voortkomend uit culturele minderheidsgroepen, zal de overheid geëigende maatregelen moeten nemen om de anderstaligen mogelijkheden te bieden in maatschappelijk functioneren die gelijkwaardig zijn aan die van de autochtone bevolking. De tweede en de

derde generatie jongeren uit de culturele minderheidsgroepen zullen apart aandacht vragen.

Onderwijs kan een belangrijke rol spelen in het zich doen thuis voelen van anderstaligen, in ons land. Anderstaligen dienen onderwijs in de eigen taal en cultuur te kunnen krijgen om, binnen de grenzen van onze wetgeving, een eigen identiteit te kunnen behouden.

Anderzijds zullen de nederlandsstalige kinderen op school veel meer dan nu het geval is kennis moeten kunnen nemen van de cultuur van de minderheidsgroepen, die zij op hun school en in hun buurt ontmoeten. Dit zal kunnen leiden tot een maatschappelijke herwaardering van de rol van culturele minderheden.

Een derde categorie die een extra steuntje in de rug nodig kan hebben vormen de **gehandicapten**. Zij moeten – begeleid door daartoe gespecialiseerde instellingen – zo veel en zo lang mogelijk aan het onderwijs in al zijn vormen kunnen blijven deelnemen.

D'66 wil ook uitspraken doen over de toegankelijkheid in de zin van concrete toelating tot onderwijsinstellingen.

De toelating tot voortgezet en hoger onderwijs geeft in een aantal gevallen problemen wegens onvoldoende capaciteit. Voortbouwend op de actiebeginselen en op de in het voorafgaande geformuleerde onderwijsdoelstellingen is het onaanvaardbaar uit capaciteitsoverwegingen te moeten selecteren.

Niet alleen voor de besten moeten alle onderwijsvoorzieningen volledig toegankelijk zijn, maar voor een ieder die zich voldoende heeft gekwalificeerd voor een opvolgende onderwijsvorm.

Indien daarna studenten gedurende hun studie moeten afhaken, dient er een positieve verwijzingsmogelijkheid te zijn.

De belangstelling voor een aantal onderwijsvormen wordt momenteel kunstmatig gevoed door grote verschillen in inkomens verbanden aan het niveau van de scholing, die ook in de sociale uitkeringen van hen die voor het eerst aan het arbeidsproces gaan deelnemen tot uiting komen. Beter ware het dat de belangstelling voor verdergaande studie wordt beheerst door de individuele behoefte aan verder te ontwikkelen capaciteiten en door de behoeften in de samenleving. Een terugdringing van de grote verschillen in inkomens gekoppeld aan het opleidingsniveau en het invoeren van een voor iedereen gelijke basisvoorziening in de sociale uitkeringsfeer en een zeer goede onafhankelijke voorlichting over mogelijkheden van de leerling en zijn kansen op de arbeidsmarkt, zullen de belangstelling voor steeds meer en beter onderwijs in goede banen kunnen leiden.

Dit betekent dus ook dat D'66 de toegankelijkheid van het onderwijs

niet belemmerd wil zien in het kader van een afstemming van het onderwijs op de arbeidsmarkt, al zullen in de onderwijsvoorlichting arbeidsverwachtingen zeker een rol moeten spelen.

5. Inrichting van het onderwijs

Het onderwijs moet zo worden ingericht dat de jeugdige steeds meer zelf de ontwikkeling van zijn vermogens kan – en ook mag – bepalen. Daartoe moet de jeugdige in het basisonderwijs reeds gewend raken aan kiezen uit alternatieven (bijvoorbeeld door middel van project-onderwijs).

Naarmate de jeugdige verder in het opleidings- en vormingsproces vordert, moet hij meer invloed kunnen uitoefenen op de te kiezen ontwikkelingsrichting en zelf de leerwede mede mogen bepalen.

Het ontwikkelen van de eigen persoonlijkheid is alleen mogelijk in relaties met een min of meer duurzaam karakter tot anderen. Het onderwijs moet daarom ook de vorming van groepsverbanden bevorderen, waarbinnen relaties tussen lerenden en onderwijsgeevenden betekenis kunnen krijgen. D'66 denkt daarom eerder in termen van kleinschalige onderwijsvoorzieningen, die voor het bereikende van bepaalde onderwijskundige doelen onderling tot samenwerking komen, dan aan grote tot zeer grote instituten. Ook met het oog op de sociaal-culturele betekenis van de school voor de omgeving geeft D'66 de voorkeur aan kleinschalige onderwijsvoorzieningen.

In kleine kernen en de centra van grote steden dienen basisonderwijsvoorzieningen gehandhaafd te blijven, eveneens met het oog op de sociaal-culturele betekenis van de school aldaar.

6. Beheer en democratisering

6.1.

D'66 is, met inachtneming van in het algemeen te stellen kwaliteitseisen door de overheid, voorstander van een gedecentraliseerd onderwijsbeleid. De mogelijkheden voor de school zelf moeten worden vergroot, omdat de verantwoordelijkheid voor goed onderwijs voor een belangrijk deel bij de school en de daarbij direct betrokken groeperingen zelf ligt.

6.2.

Verrijking van het democratisch gehalte van de bestuursstructuren in het onderwijs is noodzakelijk. Het „bevoegd gezag” van onderwijsvoorzieningen moet reële mogelijkheden bieden voor democratische controle en beïnvloeding door direct betrokkenen.

Er dient een medezeggenschapsregeling te komen, waarin die rechten

zijn neergelegd, die krachtens de Wet op de Ondernemingsraden gelden voor medewerkers in een onderneming, voor zover de aard van het onderwijs dat toelaat.

In samenhang met de aard van het onderwijs dienen deze rechten dan toe te komen aan het onderwijzend en niet-onderwijzend personeel en aan de ouders (basisonderwijs), de ouders en de leerlingen (voortgezet onderwijs) en de studenten (hoger onderwijs).

Op grond van het algemene belang dient de overheid ten aanzien van door haar gesubsidieerde scholen de eis te stellen dat gewaarborgd is dat de betrokkenen bij de school de gang van zaken in de school kunnen bepalen. Naast ouders en/of de leerlingen (al naar gelang hun leeftijd), het onderwijzend en niet-onderwijzend personeel kunnen dat ook anderen zijn, waarbij die anderen steeds minder dan een derde deel aan invloed in de school uitoefenen.

Wijziging van alle onderwijs-wetten en de gemeentewet in die zin dat onderwijsgeevenden lid van het „eigen” bevoegd gezag kunnen zijn, is voorwaarde voor de toepassing van een volledig gedemocratiseerde beheersstructuur.

In dat kader is D'66 er een voorstander van dat ouders en personeel bestuursleden van de school moeten kunnen benoemen. Naast de vrijheid tot het geven van onderwijs dient de vrijheid voor de ouders om hun kinderen onderwijs te doen geven dat zij voor hun kinderen verlangen meer benadrukt te worden. De ouders dienen daartoe invloed te kunnen uitoefenen op de richting en inrichting van het onderwijs.

6.3.

Het beleid ten aanzien van beheer, exploitatie en gebruik van accommodatie ten behoeve van onderwijs- en andere educatieve voorzieningen wordt zodanig ingericht, dat een doelmatiger en waar mogelijk eenvoudiger gebruik van deze voorzieningen voor sociaal-culturele en educatieve doeleinden niet langer van het toeval afhangt.

7. Financiering en regelgeving

7.1. Financiering

In de komende jaren daalt het aandeel van de onderwijsuitgaven ten opzichte van de gehele rijksbegroting ten gevolge van de vermindering van het aantal leerlingen (geboortedaling).

D'66 acht bepaalde nieuwe activiteiten van groot belang en wil daarom – zo mogelijk – financiële ruimte scheppen voor een substantieel begin met de realisering van een stelsel van volwasseneneducatie.

Voorts acht D'66 de uitbreiding van scholingsmogelijkheden in de tweede cyclus van het voortgezet onderwijs en voor de daarop volgende fase in het onderwijs van belang.

Eveneens het onderwijsstimuleringsbeleid en het beleid ten aanzien van anderstalige leerlingen.

De komende jaren komen veel arbeidskrachten (onderwijsgeevenden) beschikbaar die voor de hiervoor genoemde taken kunnen worden ingezet.

D'66 is van mening dat daar waar

gebruik wordt gemaakt van het leerrecht (d.i. na het 16de levensjaar) een eigen financiële bijdrage aan het onderwijs juist is.

Deze bijdrage zal samenhang moeten vertonen met de kosten van de opleiding en de later te verwachten opbrengsten.

Een stelsel van voor iedereen toegankelijke studiefinanciering sluit hierbij aan.

7.2. Regelgeving

In de komende jaren dient een begin te worden gemaakt met een beleid, gericht op sterke vereenvoudiging van de kostbare en complexe regelgeving in het onderwijs.

Er dient minder op basis van nota's, beleidsnotities en circulaire geregeerd te worden en meer op basis van wetgeving.

Invoering van een twee graden-systeem in het voortgezet onderwijs, vereenvoudiging van bevoegdheidsregels en salariering.

Een universeel formatie-systeem en daarmee samenhangende invoering van een universeel weektaaksysteem voor alle onderwijsgeevenden met voldoende ruimte voor specifieke omstandigheden.

Nader onderzoek op dit punt is nodig.

In de regelgeving krijgt de vrijheid van inrichting meer nadruk. Daarbij worden procedures ontwikkeld om de vraag naar onderwijs beter dan nu het geval is te laten leiden tot een op die vraag afgestemd aanbod.

8. Basisonderwijs/ Speciaal onderwijs

Als basisonderwijs worden beschouwd al die onderwijsactiviteiten die voorafgaan aan het voortgezet onderwijs. Dit betekent dat het alle onderwijs omvat voor leerlingen tot de leeftijd van 11 à 12 jaar. Op welke leeftijd kinderen dit primair onderwijs binnenkomen ligt niet vast, maar D'66 is tegen verlagening van de leerplichtleeftijd, omdat daarmee de verantwoordelijkheid van de ouders wordt uitgesteld.

Peuteropvang wordt niet als onderwijs beschouwd, maar zal deel uitmaken van een na te streven integraal kinderopvangsysteem.

In hun ontwikkeling belemmerde kinderen worden thans veelal opgevangen in het buitengewoon onderwijs. Het toekomstige basisonderwijs zal een zodanige zorgbreedte moeten hebben dat ook vele van deze kinderen daar mettertijd een plaats kunnen vinden. Dit alles zal een zorgvuldig proces door middel van experimenten en projecten vergen, waarbij het belang van alle daarbij betrokken kinderen – ook in maatschappelijk perspectief – centraal staat.

In de komende jaren zal het hierboven omschreven integratieproces van basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs) en buitengewoon onderwijs vorm moeten krijgen op basis van initiatieven van de overheid en vanuit het onderwijsveld. De overheid zal door het scheppen van voorwaarden dit alles mogelijk moeten maken.

Hiervoor is een adequate ondersteuning (vanuit onderwijsverzorgingsinstituten, vooral onderwijsbegeleidingsdiensten) nodig, bouwkundige

maatregelen (flexibele indeling van gebouwen en toegankelijkheid voor gehandicapten) en functionele overlegmogelijkheden voor scholen. Het huidige buitengewoon onderwijs zal na verloop van tijd omgevormd zijn tot een stelsel van orthopedagogische onderwijsinstellingen (speciaal onderwijs), waarin de behandelingsproblematiek aanmerkelijk zwaarder zal zijn dan thans het geval is. Een pakket van samenhangende maatregelen zal moeten garanderen dat dit onderwijs zijn functie op aanvaardbare wijze waar kan maken. Speciale aandacht moet hierbij worden geschonken aan de verwijzingsproblematiek.

9. Voortgezet onderwijs

9.1. Algemeen

Ook in het voortgezet onderwijs dient een actiever beleid gevoerd te worden, gericht op het verbeteren van startkansen van jeugdigen en jongeren in bedreigde leefmilieus, waaronder met name ook meisjes en anderstaligen.

In paragraaf 4 over de toegankelijkheid is daar nader op ingegaan. Een dergelijk beleid is veelal noodzakelijk door tekorten in het voorafgaande onderwijs. Verbetering van het onderwijs als geheel zal het ontstaan van achterstanden kunnen tegen gaan.

9.2. 1e cyclus

De experimenten met een middenschool, waarbij een experiment met variabele studieduur dient te worden betrokken, moeten actiever worden gestimuleerd en uitgebreid, zodat over enkele jaren verantwoord een uitspraak kan worden gedaan over het al dan niet invoeren ervan. Toetsing van deze experimenten geschiedt zowel op kwaliteits- als op doelmatigheidsoverwegingen. Bij de eventuele invoering van een middenschool dient uitgangspunt van beleid te zijn dat de overheid de einddoelen vastlegt en de vrijheid van inrichting van dit onderwijs waarborgt.

Er zal in ieder geval gekozen moeten worden voor experimentele invoering van volledig geïntegreerd onderwijs in de eerste cyclus van het voortgezet onderwijs, waarbij de traditionele verticale scheidslijnen in de onderwijsstructuur worden geëlimineerd. In dit verband wordt een verlenging van de brugperiode voortgezet onderwijs afgewezen als een structuurbevestigende noodoplossing. Een betere weg naar geleidelijke invoering van geïntegreerd onderwijs in de eerste cyclus is het bevorderen van „brede” scholengemeenschappen (dus niet lbo/mavo of havo/vwo) waarbij de mavo het lbo en de onderbouw van het havo en vwo volledig integreren, met mogelijkheden van differentiatiepakketten.

De bovenbouw van de havo en het vwo zal samen met het mbo zich tegelijkertijd moeten ontwikkelen tot een samenhangend onderwijsstelsel (tweede cyclus), waarin een aantal specifieke stromingen leiden tot eindonderwijs of voorbereiding tot het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Deze samenwerking zal het eerste daar moeten starten waar garanties moeten worden geboden aan leerlingen die het experimentele 1e-cyclus-onderwijs hebben gevolgd. Aansluitingsprojecten tussen de eerste en tweede cyclus van het voortgezet onderwijs zullen van start moeten gaan zodra het onderwijs in de 1e cyclus geïntegreerd wordt.

9.3. 2e cyclus

Los van beleidsdoelen op lange en middellange termijn, zoals in het voorgaande is aangeduid, dienen een aantal ingrijpende verbeteringen in het 2e-cyclus-onderwijs te worden aangebracht.

Te noemen zijn hierbij:

1e.

De kwaliteit en de capaciteit van het experimentele kmbo dient zo snel mogelijk te worden verbeterd en uitgebreid en te worden geïntegreerd in een geheel verbreed mbo met mogelijkheden tot verschillen in niveau en studieduur. Daarbij dient met voorrang aandacht te worden besteed aan de absoluut onvoldoende opleidingsmogelijkheden voor meisjes.

2e.

Er dient een volwaardige part-time variant van het verbrede mbo te worden ontwikkeld (zowel ten behoeve van het tweede-kans- als het tweede-weg-onderwijs), middels ombouw van participatie-onderwijs, vormingswerk, streekscholen, leerlingenstelsel en andere parttime varianten voor 16-18 jarigen.

3e.

Praktijkcoördinatie dient zoveel mogelijk in de school plaats te vinden. Buitenschoolse stages dienen in ieder geval onder verantwoordelijkheid van het onderwijs te worden gerealiseerd.

4e.

Zolang de doelstellingen van de stages niet onder verantwoordelijkheid van de school kunnen worden gerealiseerd en de stages in feite neerkomen op het verrichten van arbeid, dienen arbeidsovereenkomsten te garanderen dat de deelname aan het arbeidsproces volgens de geldende voorschriften worden gehonoreerd.

5e.

Leerlingenstelsels en vormingswerk voor boven 18-jarigen dienen zich verder te ontwikkelen in relatie met volwasseneducatie, open universiteit, hbo en wo, etc.

6e.

De bovenbouw van het havo en het vwo dient zich te ontwikkelen samen met het verbrede mbo tot een samenhangend onderwijsstelsel in de 2e cyclus.

10. Opleiding onderwijsgevenden

De kwaliteit van het onderwijs in het algemeen wordt sterk bepaald door de kwaliteit van de opleiding voor onderwijsgevenden. D'66 is van mening dat die opleiding primair moet voorzien in scholing gericht op de pedagogische taak. De noodzakelijke opleiding tot een vak of vakgebied wordt daarvan afgeleid. Dat leidt tot een beleid, gericht op eenheid van opleiding, waaraan gekoppeld de noodzakelijke nascholing. Daarom zal D'66 een beleid voeren, gericht op het geleidelijk terugdringen van de te grote diversiteit van nog afzonderlijke opleidende instituten en instanties. Gezamenlijke doelstellingen, relatie met de onderwijspraktijk en nascholing dienen borg te staan voor zich steeds vernieuwende inhoudelijk onderling samenhangende opleidende instituten.

In de komende jaren zal binnen het totaal van de opleidingen bijzondere aandacht gegeven moeten worden aan het spoedig van start gaan van opleidingsinstituten voor het nieuwe basisonderwijs. De noodzakelijke voorwaarden daartoe (onder andere behoud en aanpassing van deskundigheid) zullen vervuld moeten worden.

Een tweede onderwerp van bijzondere zorg is de opleiding van degenen die werkzaam (zullen) zijn in de volwasseneducatie. Met voortvarendheid zullen voor deze mensen passende scholingsmogelijkheden opgezet moeten worden.

De opleiding zal onderwijsgevenden in staat moeten stellen de doelstellingen van het onderwijs te vertalen in hanteerbare onderwijsleersituaties. D'66 wil in dit kader speciale aandacht schenken aan het realiseren van roldeurbrekend onderwijs, dat jongens en meisjes gelijke kansen biedt.

11. Verzorgingsstructuur

Er is in de zeventiger jaren een service-apparaat ten dienste van het onderwijs opgebouwd, de verzorgingsstructuur. Duidelijk is geworden dat deze verzorgingsstructuur niet in alle opzichten goed functioneert. In de eerste helft van de jaren tachtig dient er een wet op de verzorgingsstructuur te komen om de (rechts)positie van de bestaande instellingen en de daarin werkzame medewerkers zeker te stellen en tevens om de wetgever de gelegenheid te geven ordenend op te treden.

In de wet op de verzorgingsstructuur dient rekening gehouden te worden met de hierna volgende beleidspunten:

– De verzorgingsstructuur is een service-apparaat ten behoeve van de scholen. Scholen zijn tot op zekere hoogte vrij in de inrichting van hun onderwijs. Verzorgingsinstellingen zijn bemand met deskundigen die hun eigen professionele maatstaven hanteren. Deze drie elementen: het dienstverlenend karakter van de scholen, de relatieve vrijheid van de scholen en de professionaliteit van

de verzorgingsinstellingen vormen het uitgangspunt voor de overheid bij de formulering van de eisen waaraan verzorgingsinstellingen moeten voldoen om subsidie te krijgen.

– Er dient een herverkaveling van taken tussen landelijke en regionale instellingen plaats te vinden. Er dient onderzocht te worden wat er op lokaal/regionaal niveau nodig is om adequaat de scholen van dienst te kunnen zijn en welke taken effectiever op grotere (landelijke) schaal en welke op lokale/regionale schaal kunnen worden aangepakt.

– OBD's moeten zich ontwikkelen tot regionale servicecentra voor scholen die hun voedingsgebied in de regio van de OBD hebben. Concreet betekent dit alle scholen met leerlingen van ± 4 - ± 16 jaar en vormen van volwasseneducatie.

– Alle verzorgingsinstellingen werken in beginsel voor alle levensbeschouwelijke richtingen in het onderwijs. Ook moeten echter scholen, die hun onderwijs op eenzelfde manier inrichten en daarvoor niet bij de verzorgingsinstellingen om dienstverlening kunnen aankloppen, eigen instellingen in het leven kunnen roepen.

– In de komende jaren dient ruimte geschapen te worden voor activiteiten op het gebied van de professionalisering van medewerkers in verzorgingsinstellingen.

– De behoefte aan dienstverlening door verzorgingsinstellingen is in beginsel oneindig. Veel vragen om dienstverlening kunnen echter worden voorkomen door prioriteit te geven aan de verbetering van de kwaliteit van de opleidingen van docenten.

12. Het tertiaire en quataire onderwijs

12.1. Algemeen en cursusduur

D'66 is voorstander van het stelsel van hoger onderwijs dat wordt onderscheiden in tertiair en quatair onderwijs. In de quataire fase wordt de opleiding van hooggekwalificeerde bezoekers en voor beroepen waarvoor voortgezette opleiding absoluut noodzakelijk is, ondergebracht.

De tertiaire fase omvat de gangbare hogere beroepsopleiding.

D'66 streeft dit onderscheid na om redenen van integratie (HBO-WO), wetenschap en om financiële redenen.

Er ontstaat dan een leerrecht in de tertiaire fase voor hen, die het voortgezet onderwijs – de secundaire fase – hebben voltooid.

Dit leerrecht strekt zich uit over een periode van maximaal zes jaren en heeft betrekking op wat de tertiaire fase zal worden genoemd en dus globaal gezien samenvalt met het huidige wetenschappelijke onderwijs en hoger beroepsonderwijs.

Het quataire onderwijs betreft het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs na het behalen van een doctoraal diploma.

De inschrijvingsduur in het tertiaire

onderwijs is daarmee dus vastgesteld op maximaal zes jaar. Van de instellingen die het tertiaire onderwijs verzorgen (de universiteit en HBO-instellingen) mag worden verlangd dat zij cursussen ontwerpen die binnen deze periode kunnen worden voltooid. Dat zal dus in meerderheid resulteren in vierjarige cursussen, waar als eis wordt gesteld dat er ook kortere en langere cursussen zullen zijn, aansluitend bij de begaafdheden en interesses van de studenten. Hierbij zal een te ontwikkelen stelsel van wederkerend onderwijs, met een voorziene groeiende deelname van volwassenen, moeten aansluiten. Langere cursussen zouden kunnen bestaan uit een aanvulling op de vierjarige cursussen door middel van keuzepakketten waarbij gedurende ten hoogste één cursusjaar verbreding of verdieping van het vierjarige programma wordt nagestreefd.

Aan het vervolg hebben van een langere cursus wordt geen extra civiel effect toegekend. Kenmerkend is dat er geen uniforme cursusduur van hogerhand aan de instellingen wordt voorgeschreven.

Voor het tertiair onderwijs gaan de gedachten uit naar een duur van twee à drie jaar.

12.2 Tertiair onderwijs

Hoofddoel is een uniform, samenhangend en flexibel stelsel wat kan aan sluiten bij zoveel mogelijk individuele capaciteiten en behoeften van de studenten enerzijds, en de veranderende behoeften van de maatschappij anderzijds.

Binnen dit stelsel moet veel aandacht worden besteed aan verruiming van de overstapmogelijkheden.

Een kaderwet Hoger Onderwijs, die het huidige WO- en HBO omvat, is daartoe vereist. Daarbij is op korte termijn een verwijzingsmechanisme nodig, dat eerst en vooral gekoppeld is aan een propaedeutische van een jaar. Een dergelijke propaedeutische mag niet ontfaan in een universitair brugjaar, dat te algemeen van aard is – dat zou ook de zin ontnemen aan de keuzepakketten van de eindexamens VWO-HAVO – en moet oriënterend en representatief zijn voor de gekozen richting.

D'66 moedigt ten sterkste de ontwikkeling van multidisciplinaire en interdisciplinaire cursussen aan en de totstandkoming daarvan mits korter dan, of gelijk aan vier jaar, moet worden gestimuleerd. Ook zouden experimenten in de richting van de deltaclusters, steeds onder hetzelfde voorbehoud namelijk korter dan of gelijk aan vier jaar, moeten worden uitprobeerd (dit zijn studierichtingen die zouden moeten voldoen aan de vraag aan meer algemeen vormende en/of maatschappijgerichte opleidingen).

De financiering

Het tertiair onderwijs wordt, behoudens de eigen bijdragen, uit de algeme-

ne middelen bekostigd. Het financieringsstelsel naar de instellingen toe gaat uit van een verdeling van de ingeschreven studenten over de diverse cursussen, die er als volgt uitziet: Plusminus 60% volgt de vierjarige cursussen, plusminus 20% een kortere cursus en maximaal 20% de lange cursussen. Dit is uitsluitend een financieringsmodel: het staat de instellingen vrij hun studiemogelijkheden anders in te richten, maar daaraan kunnen geen aanspraken op extra middelen worden ontleend. Wel kunnen instellingen, die er in slagen kortere cursussen met de verlangde civiele effecten te organiseren, daarvoor gepremieerd beloofd worden.

Bevorderd moet tenslotte worden dat het leerrecht niet meteen tot de volle zes jaren wordt opgesoupeerd. Hierbij moet dus het eerder-ophouden aantrekkelijk worden gemaakt, bijvoorbeeld door voorkeursrechten op betaald educatief verlof enz.

De gelijkwaardigheid van de instellingen

Dit hangt samen met de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen en dient door henzelf in het kader van landelijk overleg binnen hetzelfde type onderwijs te worden geconcretiseerd.

Dit overleg is dringend voorgeschreven in die zin, dat het voeren ervan voorwaarde is voor het ontvangen van de benodigde middelen.

De overheidsbemoediging met het tertiaire onderwijs is dus beperkt. De overheid schrijft geen uniforme cursussen voor, heeft geen inhoudelijke bemoediging met de programma's, stelt uitsluitend globale eisen van deugdelijkheid. De middelen worden aan de instellingen beschikbaar gesteld via een systeem van meerjarenaafspraken met het bovengeschetste financieringsmodel, waarbinnen de instellingen een grote vrijheid bezitten om in nadrukkelijk voorgeschreven onderling overleg hun onderwijs in te richten.

Arbeidsmogelijkheden

Sollicitaties naar de beschikbare plaatsen is daarvoor een goede methode. Voorwaarde voor een stelsel als hier beschreven, is uiteraard dat er ook voor afgestudeerden uit de tertiaire fase voldoende perspectieven in de maatschappij zijn. Dat is niet alleen een kwestie van kwaliteit van de tertiaire opleidingen, maar evenzeer van wijzigingen in de appreciatie van hogere opleidingen door de maatschappij. Er zijn voldoende aanwijzingen dat ook nu reeds een dergelijke wijziging in gang is gezet: het automatische „afgestudeerd geeft hoog-betaalde positie” brokkelt meer en meer af, en steeds meer afgestudeerden zijn werkzaam op gebieden waar hun specifieke opleiding nauwelijks op afgestemd is. Deze multi-inzetbaarheid stelt eisen aan de opzet van de tertiaire fase.

12.3 Het quartaire onderwijs

Na het verstrijken van de periode waarin men recht kan laten gelden op onderwijs kan op grond van gebleken capaciteiten toegang worden verkregen tot het quartaire onderwijs.

De quartaire fase dient in de visie van D'66 – zoals gezegd – voor de opleiding van hooggekwalificeerde onderzoekers en voor beroepen waar een voortgezette opleiding absoluut noodzakelijk is. Het is echter niet langer zinvol om ervan uit te gaan dat iedereen recht op een dergelijke voortgezette opleiding zou moeten hebben. Vandaar de beperking van het leerrecht tot de tertiaire fase.

De quartaire fase wordt in de visie van D'66 sterk bepaald door de behoeften vanuit de maatschappij. Het is dan ook de bedoeling om deze fase apart te financieren en het is niet vanzelfsprekend dat dit steeds door O&W zou moeten gebeuren. De opleiding van bepaalde medische beroepen bijvoorbeeld zou zeer wel onder Volksgezondheid kunnen vallen. Voor de techniek, de landbouw, rechten, enzovoorts geldt wellicht iets dergelijks. De opleiding van onderzoekers en leraren is uiteraard wel aan O&W verbonden.

Ook inhoudelijke en geldelijke inbreng van andere maatschappelijke organisaties dient niet a priori te worden uitgesloten. Het is niet noodzakelijkerwijs zo, dat alle quartaire opleidingen als vervolg op een tertiaire opleiding aan dezelfde instelling moet kunnen worden gedaan. Tenslotte moet juist bij wetenschappelijke onderzoekers de mobiliteit en zelfs de migratie worden bevorderd.

12.4 Het wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten

De beoefening van wetenschappelijk onderzoek door de student vindt voornamelijk plaats in het quartaire onderwijs.

Binnen het tertiaire onderwijs, voorzover het de wetenschappelijke richtingen betreft, dient het onderwijzend personeel daadwerkelijk betrokken te zijn bij de wetenschapsbeoefening en moeten de studenten kennis kunnen maken met onderzoeksmethoden.

Ook voor de docenten in de tertiaire fase dient dus onderzoeksräume te bestaan.

Inhoudelijk dient het onderzoek door de daartoe geëigende organen te worden bepaald. In de visie van D'66 zijn dat de (sub-)faculteiten. Ook hier is de inhoudelijke bemoediging van de overheid ongewenst. Wel dient er een stelsel te worden ontworpen waarbij verantwoording van voor onderzoek beschikbaar gestelde gelden wordt afgelegd: verticaal (de financiële verantwoording binnen de instelling), en horizontaal (naar de vakgenoten).

Bovendien is D'66 van mening dat, in het licht van een samenhangend onderzoeks- en innovatiebeleid, de gezamenlijke instellingen over hun gezamenlijke onderzoeksprestaties en -plannen verantwoording in de richting van het Rijk dienen af te leggen als onderdeel van de besluitvorming omtrent de omvang van het begrotingsbedrag voor onderzoek. Resultaten hiervan dienen in het Parlement te worden besproken.

De afstelling van instellingsonder-

zoeksplannen en landelijke discipliniegewijze planning moet via onderhandelingen tussen minister en instellingen in meerjarenaafspraken worden geregeld. Versterking van de tweede geldstroom ten koste van de eerste wordt niet zonder meer afgevoerd. Wel dient dit met de instellingen te worden besproken in het kader van het eerder genoemde „onderzoeksoverleg”.

12.5 Bestuursstructuur

D'66 is van mening dat allen die aan een instelling van WO of HBO zijn verbonden – daaronder begrepen de studenten – betrokken moeten kunnen zijn bij de wijze waarop deze instelling wordt bestuurd. De mate van participatie bij de verschillende aspecten van bestuur en beheer kan echter voor de verschillende gelegingen variëren. Zo zal men de studenten in de tertiaire fase vooral sterk dienen te betrekken bij onderwijszaken, maar zal hun inbreng bij het personeelsbeleid en onderzoeksaangelegenheden niet noodzakelijkerwijs zo groot behoeven te zijn. Voorkomen moet worden dat aan een instelling die zowel tertiair als quartair onderwijs verzorgt, bestuur en beheer van beide losgekoppeld raakt. In het WO wordt de taak van de colleges van bestuur zwaarder: zij dienen in onderhandelingen met de minister de autonomie van de instellingen op geloofwaardige wijze gestalte te geven. Dit vereist goede bestuurders – enerzijds – en een eigen verantwoordelijkheid naast de universiteitsraad anderzijds.

Ten aanzien van de bestuurlijke verhouding tussen centrale overheid en het WO is het wenselijk tot een kaderwet te komen die de randvoorwaarden formuleert in termen van autonomie van de instellingen, financiering, taken onderwijs-onderzoek-beheer, en de rechten en plichten van de onderscheiden niveaus.

Ondanks lokaal slechte ervaringen met de WUB-structuur voor het Wetenschappelijk Onderwijs ziet D'66 geen redenen voor essentiële wijzigingen daarin. Een kaderwet als net genoemd zal zich moeten richten op meerjarenaafspraken tussen minister en instellingen, waar de minister de verplichting heeft voor de periode van verscheidene jaren een ontwikkelingsplan voor het WO op te stellen. Dit ontwikkelingsplan heeft parlementaire goedkeuring. Als hoofdpunten van een dergelijk ontwikkelingsplan kunnen worden genoemd:

1. ontwikkelingen die globaal gesproken vanuit een maatschappelijk perspectief in universitair onderwijs en onderzoek gewenst zijn;

2. de hoeveelheid middelen die voor de verschillende taken van het VWO beschikbaar zal kunnen komen.

Voor het HBO is het gewenst een dergelijke structuur op te zetten en dit te regelen in een kaderwet voor het HBO. De spreiding van dit HBO over enkele honderden instellingen, alsmede de verzuilde bestuursstructuur in delen ervan vormen daartoe een ernstige hindernis. Samenwerkingsvormen zijn niet alleen financieel onontkoombaar, zij zijn ook zeer gewenst om het HBO een

rol gelijkwaardig aan die van de instellingen van WO te laten spelen.

12.6. Bekostiging van het hoger onderwijs in het algemeen

Iedere herstructurering van het hoger onderwijs zal gezien de economische situatie moeten geschieden binnen strakke financiële kaders. Gezien immers de gigantische operaties die op stapel staan in onderwijsgebieden die voor veel grotere groepen van de bevolking van belang zijn – zoals de invoering van de nieuwe basisschool, de vernieuwing van het voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld de Middenschool) enz. – en die vooral verbetering van de situatie voor de kansarmen beogen, ligt de eerste prioriteit bij de besteding van onderwijsmiddelen voor D'66 niet in het hoger onderwijs. Binnen dit hoger onderwijs zijn er volgens D'66 voldoende redenen aanwezig om voorlopig het HBO te bevoorstellen. Genoemd mogen worden: de achtergebleven infrastructuur van het HBO (vergl. HBO-Raad met Academische Raad), de inschrijvingsbeperkingen bij het HBO, enz.

Een reële minlijn voor het WO is derhalve vermoedelijk noodzakelijk, althans voor de voor onderwijs toegevoerde middelen. D'66 hecht groot belang aan het wetenschappelijk onderzoek, het toegepaste, maar vooral het zuivere, omdat daaruit de instrumenten voor innovatie afkomstig zullen zijn zonder welke de welvaart in dit land niet kan worden gewaarborgd.

De wijze van financiering (zie hierboven) kan wel ter discussie komen.

12.7. De Open Universiteit

D'66 is voorstander van een zelfstandige Open Universiteit, waarvan zij een nuttige onderwijsvernieuwend invloed op het bestaande WO verwacht naast de vervulling van de sociale doelstelling: het bieden van volwaardig tweede-kans onderwijs op tertiair niveau. D'66 meent dat de bestaande instellingen van wetenschappelijk onderwijs de komende jaren de handen meer dan vol zullen hebben aan de inhoudelijke en de bestuurlijke herstructurering. Derhalve is het voorlopig niet verstandig om het open hoger onderwijs aan deze instellingen toe te vertrouwen, maar verdient het de voorkeur daarvoor eerst een „niet-belaste” instelling in het leven te roepen. Dat betekent niet zonder meer dat deze instelling volledig nieuw van personeel zou moeten worden voorzien. Aan de huidige instellingen is voldoende enthousiaste staf te vinden, die op detachingsbasis aan de Open Universiteit kan meewerken. De Open Universiteit vraagt dan alleen een betrekkelijk kleine vaste kern. Zo kunnen de resultaten op het gebied van de onderwijsvernieuwing ook overdraagbaar gemaakt – en, gaandeweg ook reeds overgedragen – worden ten bate van de bestaande

instellingen van wetenschappelijk onderwijs.

13. Volwassenen-educatie

In paragraaf 2 is aangegeven dat D'66 met kracht zal streven naar realisering van een leerrecht voor ieder na beëindiging van de leerplicht. Dit leerrecht vindt zijn uitwerking in een stelsel van volwasseneneducatie (v.e.). Met dit begrip wordt het brede scala van voorzieningen bedoeld op het terrein van onderwijs, vorming en scholing voor volwassenen. Voorbeeldgewijze moet gedacht worden aan dag/avondscholen (gemeenschappen) AVO/WO/MEAO, de vele part-time opleidingen in het lager/middelbaar en hoger beroeps onderwijs, de open universiteit, het schriftelijk en buitenschools mondeling onderwijs, de Centra voor Vakopleiding, het vormingswerk, de volksuniversiteiten, etc. Delen van de v.e. zijn ondergebracht bij verschillende ministeries, waaronder Onderwijs en Wetenschappen, Sociale Zaken, CRM, Landbouw en Economische Zaken. De eerste drie ministeries trachten momenteel te komen tot nauwere interdepartementale samenwerking en afstemming van beleid ten aanzien van de v.e.

De v.e. kent een aantal doelen:

- Het bevorderen van gelijkwaardige kansen tot verder ontwikkeling en ontplooiing van volwassenen,
 - het scheppen van mogelijkheden voor om/hër/bijbischoling,
 - het inspelen op maatschappelijke behoeften die ontstaan door technologische innovatie en discrepanties op de arbeidsmarkt,
 - het verminderen van de spanning op de arbeidsmarkt door via een systeem van educatief verlof het principe van wederkerende educatie te bevorderen,
 - het stimuleren van emancipatorische tendenties in te onderscheiden groepen van de bevolking.
- Om deze doelen te bereiken is het noodzakelijk dat er een zeer gevarieerd en flexibel patroon van voorzieningen bestaat dat qua spreiding, kosten en didactiek optimale mogelijkheden biedt voor volwassenen. De huidige situatie van de v.e. wordt o.a. gekenmerkt door een gebrek aan samenhang op velerlei niveau's. Allereerst zien we op beleidsniveau dat de v.e. versnipperd is over vele ministeries. In de wettelijke regelingen en de wijze van subsidiëring is bovendien sprake van een onaanvaardbaar gebrek aan eenduidigheid en harmonie.

Op het niveau van de instellingen zien we evenzeer gebrek aan samenhang, hoewel ook hier positieve geluiden te horen zijn.

Eén van de manieren om de samenhang te vergroten is te bevorderen dat de door de in 1980 opgeheven

adviescommissie Bevordering Plaatselijk Educatieve Netwerken voorgestelde educatieve centra voor volwassenen tot stand komen.

Deze centra zouden vooral een functie kunnen vervullen ten aanzien van het verstrekken van informatie aan de deelnemers, het stimuleren tot deelname en het bevorderen van overleg en samenwerking tussen de participerende instellingen op het terrein van de v.e.

Verder bestaan er nog duidelijk witte plekken op de kaart van de v.e. Vooral voor volwassenen met zeer weinig opleiding zijn er te beperkte mogelijkheden voor verdere educatie. Ook bestaan er grote lacunes op het terrein van de beroepsscholing. Volwassenen die part-time onderwijs op het niveau van lbo of mbo willen volgen, kunnen dit maar zeer gedeeltelijk realiseren.

D'66 rekent het tot haar taak om in de komende regeerperiode enkele van de belangrijkste knelpunten in de v.e. tot een oplossing te brengen.

Allereerst dient gestreefd te worden naar grotere departementale eenheid. Een binnen Onderwijs en Wetenschappen te creëren directoraat generaal voor de volwasseneneducatie, waarin onderdelen van andere ministeries op het terrein van de v.e. zijn ondergebracht, verdient de voorkeur.

Een speciaal verantwoordelijke bewindsman/vrouw voor de v.e. ligt dan in de rede, tenminste totdat de volwasseneneducatie binnen O en W duidelijk gestalte heeft gekregen. Ook dient de volwasseneneducatie wettelijk verankerd te worden. Dat kan door in bestaande wetten aandacht te schenken aan de volwasseneneducatie, maar het ligt wellicht meer voor de hand, een aparte wet op de v.e. te maken. In die wet dient de overheid zich instrumenten te verschaffen om de doelen van de v.e. te realiseren. In de wettelijke regeling van de v.e. zal opgenomen moeten worden hoe betrokkenen en hun organisaties ingeschakeld moeten worden bij de planning van voorzieningen. Een systematiek als nu ten aanzien van de planprocedure voortgezet onderwijs geldt (minus de knelpunten die daarin te signaleren zijn) is denkbaar. Een adviserende rol van de gemeente ligt voor de hand.

Op het terrein van de voorzieningen streeft D'66 naar een uitgebouwd stelsel van tweede-weg-onderwijs: van alfabetisering tot open universiteit dienen en voor alle volwassenen bereikbare voorzieningen te bestaan. Daarbij behoeft niet in de eerste plaats gedacht te worden aan nieuwe voorzieningen, als wel aan de verruiming van mogelijkheden van bestaande voorzieningen. Daarom hebben de initiatieven op het terrein van open onderwijs, waaronder die open school en open universiteit, voor D'66 vooral een functie ter vernieuwing van bestaande werksoorten. Uitbreiding van de bestaande scholen (gemeenschappen) voor dag/avondonderwijs avo/vwo/meao voor volwassenen met beroeps onderwijs (lbo en mbo) – ook in de 2-cycli-structuur – is noodzakelijk.

Het verdient voorts sterke overweging om in de daarvoor in aanmerking komende stedelijke gebieden basisscholen voor volwassenen door

het Rijk te subsidiëren. Ervaringen, opgedaan in een dergelijke instelling te Amsterdam, hebben uitgewezen dat dergelijk onderwijs uiterst belangrijk is voor de integratie van bepaalde culturele groepen in onze samenleving.

De huidige praktijk, waarbij de meeste docenten in de vorm van parttime functies boven een reeds bezette full-time functie in het jongerenonderwijs, werkzaam zijn in de volwasseneneducatie is, mede gelet op het grote tekort aan arbeidsplaatsen in het onderwijs, steeds minder aanvaardbaar geworden. Daarbij maakt de ontwikkeling in de volwasseneneducatie het steeds noodzakelijker dat de docenten hiertoe aparte scholing ontvangen. Er moet een wisselwerking tussen volwasseneneducatie en het jongerenonderwijs tot stand komen, waarbij in het jongerenonderwijs het perspectief naar de volwasseneneducatie een belangrijke plaats krijgt. Voor de volwasseneneducatie is de aansluiting op het jongerenonderwijs van groot belang.

Congresstuk ECD-2

Tekstvoorstel ter vervanging van Deel 3

Hoofdstuk 10

Emancipatie van vrouwen en mannen

Emancipatie is een persoonlijk en maatschappelijk proces van verandering en groei, dat moet leiden tot een grotere keuzevrijheid van vrouwen en mannen om individueel en gezamenlijk vorm en inhoud te geven aan leven en samenleven.

Het streven naar emancipatie vormt een essentieel onderdeel van de D'66-doelstellingen.

De positie van vrouwen ten opzichte van emancipatie-mogelijkheden is, ondanks een toenemende bewustwording, minder gunstig dan die van mannen. De wortels van haar achterstelling – nl. geringere waardering voor alle andere menselijke vermogens van vrouwen dan die van het baren en zogen – werken nog steeds door in de opbouw en organisatie van de samenleving. Zij zijn zichtbaar in alle groeperingen, zoals de geestelijk en lichamelijk gehandicapten, culturele minderheden.

De ook in Nederland (nog) geldende scheiding in vrouwenwerk en mannenwerk bracht vroeger en brengt ook nu in vele gevallen nadelige gevolgen met zich mee voor vooral vrouwen inzake ontwikkeling, opleiding, inkomen, macht en vrije tijd. De verzorgende werkzaamheden van alle dag worden in de meeste gevallen toebedeeld aan vrouwen, gehuwd of ongehuwd, met kinderen of zonder kinderen. Deze verzorgende werkzaamheden zijn vrijwel

onzichtbaar, laaggewaardeerd en onbeloofd: Zij tellen niet mee in het nationaal inkomen.

Het bewust of onbewust vasthouden aan en cultiveren van traditionele rollen en taken van vrouwen en mannen staan daarbij een doorbreking van de achterstelling in de weg en belemmeren een volledige ontplooiing van beide sexen.

Vanuit deze gedachten wil D'66 vernieuwing realiseren.

De rol van de overheid in het emancipatieproces is van groot belang. Een veelheid van samenhangende overheidsmaatregelen is nodig om een evenwichtige ontwikkeling te bevorderen.

Deze maatregelen dienen te zijn gericht op:

- gelijke ontwikkelings- en onderwijskansen voor meisjes en jongens, vrouwen en mannen; deze kansen dienen niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief gelijk te zijn (niveau, type, vakken)

- gelijke kansen op deelname aan alle sectoren en alle niveaus van de betaalde arbeid;

- gelijke verdeling van de overige taken in de samenleving, inclusief de huishoudelijk-verzorgende;

- gelijke kansen op deelname aan de verschillende niveaus in besluitvormingsprocessen.

Het emancipatieproces van vrouwen en mannen is een zaak die de gehele samenleving aangaat. De te nemen maatregelen moeten dan ook zo veel mogelijk op beide sexen betrekking hebben. Wel rechtvaardigen de onevenwichtige ontwikkelingen in het verleden én factoren die onvrijheden van hetzij vrouwen hetzij mannen meer in het bijzonder in de hand hebben gewerkt, het nemen van specifiek op een van beide sexen gerichte maatregelen.

Gezien de relatief ongunstige positie van vrouwen ten opzichte van haar emancipatie-mogelijkheden zullen die maatregelen die meer in het bijzonder op vrouwen zijn gericht, voorsnóg een hogere prioriteit hebben dan maatregelen gericht op de emancipatie van mannen.

Dit neemt intussen niet weg dat emancipatie-activiteiten, opgenomen door mannen zelf, aanmoediging en steun verdienen. Ook moeten maatregelen en omstandigheden worden geschapen om af te komen van de vooral voor mannen geldende prestatiedwang.

D'66 erkent, dat emancipatiebeleid bij vrijwel alle beleidsonderdelen een rol speelt en als zodanig en in onderlinge samenhang daar gestalte moet krijgen.

Ondanks de invoering van speciale instituties voor behoeften en problemen inzake emancipatievraagstukken, heeft een dergelijke integratie in beleid en beleidsplannen nog onvoldoende plaatsgevonden. Het gevaar bestaat dat dergelijke instituties integendeel een zg. alibi-functie krijgen.

Hierom zal D'66 er voor pleiten, álle overheidsmaatregelen expliciet te toetsen aan hun effecten voor de emancipatie-doelstellingen.

Daarbij kan zich het gevaar voordoen, dat emancipatie-eisen worden gesteld aan (nog) niet geëmancipeerde situaties. In zulke gevallen moet worden voorzien in overgangsmaatregelen.

De bestaande organisatie van de samenleving, inclusief de instituties, vormt intussen een weerslag van de ongelijke posities van vrouwen en mannen. Dit klemmt te meer daar het systeem zelf een belangrijk gegeven is bij de voor emancipatie noodzakelijke herverdeling van kansen en werkzaamheden.

D'66 realiseert zich, dat voor de basis van deze herverdeling een principiële keuze moet worden gedaan; nl. tussen enerzijds het „geschikt maken” van mensen voor de opbouw en organisatie van de samenleving zoals die nu is, en anderzijds het „geschikt maken” van de samenleving voor mensen, vrouw of man.

De algemene doelstellingen van D'66 laten hier geen ruimte voor twijfel. Wel moet er naar worden gestreefd, dat over de aanpassing van de samenleving zo veel mogelijk, ook nu, door vrouwen en mannen gelijkelijk en samen wordt besloten.

Enkele concrete beleidsvoor-nemens

algemeen

- D'66 rekent het emancipatiebeleid tot één van haar prioriteiten. Dit betekent dat dit beleidsfacet wordt opgenomen in het continue proces van afweging van waarden en geldbesteding bij de bepaling van het totale beleid en hierin geen ondergeschikte rol zal spelen.

- Om dit tot uitdrukking te brengen, zal D'66 pleiten voor een toevoeging aan wetsvoorstellen en andere beleidsvoor-nemens, welke de effecten hiervan voor de emancipatie-doelstellingen beschrijft.

- D'66 zal pleiten voor de instelling van een minister voor Emancipatie-zaken, bij voorkeur in het kader van Algemene of Sociale Zaken. Onderbrenging van emancipatiebeleid bij welzijnsbeleid ziet zij als niet voldoende rechtdoend aan de essenties van het emancipatieproces.

De minister voor Emancipatiezaken zal in de eerste plaats een coördinerende taak hebben, waarin begrepen de bevoegdheid beleidsvoornemens van collega's in een vroeg stadium te toetsen aan de algemene emancipatie-doelstellingen. Voorts voert deze minister het beleid terzake van specifieke emancipatie-activiteiten en emancipatie-werk. Hiertoe dient de minister te beschikken over een goed toegeruste ambtenarenstaf en een adequaat budget.

- Het grote gewicht dat D'66 aan adviezen van de (toekomstige) Emancipatieraad toekent, zal hieruit

blijken dat binnen drie maanden na het verschijnen van een advies een officiële reactie wordt gegeven door de betrokken bewindsperso(n)en). De Emancipatieraad dient overigens te beschikken over een goed toegepaste ambtenarenstaf.

- Om de keuzevrijheid te bevorderen, wil D'66 zo spoedig mogelijk het beginsel van individualisering in de wetgeving doorvoeren, zonder onderscheid naar geslacht of leefvorm. Hierbij geldt prioriteit voor de sociale en fiscale wetgeving.

(organisatie van) emancipatie-activiteiten en -werk

- In het kader van decentralisatie van sociaal-cultureel werk wil D'66 voorsnóg een aparte rijksbijdrage-regeling voor emancipatie-activiteiten en emancipatie-werk handhaven. Dit, om te bereiken dat deze activiteiten en werksoort overal in het land kunnen worden gerealiseerd en geen regionale of plaatselijke ongelijkheden en ontwikkelingsmogelijkheden ontstaan.

- In het kader van de (toekomstige) anti-sekse-discriminatie wetgeving wil D'66 een goede controle op de naleving hiervan. Zij streeft naar de instelling van een commissie die ver-gaande controlerende en sanctionerende bevoegdheden heeft.

- Onderzoek naar knelpunten met betrekking tot emancipatie zal worden gestimuleerd en waar nodig opgezet. Hierbij wordt m.n. ook gedacht aan onderzoek naar selectie van thema's en (het voorkomen van) seksero-tserootyperingen in reclame en media.

In het kader van het emancipatie-onderzoek wordt gestreefd naar een centraal coördinatiepunt, dat tevens onderwijs en voorlichting stimuleert rond emancipatie en beleid.

gelijke kansen in het onderwijs

Het onderwijs blijkt, naar inhoud en systeem, de gescheidenheid van vrouwen en mannen in (toekomstige) rol en bezigheden én de verschillen in waardering eerder te bevestigen dan te doorbreken. De keuzes die meisjes en jongens in het onderwijs (kunnen) doen worden, veelal gesteund door school- en thuisomgeving, nog in aanzienlijke mate bepaald door traditionele toekomstverwachtingen. Belemmeringen voor een individuele ontplooiing, ongeacht sekse, zijn in het onderwijs onvoldoende geproblematiseerd. Pedagogische consequenties krijgen nog te weinig aandacht. De zelfredzaamheid van jongens is bv. geringer dan die van meisjes. Terwijl meisjes zich beperken tot opleidingen en vakken die niet in strijd lijken te zijn met de traditionele gevolgen van het vrouw-zijn. Het moment waarop meisjes keuzes moeten doen, is daarbij geen onbelangrijke faktor. Voor het inhalen van onderwijsachterstanden van vrouwen kunnen diverse vormen van volwasseneneducatie van groot belang zijn.

Mede in dit licht wil D'66:

- dat basis-vaardigheden met betrekking tot verzorging van zichzelf en anderen, bij voorkeur reeds in het elementair onderwijs, als vak worden opgenomen.

- dat meisjes worden gestimuleerd niet-traditioneel-vrouwelijke opleidingen en vakken te volgen.

- dat gestreefd wordt naar een (ev. tijdelijke) uitbreiding van verplichte vakken in het onderwijs.

- dat het vak „emancipatie en onderwijs”, inclusief de pedagogische aspecten en consequenties, wordt opgenomen als verplicht onderdeel van opleidingen, na- en bijscholingscursussen voor onderwijsgeevenden, schooldekanen, schoolbegeleiders en beroepskeuzevoorlichters.

- dat prioriteit wordt gegeven aan vormen van volwassenen-onderwijs als die van Open School en Open Universiteit.

Zie voorts hoofdstuk (onderwijs)

gelijke kansen op deelname aan betaalde arbeid en gelijke verdeling van de overige taken in de samenleving

Ook in de betaalde arbeid bestaat een nog sterke gescheidenheid tussen vrouwenwerk en mannenwerk. Vrouwenwerk blijkt te zijn geconcentreerd in slechts enkele sectoren, m.n. verzorging en dienstverlening, en op de lagere niveaus. De werkloosheid onder vrouwen is relatief erg hoog en stijgt sneller dan die onder mannen. Wanneer vrouwen deelnemen aan de arbeidsmarkt, blijft veelal de traditionele taakverdeling binnenshuis bestaan, hetgeen leidt tot een dubbele belasting van vrouwen.

Deelname aan diverse vormen van vrijwilligerswerk, inclusief het politieke werk, levert voor vrouwen - gezien het ontbreken van een band met betaald werk én de dubbele belasting - meer problemen op dan voor mannen.

- Juist bij de verdeling van werkzaamheden is in het verleden een grote onevenwichtigheid ontstaan. Met alle gevolgen voor de verdeling van inkomens. Gewaakt moet echter worden, dat door onevenwichtige maatregelen bedoeld om een gelijke verdeling te bevorderen, nieuwe onrechtvaardigheden ontstaan.

Mede in dit licht wil D'66:

- streven naar een algemene arbeidstijdverkorting, met tevens uitbreiding van de bedrijfstak, m.n. voor de verkrijging van goederen en diensten.

- dat voor de korte en middellange termijn diverse vormen van deeltijd-arbeid worden gestimuleerd. Prioriteit geldt hierbij voor sectoren en niveaus die tot nu toe vooral door mannen worden bezet, enerzijds om mannen de gelegenheid te geven aan huishoudelijk en verzorgende arbeid deel te nemen, anderzijds om vrouwen de gelegenheid te bieden buiten de traditioneel vrouwelijke functies en beroepen te komen.

- rechtspositie, arbeidsvoorwaarden en promotiekansen van deeltijd-arbeid gelijkschakelen met die van voltijdarbeid

- onderzoek naar de mogelijkheden om voltijdfuncties te splitsen, waaronder begrepen de bij deze functies behorende bevoegdheden en macht.

- overwegen om in die sectoren en op die niveaus van betaalde arbeid waar een ernstige ondervetgenwoordiging van vrouwen blijkt, waar nodig en wenselijk tijdelijk een voorkeursbehandeling voor vrouwen toe te passen. Onderzoek moet worden bevorderd over de vraag op welke wijze en met welke (oplopende) percentages een systeem van quotering

kan bijdragen tot een doorbreking van betaalde vrouwen- en mannenarbeid.

- trainingen en cursussen voor diegenen die op latere leeftijd hun (her) intrede doen op de arbeidsmarkt.

- beperking van overwerk en streven naar een aflopend wettelijk maximum van de arbeidstijd.

- rekening houden in het kader van de ontwikkelingen rond het begrip „passende arbeid” met de voorlopig nog beperkte mobiliteit van vrouwen

- een bepaald percentage, bv. 30%, van de gelden voor werkloosheidsbestrijding reserveren voor werkloze vrouwen

- met internationale partners overleg openen over de vraag of en op welke wijze de waarde van huishoudelijke arbeid in de berekening van het nationaal inkomen kan worden opgenomen.

- kennis en ervaring, opgedaan in het vrijwilligerswerk, meewegen bij selectie, inschaling en salariëring van een betaalde arbeidsplaats.

- waarborgen van de bescherming van de persoonlijke en sociale functie van het (recht op) ouderschap en opvoederschap in de wetgeving. Ouders en opvoeders, onder wie begrepen de alleenstaande ouders en die ouders die hun kinderen niet tot de dagelijkse verzorging hebben, moeten in staat worden gesteld voor hun kinderen te zorgen, o.m. door ouderschapsverlof, verlof bij ziekte van kinderen en zóndig aangepaste werktijden. Deze verlofregelingen dienen gelijkelijk over vaders en moeders te worden verdeeld.

- uitbreiding van het (medische) zwangerschapsverlof tot min. 4 maanden

- dat opvang van kinderen beneden de leerplichtige leeftijd én buitenschoolse opvang in beginsel tot de basisvoorzieningen behoren. Hierbij zullen inspraak door de ouders en begeleiding van de ouders een belangrijk onderdeel dienen te zijn.

Voor deze opvang kan een financiële tegemoetkoming van de ouders worden gevraagd op basis van het draagkrachtbeginsel.

- Wanneer in afwachting van een basisvoorziening kinderopvang, prioriteiten moeten worden gesteld, zal niet alleen het betaald werken van de ouders, maar ook behoefte en noodzaak van ontplooiing op andere wijze als criterium gelden.

Zie voorts hoofdstuk (Sociaal Economisch Beleid)

gelijke kansen op deelname aan de verschillende niveaus in besluitvormingsprocessen

Deelname aan besluitvorming is, ook over vrouwen en mannen, ongelijk verdeeld. Dit hangt samen met de ongelijke verdeling van taken en bezigheden, maar ook met traditionele beelden van hoe mannen (moeten) zijn en hoe vrouwen (moeten) zijn. Mede tegen dit licht wil D'66:

- aanpassing van vergadertijden zo-

danig, dat het combineren van huishoudelijke en verzorgende werkzaamheden met het functioneren in besluitvormingsorganen mogelijk wordt.

- aanpassing van vergadertechnieken zodanig, dat drempels worden weggelaten voor deelname van vrouwen

- onderzoek naar andere mogelijkheden van de geringe deelname van vrouwen aan de besluitvorming op te heffen en vrouwen tot deelname te stimuleren.

Tenslotte:

- vrouwen van buitenlandse werknemers c.q. culturele minderheden behoeven speciale aandacht. Hierbij dient aansluiting te worden gezocht bij het cultuurpatroon van het land van herkomst, zonder echter de internationale overeenstemming over de (wortels van de) positie van vrouwen uit het oog te verliezen.

Deze vrouwen hebben recht op een eigen verblijfstitel, onafhankelijk van de verblijfsvergunning van hun echtgenoten.

- In de projecten en programma's in het kader van ontwikkelings samenwerking dient steeds aandacht te worden geschonken aan de positie van vrouwen én aan de effecten van projecten en programma's hiervoor.

- Om te voorkomen dat ambtenaren met buitenlandse dienst, werkers in ontwikkelingslanden e.d. met traditionele, westerse beelden en opvattingen de projecten en programma's uitvoeren en begeleiden, streeft D'66 er naar, dat in hun opleidingen en voorbereiding deze beelden ter discussie worden gesteld en de internationale ontwikkelingen ten aanzien van emancipatie-vraagstukken als thema worden opgenomen.

Congresstuk ECD 3

Tekstvoorstel ter vervanging van Deel 3

Hoofdstukken 1 en 2 van het beleidsprogramma

Hoofdstuk 1

Sociaal Economisch Beleid

I. Inleiding

De Nederlandse economie bevindt zich in een uiterst zorgelijke toestand. De officiële geregisteerde werkloosheid schommelt reeds een

aantal jaren in de buurt van de 200.000 en vertoont de neiging om geleidelijk aan verder te stijgen.

De situatie is echter nog veel erger dan het cijfer van de geregisteerde werkloosheid doet vermoeden. Zo zijn vele Nederlanders als gevolg van de slechte arbeidsmarktomsomstandigheden in de WAO en AAW terecht gekomen en zijn er veel Nederlanders die graag zouden willen gaan werken, maar zich als gevolg van de slechte mogelijkheden niet laten registreren op de arbeidsbureaus (b.v. vrouwen). Alles bij elkaar zullen er zo'n 500.000 Nederlanders door de omstandigheden gedwongen werkloos zijn.

Het werkgelegenheidsprobleem heeft behalve een getalsmatige ook een belangrijk kwalitatieve dimensie. De kwaliteit van de bestaande arbeidsplaatsen laat vaak nog veel te wensen over. Niet alleen moet veel werk onder zeer ongunstige fysieke omstandigheden plaatsvinden, daarnaast hebben de verregaande arbeidsverdeling en schaalvergroting van de productieprocessen ook veel arbeidsplaatsen onaantrekkelijk gemaakt.

Dat is een van de factoren die het relatief grote aantal onvervulde vacatures verklaart en de demotivatie en het hoge ziekteverzuim van groepen werknemers.

Deze arbeidsmarktproblemen hebben er in belangrijke mate toe bijgedragen dat de omvang van de collectieve sector (overheid + sociale verzekeringen) de afgelopen jaren sterk is toegenomen. In de jaren zeventig was het overgrote deel van de economische groei benodigd om de groei van de collectieve uitgaven te financieren. Als gevolg van de lage economische groei, het grote aantal uitkeringsgerechtigden en de toenemende maatschappelijke weerstand tegen belasting- en premie-verhogingen wordt het steeds moeilijker om het groeiende aandeel van de collectieve sector te financieren. Het lijkt erop, dat er thans grenzen aan de groei van dit deel van de verzorgingsstaat zijn bereikt.

De ongunstige toestand op de arbeidsmarkt en de moeilijk te beheersen groei van de verzorgingsstaat hangen voor een groot deel samen met de slechte resultaten van de meeste Nederlandse bedrijven. Zowel op binnenlandse als buitenlandse markten wordt reeds jaren lang terrein verloren. Veel bedrijven kunnen het niet tegen buitenlandse concurrenten bolwerken op het gebied van de prijsconcurrentie. Maar ook andere factoren spelen een belangrijke, soms zelfs doorslaggevende rol. De kwaliteit, de service, levertijden, financieringsvoorwaarden en de uniekheid van producten zijn op bepaalde markten van groter belang dan de prijs alleen. Er zijn aanwijzingen dat het Nederlandse bedrijfsleven door gebrek aan vernieuwingsgezindheid op nieuwe en groeiende markten kansen heeft laten liggen.

Dat is op zich al voldoende om te pleiten voor vernieuwing van het bedrijfsleven maar er is meer. Daarbij moet in de eerste plaats worden gedacht aan de sterke groei van de beroepsbevolking die in de jaren tachtig wordt verwacht. De komende jaren zullen per jaar 40 à 50 duizend mensen om nieuwe banen vragen. In

die vraag kan alleen voorzien worden (en dan nog maar gedeeltelijk) als er voldoende bedrijven in groeisectoren komen.

In de tweede plaats moet worden bedacht dat Nederland een zeer ongunstige economische structuur bezit. Veel bedrijven maken producten die erg gevoelig zijn voor concurrentie van minder ontwikkelde landen. Het zal in de praktijk ondoenlijk blijken tegen deze concurrentie van lage arbeidskosten weerstand te bieden. Maar het is ook met het oog op het streven naar een betere internationale arbeidsverdeling onwenselijk ons tegen deze concurrentie te verzetten.

Ook het zeer energie-intensieve karakter van vele productieprocessen zal in toenemende mate voor problemen gaan zorgen.

Vanaf de jaren zestig hebben zich in Nederland vele bedrijven gevestigd, die gebruik maken van het toen goedkope aardgas. Veel van deze producten maken thans nog deel uit van ons exportpakket. In de toekomst zullen deze bedrijven echter energie moeten gaan importeren, omdat het aardgas geleidelijk aan opdraakt. Tegelijkertijd zullen dan de aardgasopbrengsten uit het buitenland opdrogen. Dat zal tot gevolg hebben dat ernstige betalingsbalansproblemen ontstaan, als tenminste niet nieuwe, hoogwaardige exportproducten zijn ontwikkeld, die minder energieverbruik met zich meebrengen.

Oplossingen voor de hierboven beschreven problemen bestaan wel, maar zijn alleen te bereiken als in onze maatschappij voor een langere termijn overeenstemming wordt bereikt over doelstellingen, middelen en randvoorwaarden van het te voeren beleid.

D'66 is van mening dat de komende jaren de oplossing van de gedwongen werkloosheid centraal moet staan bij het sociaal-economische beleid. Wij zijn van mening dat iedereen die daartoe lichamelijk en geestelijk in staat is, het recht heeft op betaald werk. Het benadrukken van dit recht houdt niet in dat wij niet kritisch staan t.o.v. de centrale rol van de betaalde arbeid in onze samenleving. D'66 vindt dat bij ons huidige, uitbundige welvaartsniveau, menselijke zelfontplooiing zelfs in toenemende mate gevonden zal kunnen en moeten worden in activiteiten buiten het (betaalde) werk, in de zgn. „formele sector”. Het moet voor een ieder die daar behoefte aan heeft ook mogelijk zijn een deel van zijn tijd actief door te brengen in de zgn. „informele sector.” In dit verband kan worden gedacht aan huishoudelijk werk en hobbies, maar ook aan activiteiten gericht op het welzijn van de medemens.

Behalve het realiseren van optimale participatiemogelijkheden in alle betaalde en onbetaalde activiteiten is het van groot belang, dat veel van de in het verleden met veel moeite opgebouwde collectieve voorzieningen in stand worden gehouden. Dit streven houdt niet in, dat alle voorzieningen in hun bestaande omvang gehandhaafd moeten blijven. Wij zijn van mening, dat het onjuist is de bestaande voorzieningen van de collectieve sector bij voorbaat buiten iedere discussie te plaatsen. De be-

staande uitgaven moeten kritisch op hun oorspronkelijke doelstellingen worden getoetst, doorvoering van bevredigender alternatieven mag niet stuiten op het argument van „verkrege rechten”.

D'66 is van mening, dat het op sociale gronden niet alleen verantwoord, maar ook noodzakelijk is t.a.v. bepaalde collectieve voorzieningen het profijtbeginsel in sterkere mate toe te passen.

Om meer arbeidsplaatsen, meer vrij besteedbare tijd en selectieve handhaving van de collectieve voorzieningen te realiseren, is in de eerste plaats een beleid nodig dat is gericht op een selectief herstel van onze economie in het algemeen en van onze industrie in het bijzonder.

Een dergelijk, op selectieve expansie van de industrie gericht beleid moet plaats vinden met inachtneming van de doelstellingen die gelden op het gebied van het milieu, de ruimtelijke ordening, het gebruik van grondstoffen, de kwaliteit van de arbeid en de internationale arbeidsverdeling. Gegeven deze randvoorwaarden de verwachte groei van de beroepsbevolking en de zeer slechte toestand waarin het bedrijfsleven momenteel verkeert, kan niet worden verwacht dat de komende jaren voldoende 40-urige arbeidsplaatsen zullen worden geschapen.

D'66 is van mening, dat het onjuist is op de huidige, nieuwe economische problemen te reageren met oude oplossingen. Dat houdt in, dat wij creatie van werkgelegenheid door het stimuleren van hoge economische groei afwijzen. Hoge groeipercentages zullen de welvaart in ons land eerder verlagen dan verhogen. Maar dat betekent ook, dat wij de groei van de werkgelegenheid in de collectieve sector niet wensen af te stemmen op het verwachte aanbod van arbeid. Ook hier geldt, dat méér niet altijd beter is. D'66 vindt dat het probleem van de huidige en de dreigende, toekomstige werkloosheid grotendeels moet worden opgelost door verdeling van het werk. De jaren tachtig moeten o.i. in het teken staan van een grootscheepse creatie van deeltijdbanen.

Het sociaal-economische beleid dat D'66 voorstaat, bestaat uit een aantal onlosmakelijk met elkaar verbonden onderdelen. Noodzakelijke voorwaarden voor het financiële herstel van het bedrijfsleven en de financiering van de vernieuwing van onze industriële structuur moeten worden geschapen via het **macro-economische** beleid. De consequenties van het door ons voorgestane macro-economische beleid voor de persoonlijke inkomens zijn nogal ingrijpend, ook voor de lagere inkomens. Dat maakt het extra noodzakelijk om te streven naar een rechtvaardiger inkomensverdeling. Wij pleiten daarom voor een ingrijpend, met nieuwe instrumenten toegerust **inkomensbeleid**. Zelfs om matige eco-

nomische groeipercentages te bereiken is een middellange termijnbeleid nodig, dat gericht is op een selectieve, stelselmatige vernieuwing van onze economie. Daarom moet een actief **vernieuwend structuurbeleid** gevoerd worden. Het is in een tijd van grote werkloosheid van groot belang, dat de arbeidsmarkt goed werkt. Dat is momenteel helaas niet het geval en in de toekomst dreigen de problemen door een verslechterende aansluiting van vraag en aanbod nog groter te worden. Omdat deze problemen snel opgelost moeten worden en daarnaast een omvangrijke creatie van deeltijdbanen moet plaatsvinden is een geïntensiveerd en uitgebreid **arbeidsmarktbeleid** een van de hoekstenen van het door ons voorgestane beleid.

D'66 is van mening, dat de productie van goederen en diensten qua hoeveelheid, samenstelling en productiewijze zoveel mogelijk moet aansluiten bij de behoeften van de burgers. Omdat in onze samenleving de consument nog te veel verkeert in de situatie dat er wordt beslist vóór hem, over hem en zonder hem, is een beleid nodig dat zijn positie versterkt tegenover de overheersende rol van de producent.

Voorstellen voor een dergelijk beleid doen wij in het hoofdstuk **consumentenbeleid**.

D'66 heeft geen behoefte aan het doen van dogmatische uitspraken over de wenselijke **economische orde**. Wel willen wij aangeven hoe o.i. het economisch bestel gedemocratiseerd moet worden en wat de gevolgen van het door ons voorgestane sociaal-economische beleid zijn voor de bestaande economische orde.

II. Economische orde

II. 1. Bij het zoeken naar de meest bevredigende orde, gaat het erom een beslissingsstructuur te ontwikkelen, die maakt dat de uitkomsten van het economische proces zoveel mogelijk aansluiten bij de wensen van de burgers. D'66 streeft ernaar dat de beslissingen worden genomen in het kader van een democratische markteconomie.

II. 2.

Er moet een fundamentele **demokratisering** van de arbeidsverhoudingen plaatsvinden, waarbij het traditionele beginsel van de ondergeschiktheid in de arbeidsverhouding wordt afgeschaft.

II. 2.1.

De productie dient plaats te vinden in gedemocratiseerde particuliere bedrijven, waarin alle mensen gelijkwaardig zijn en op basis van medeverantwoordelijkheid een bijdrage leveren aan de arbeidsgemeenschap. Daartoe krijgt de personeelsvertegenwoordiging in middelgrote en grote ondernemingen in het algemeen het medebeslissingsrecht voor alle ingrijpende besluiten over het

ondernemingsbeleid en de benoeming van de directeuren. Alleen aandeelhouders, die zich voor een langere tijd kontractueel aan de onderneming verbinden (bijv. 5 jaar) mogen invloed op de besturing van de onderneming uitoefenen. Aandeelhouders en personeel oefenen daarbij dan even grote invloed uit op de samenstelling van de Raad van Commissarissen.

II. 2.2.

Voor kleine bedrijven dienen aangepaste vormen van bedrijfsdemocratie tot stand te komen (bijv. door middel van een personeelsvergadering of aanwijzing van een vertrouwenspersoon of vakorganisatie). Bij de overheidsdiensten en -bedrijven moeten gekozen personeelsvertegenwoordigingen tot stand komen, met aan de overheidstaak aangepaste bevoegdheden.

II. 2.3.

De totstandkoming van bedrijfsvormen met beslissingsrecht voor de werknemersgroep (zoals productie-coöperaties) moet bevorderd worden door het wegemen van belemmeringen hiertoe (juridische structuur, fiscale regelingen, sociale wetgeving, financieringsvormen).

II. 2.4.

Ook experimenten met alternatieve werkorganisatievormen op basis van een zo groot mogelijk individuele en groepszelfstandigheid, zowel in het bedrijfsleven als de overheid, dienen bevorderd te worden.

II. 3.

De door ons voorgestane markteconomie fungeert alleen dan goed, als het de bedrijven onmogelijk wordt gemaakt het principe van **vrije economische mededinging** te schenden door hun omvang en/of door afspraken met andere bedrijven.

Om een goede mededinging te garanderen, bestaat in Nederland de Wet Economische Mededinging. Daarnaast speelt de Europese mededingingswetgeving een rol.

D'66 is van mening dat de Nederlandse overheid een actiever beleid moet gaan voeren om de economische mededinging te stimuleren. In de eerste plaats door strenger toe te zien op naleving van de bestaande wetgeving en in uiterste gevallen door zelf te gaan deelnemen aan het economische proces.

In dat verband zou bijvoorbeeld aan de oprichting van een Postbank gedacht kunnen worden.

In de tweede plaats door meer openheid te betrachten bij het mededingingsbeleid, door op korte termijn over te gaan tot openstelling van het Kartelregister, alsmede tot publicatie van de adviezen van de Commissie Economische Mededinging aan de Minister van Economische Zaken.

II. 4.

Het bedrijfsleven heeft zich in de naoorlogse jaren in toenemende mate over de **grenzen** heen georganiseerd. Dit heeft niet alleen bijgedragen aan de groei van onze welvaart, maar ook aan een toenemend gebrek aan controlemogelijkheden op omvangrijke concentraties van economische macht. D'66 is van mening, dat Nederland een actieve rol moet spelen in Europees en wereldverband om tot een stelsel van bevredigende gedragsregels te komen voor multi-nationale ondernemingen.

II. 5.

In de door ons voorgestane markteconomie **speelt de overheid** op vele terreinen een **actieve rol**. In de eerste plaats stelt de overheid de randvoorwaarden vast, waarbinnen het bedrijfsleven de beslissingen over de productie kan nemen. Die randvoorwaarden hebben betrekking op het milieu, de ruimtelijke ordening, het gebruik van grondstoffen, de arbeidsomstandigheden en de mededinging.

In de tweede plaats heeft de overheid een belangrijke rol ten aanzien van de makro-economische ontwikkelingen. Zij voert daartoe een conjunctuurbeleid om fluktuaties in het economische proces zoveel mogelijk te verzachten.

Daarnaast heeft de overheid een uiteindelijk verantwoordelijkheid ten aanzien van de waarde van strategische makro-economische variabelen als de totale werkgelegenheid, de omvang van de kollektieve sektor, enz.

Teneinde aan die verantwoordelijkheid inhoud te geven, moet o.i. iedere regering werken met een sociaal-economisch meerjarenplan, dat aan het begin van een regeringsperiode aan het parlement moet worden voorgelegd. Dit vormt na vaststelling de basis voor de onderhandelingen met de werkgevers en werknemers om tot een sociaal contract te komen.

II. 6.

In het sociaal contract worden voor een periode van twee jaar de hoofdlijnen voor een arbeidsvoorwaardenbeleid en een prijsbeleid vastgelegd. In dit kader komt ook het werkgelegenheidsbeleid en het arbeidsmarktbeleid ter sprake. Konkretisering van afspraken, die in het kader van het sociaal contract worden gemaakt, wordt zoveel mogelijk overgelaten aan het bedrijfsleven zelf, op bedrijfstak- en/of bedrijfsniveau.

Indien de regering geen overeenstemming over een sociaal contract kan bereiken, ontstaat een situatie waarin zij op meerdere terreinen een eigen beleid moet gaan voeren.

II. 7.

In bedrijfstakken, waar daaraan behoefte bestaat, kunnen **bedrijfstakorganen** opgericht worden. Dergelijke organen, die een tripartite structuur hebben, kunnen een belangrijke rol spelen bij het ontwikkelen van informatiesystemen, het ondernemen van marktstudies, het opstellen van exportplannen en het bevorderen van de toepassing van nieuwe technologieën.

Vooral in de bedrijfstakken met veel kleine en middelgrote bedrijven moet de oprichting van dergelijke organen gestimuleerd worden. Om te voorkomen dat sektororganen een goede mededinging zouden gaan verhinderen, kunnen ze slechts zeer beperkte publiekrechtelijke bevoegdheden krijgen.

III Het macro economische beleid

III 1. Inleiding

Bij het macro-economisch beleid gaat het primair om de werkgelegenheid. Het beleid moet er op gericht zijn het nationale inkomen zodanig te

verdelen dat de omvang en de kwaliteit van de werkgelegenheid daarmee het best zijn gediend. Daarbij moet niet alleen de huidige situatie, maar ook de te verwachten ontwikkelingen worden betrokken, alsmede de vraag of onze economie thans voldoende is uitgerust om daarop in te spelen. Het ligt in dit verband voor de hand allereerst middelen beschikbaar te houden voor verbetering van de produktiestructuur. Bovendien dienen middelen te worden gereserveerd voor energiebesparende investeringen en het verbeteren en vergroten van de woningvoorraad. Het is dus niet alleen vanwege de beperkte middelen die de komende jaren beschikbaar zijn, maar ook tegen de achtergrond van de noodzaak de ruimte te vinden voor de financiering van deze drie doelen dat de verdeling van het nationale inkomen in het bijzonder de aandacht verdient.

III 2. Naar een doelmatige verdeling van het nationale inkomen

Wat betreft de beschikbare middelen moet worden aangenomen dat het nationale inkomen de komende jaren een bescheiden groei te zien zal geven van maximaal zo'n 1½% indien er tenminste geen nieuwe omvangrijke verstoringen in de internationale economische betrekkingen zullen optreden. Deze beperkte groei zal geheel moeten worden gebruikt om via de investeringen van zowel het bedrijfsleven als van de overheid, de produktiestructuur te moderniseren, energie te besparen en de woningvoorraad te vergroten en te verbeteren.

De investeringen die via het bedrijfsleven worden verricht, zullen afgezien van andere voorwaarden (o.m. marktperspectieven) — alleen vergroot kunnen worden bij een duurzame verbetering van de rendementen. Dit betekent bij lage groeipercentages voor de lonen en de salarissen een nul- of een minlijf. Naast de investeringen van het bedrijfsleven zijn er de investeringen die de overheid verricht. De bijdrage van de overheid aan de modernisering van de produktiestructuur, de energiebesparing en de vergroting van de woningvoorraad, dient in de toekomst mogelijk gemaakt te worden door een verschuiving van de uitgaven binnen de collectieve sector.

Deze verschuiving zal ten koste van de posten voor de materiële overheidsconsumptie, de ambtenaren-salarissen en de inkomens van uitkeringsstrekkers moeten gaan. Omdat verhoging van de overheidsinvesteringen van doorslaggevend belang voor het economisch herstel is en daarnaast geen ruimte bestaat voor vergroting van het beslag van de collectieve sector moeten de ombuigingen binnen de collectieve sector snel en beredeneerd gaan plaatsvinden. De komende jaren moeten per departement jaarlijks verslagen

worden gepubliceerd over de voorgenomen en gerealiseerde ombuigingen. D'66 is van mening, dat de Rekenkamer het Parlement moet adviseren bij de beoordeling van deze departementale ombuigingsrapporten. Voor de inkomens zowel in het bedrijfsleven als in de overheid blijft dan eigenlijk geen ruimte meer over. Wel vindt D'66 het uit inkomenspolitieke overwegingen gewenst om voor de laagste inkomensgroepen voor de komende jaren te streven naar handhaving van de koopkracht. Gezien de sombere vooruitzichten kan echter voor geen enkele inkomenscategorie een absolute koopkrachtgarantie worden gegeven. Daarbij dient te worden bedacht, dat de welvaart van een land ook afhangt van de voorzieningen via de collectieve sector en de vooruitzichten op toekomstige welvaart. Dit perspectief moet de waarschijnlijke koopkrachtvermindering voor de grote meerderheid van de bevolking aanvaardbaar maken. Het inkomensbeleid dient er dan wel uitdrukkelijk op gericht te zijn, dat de sterkste schouder ook de zwaarste lasten dragen.

III 3. De in het bedrijfsleven verdiende inkomens

Beheersing van de lonen en de salarissen en prijzen van het bedrijfsleven moet bij voorkeur in samenwerking met het bedrijfsleven worden bereikt.

Het overleg tussen de Regering en het georganiseerde bedrijfsleven dient te zijn gericht op het tot stand brengen van een sociaal contract. Zo'n contract zou afspraken moeten bevatten omtrent de ontwikkeling van de inkomens, de prijzen, de te realiseren investeringen en het werkgelegenheidsbeleid. Het contract heeft een looptijd van 2 jaren en slechts bij ingrijpende, onvoorziene omstandigheden mag het aangepast worden. Uitgangspunt dient te zijn dat, als een dergelijk sociaal contract niet tot stand kan worden gebracht, de Regering de consequenties hiervan aan het Parlement zal voorleggen, opdat dit kan overwegen de Regering te machtigen maatregelen te nemen ten aanzien van de loon- en prijsvorming.

Wat betreft de automatische prijscompensatie dient een studie te worden ondernomen omtrent de mogelijkheden deze in de toekomst te schonen voor de prijsstijgingen die optreden als gevolg van structurele schaarste. Vooruitlopend daarop moet nu reeds een schoning plaats vinden van de stijgingen van de energieprijzen en de prijsstijgingen als gevolg van de bestrijding van de milieuvervuiling.

III 4. De collectieve sector en het financieringsbeleid

Zoals hierboven nader is aangeduid is het nodig te komen tot een gelijk

blijven van de collectieve lastendruk en een gelijktijdige verlaging van het financieringsstekort.

Als gevolg van diverse koppelmecanismen zal een inkomensmatiging in het bedrijfsleven leiden tot een zekere beperking van de inkomens die via de collectieve sector worden verdiend. Maar daarnaast acht D'66 het noodzakelijk de inkomensverhoudingen tussen het bedrijfsleven en de overheidssector kritisch op hun rechtvaardigheid te bekijken. Er moet met grote spoed een onderzoek worden ingesteld naar de totale arbeidsbeloning van ambtenaren en die van vergelijkbare functionarissen bij het particuliere bedrijfsleven door ook de bijkomende arbeidsvoorwaarden te vergelijken. Als uit een dergelijk onderzoek blijkt dat correcties nodig zijn, dienen deze per omgaande, maar geleidelijk, aangebracht te worden.

Als de komende jaren de hoofdlijnen van het door ons beoogde sociaal economische beleid ten principale worden gerealiseerd, is op financiële gronden handhaving van de koppeling van de sociale uitkeringen aan de andere inkomens (de zgn. netto-netto-koppeling) mogelijk. Wij achten handhaving van deze koppeling om sociale redenen wenselijk.

Het is wenselijk dat het financieringsstekort wordt teruggebracht naar het structureel aanvaardbaar niveau overeenkomstig de zg. zijlstranorm. Gezien de toch al te verwachten toename van de inflatie en de afhankelijkheid van onze economie van het buitenland moet van inflatoire overheidsfinanciering worden afgezien.

III 5. Het monetaire beleid

Een van de belangrijkste onderdelen van het monetaire beleid heeft betrekking op de waarde van de gulden. Zoals ook in andere westerse landen gebruikelijk is, wordt dit beleid in principe aan de Centrale Bank overgelaten, in Nederland dus aan de Nederlandse Bank. Tussen de Nederlandse Bank en de overheid bestaat een getrapte hiërarchische verhouding, die geregeld is in de Bankwet. Volgens die wet moet de Bank de waarde van de Nederlandse gulden zodanig reguleren, dat wordt bijgedragen aan de optimalisatie van de welvaart. Hierbij moet de gulden zoveel mogelijk gestabiliseerd worden. De taak van De Nederlandsche Bank de gulden zoveel mogelijk te stabiliseren houdt ten eerste in dat de binnenlandse koopkracht zo stabiel mogelijk moet zijn. M.a.w. de inflatie moet zoveel mogelijk beperkt worden. Daarnaast is er het externe aspect, namelijk het reguleren van de waarde van de gulden ten opzichte van de andere valuta's. Het accent heeft de laatste jaren nogal gelegen op het externe aspect en hoewel dit heeft bijgedragen tot een matiging van de binnenlandse inflatie doet zich de vraag voor in welke mate daarvan ongunstige effecten zijn uitgegaan op de werkgelegenheid en de groei. Een afweging hiervan door het Parlement vindt thans nauwelijks plaats. In de toekomst zal het Parlement meer dan thans het geval is zijn controlerende bevoegdheden moeten gebruiken door met de Minister van Financiën regelmatig van gedachten te wisselen

over het door De Nederlandsche Bank gevoerde en te voeren beleid, bijvoorbeeld op basis van het door de Bank uitgebrachte Jaarverslag.

IV. Inkomensverdelingsbeleid

IV. 1. Algemene uitgangspunten

D'66 is van mening dat inkomensverschillen tussen mensen aanvaardbaar zijn, mits die op een aanvaardbare wijze zijn gemotiveerd. Het vervullen van functies van ongelijk niveau kan bijvoorbeeld leiden tot inkomensverschillen, zij het niet ongelimiteerd. Maar dan dienen functies wel systematisch naar niveau te worden geordend met behulp van functiewaarderingssystemen, zodat ook verschillen in functieniveau niet a priori worden aangenaam, maar zijn onderbouwd.

Een tweede algemeen uitgangspunt is dat ieder individu tenminste recht heeft op een bepaald minimum aan welvaart. De samenleving als geheel is daarvoor verantwoordelijk. Daarbij is het echter van wezenlijke betekenis rekening te houden met het feit, dat een individu deel kan uitmaken — en dat veelal ook doet — van een grotere consumptie-eenheid zoals een gezin of een ander samenlevingsverband.

Een derde algemeen uitgangspunt is dat het beleid met betrekking tot de inkomensverdeling zich in principe dient uit te strekken tot alle inkomensgroepen. Het beleid richt zich dus op werknemers, zelfstandigen, vrije-beroepsbeoefenaren en niet-actieven.

Een vierde uitgangspunt is, dat het accent van het inkomensverdelingsbeleid zal moeten liggen op het medebepalen van de spelregels, waaronder de primaire inkomensvorming en -verdeling tot stand komt. De oorzaken van de problemen met betrekking tot de inkomensverdeling liggen immers veelal in de primaire sfeer; en naarmate die sfeer meer problemen worden opgelost, zijn er minder symptomen te bestrijden in de secundaire en de tertiaire sfeer.

IV. 2. De primaire inkomensverdeling

Voor het vaststellen van inkomensverschillen is het inkomensbegrip van grote betekenis. Met betrekking tot de arbeidsbeloning dienen naast primaire voor zo ver mogelijk ook andere beloningsbestanddelen in aanmerking te worden genomen, waarbij in het bijzonder de pensioenvoorziening een belangrijk element is. Langs die weg dienen inkomens van verschillende beroepsgroepen (bijvoorbeeld ambtenaren, werknemers in het particuliere bedrijfsleven en vrije-beroepsbeoefenaren) zo goed mogelijk vergelijkbaar te worden gemaakt.

Als aanvaardbaar beschouwt D'66 compenserende inkomensverschillen, dat zijn verschillen die hun oorzaak vinden in de inspanningen of offers, waarmee het inkomen wordt verworven. Hierbij kan b.v. worden gedacht aan een lange arbeidsduur, ongunstige werktijden, ongunstige arbeidsomstandigheden en, tot op zekere hoogte, verantwoordelijkheid en risico-aanvaarding. Indien opheffing van de bezwarende om-

standigheden mogelijk is, verdient dit echter de voorkeur boven compensatie in het inkomen.

Naast compenserende inkomensverschillen zijn er ook verschillen die hun oorzaak vinden in factoren als aanleg en opleiding. Ten aanzien van dergelijke verschillen past een voorzichtige benadering, ook al omdat de aanvaardbaarheid van deze verschillen mede door de economische omstandigheden wordt bepaald, zoals het functioneren van de arbeidsmarkt en de relaties met het buitenland.

Tenslotte zijn er ook niet-compenserende inkomensverschillen die ook los van de economische omstandigheden onaanvaardbaar zijn. In het algemeen gaat het hierbij om functionele inkomens, b.v. inkomens die hun ontstaansgrond vinden in tradities, relaties e.d.

Ten aanzien van inkomens uit vermogen is het veel moeilijker algemeen geldende normen te hanteren dan ten aanzien van inkomens uit arbeid. Van geval tot geval kunnen de omstandigheden zodanig ingrijpend verschillen, dat ook het oordeel over de inkomensverschillen per geval verschilt. In de eerste plaats kan worden gewezen op de wijze waarop het vermogen is verworven (uit eigen inspanning of niet). In de tweede plaats is het van belang welke betekenis een bepaald vermogen voor de bezitter ervan heeft. Het is bijvoorbeeld in vele gevallen denkbaar dat een bepaald vermogen noodzakelijk is voor een redelijke ouderdomsvoorziening.

D'66 acht het noemen van een maximuminkomen niet zinvol, omdat toepassing van de bovengenoemde algemene uitgangspunten op zichzelf reeds tot aanvaardbare inkomensverhoudingen leidt, waarvan niet bij voorbaat vaststaat binnen welke grenzen die zich zullen bewegen. Een praktische reden is dat realisatie van een maximuminkomen noch in de primaire, noch in de secundaire sfeer mogelijk is.

IV. 3. Een begeleide inkomenspolitiek

D'66 kiest voor een begeleide inkomenspolitiek, in het kader waarvan de overheid en de sociale partners door middel van overleg en onderhandelingen (bij voorkeur meerjarige) sociale contracten afsluiten. Aangezien het beleid is gericht op alle inkomensgroepen, dienen deze groepen ook alle in het overleg te zijn vertegenwoordigd (ook vertegenwoordigers van de organisaties van de vrije-beroepsbeoefenaars en zo mogelijk ook van de niet-actieven). Een essentieel onderdeel van de begeleide inkomenspolitiek is het loonbeleid. D'66 is er voorstander van dat in principe elke werknemer onder een cao komt te vallen. De komende jaren is een nullijn - of een minlijn - voor de particuliere inkomens waarschijnlijk noodzakelijk.

Er zal dan ook een begin moeten worden gemaakt met een toetsing van de beloningsstructuur, teneinde vast te stellen in hoeverre aan de uitgangspunten met betrekking tot de aanvaardbaarheid van inkomensverschillen wordt voldaan.

Voor zover dat niet het geval is zijn de cao's een instrument om daarin verandering te brengen. Daarbij denkt D'66 aan de mogelijkheid van een beoordeling van de cao's door een College van Rijksbemiddelaars-nieuwe stijl - met name op het punt van de bijdrage die een cao levert aan een rationalisatie van de beloningsstructuur. Is die bijdrage te gering, dan kan onverbindendverklaring worden overwogen. Veranderingen in de beloningsstructuur mogen echter niet leiden tot een algemene loonstijging.

Ook het trendbeleid dient onderwerp van overleg en onderhandeling te zijn in het kader van de totstandkoming van een sociaal contract.

De afgelopen jaren is het aantal ambtenaren en trendvolgers zo zeer gestegen, dat de trendbepalende groep inkomensstrekken al kleiner is dan de trendvolgende groep. Tegen de achtergrond van de toch al nauwe marges, waarbinnen het financieel-economische beleid van de overheid zich als gevolg van de geringe economische groei moet bewegen, is dit een niet langer te handhaven situatie. D'66 is dan ook van mening dat handhaving van het trendbeleid in de toekomst afhankelijk moet zijn van het resultaat van het overleg en de onderhandelingen over het sociaal contract. Indien geen overeenstemming over een sociaal contract wordt bereikt, dient de overheid in het kader van een algemene ingreep in de inkomensvorming ten aanzien van de trendvolgers een eigen inkomensbeleid te voeren.

IV. 4. De secundaire inkomensverdeling

Hoewel de nadruk dient te liggen op het beleid met betrekking tot de primaire inkomensverdeling, is het noodzakelijk dit aan te vullen met een op de secundaire verdeling gericht beleid. Van de loon- en inkomstenbelasting kan echter geen verdere bijdrage meer worden verwacht aan een voortgaande inkomensnivellering, omdat een verhoging daarvan slechts leidt tot toename van afwenteling en ontdoiking. (zie verder hoofdstuk V)

Met betrekking tot de sociale zekerheid dienen zowel aan de heffingen als aan de uitgavenkant veranderingen te worden overwogen. Er dient op korte termijn een studie van het stelsel van sociale zekerheid te worden gemaakt, op basis waarvan die veranderingen kunnen worden ingevoerd.

In de uitkeringen kunnen de algemene uitgangspunten van het inkomensverdelingsbeleid tot uiting worden gebracht door de invoering

van een uitkeringsstructuur die uit verschillende onderdelen bestaat.

In de eerste plaats een collectief element, dat berust op het solidariteitsbeginsel. In de tweede plaats een individueel element.

Iedereen dient in de gelegenheid te worden gesteld zich desgewenst - dus vrijwillig - aanvullend te verzekeren boven de basisvoorziening.

In de derde plaats kan met name met betrekking tot de inkomensdergingsverzekeringen een groepselement worden toegevoegd.

Bovengenoemde studie zal moeten uitwijzen hoe deze veranderingen in het stelsel van sociale zekerheid kunnen worden aangebracht, waarbij overigens de realiteit gebiedt te beseffen dat dat slechts geleidelijk kan gebeuren.

Ten aanzien van de pensioenvoorziening moet er rekening mee worden gehouden dat op grond van de demografische ontwikkeling valt te verwachten dat over ongeveer 25 jaar het aantal 65-plussers verhoudingsgewijs sterk zal stijgen. In dit licht gezien lijkt een pensioenvoorziening op basis van 70% van het laatstgenoten inkomen niet haalbaar en dient te worden gestreefd naar het totstandbrengen van een minimumpensioenvoorziening voor iedereen. (zie verder hoofdstuk VI)

IV. 5. De tertiaire inkomensverdeling

Vergeleken met de primaire en de secundaire verdeling is het inzicht in de tertiaire inkomensverdeling het minst ontwikkeld. Daarom meent D'66 dat prioriteit moet worden gegeven aan het onderzoek naar de batenverdeling van de overheidsuitgaven. Een aanzienlijk deel van de overheidsuitgaven (bijvoorbeeld aan onderwijs, aan volkshuisvesting e.d.) heeft immers belangrijke verdelingeffecten, zodat inzicht in deze effecten onontbeerlijk is voor een beoordeling van de inkomensverdeling als geheel.

V. Fiscaal beleid

V.1

Om haar uitgaven te dekken heeft de overheid belastingen. De wijze van heffing dient zo goed mogelijk aan te sluiten bij het rechtvaardigheidsgevoel van de bevolking.

De laatste jaren is het fiscale instrument ook ingeschakeld om op tal van terreinen te sturen. Daarbij is het bestaande belastingstelsel zijn taak voorbijgeschoten.

Het bestaan van een omvangrijk zwart circuit, de in talloze variaties voorkomende constructies om belastingen te ontduiken en de haast automatische afwenteling in lonen en prijzen wijzen op een algemene onvrede. Aanleiding daartoe is niet alleen de hoge belastingdruk, maar ook het feit dat de verschillende heffingen en aan de inkomenshoogte gekoppelde regelingen (de zgn. inkomensprijzen) niet op elkaar aansluiten en soms zelfs tegen elkaar inwerken. De burger kan zo de redelijkheid van één en ander niet meer inzien. Ook komen de uiteindelijke lasten lang niet altijd daar te liggen waar de wetgever dat heeft gewild. Uitgangspunt van het te voeren fis-

cale beleid dient dan ook het streven naar een eerlijker verdeling van de feitelijke lasten te zijn. Een uitvoerig onderzoek naar de druk van het totaal van belastingen, heffingen en inkomensprijzen in de verschillende inkomensklassen moet aan de vergelijkende ten grondslag liggen. Op korte termijn zal reparatiewetgeving noodzakelijk blijven en energiek moeten worden voortgezet.

V.2. Controle

Met spoed dient het personeelsbeleid bij de belastingdienst een nieuwe aanpak te krijgen. Grotere promotiemogelijkheden, het aantrekken van meer gekwalificeerde krachten en een dynamischer optreden in het algemeen moeten leiden tot een beter toegerust en sterker gemotiveerd controleapparaat.

V.3.

Het is in het algemeen onjuist wanneer eenzelfde inkomensbestanddeel tweemaal aan belastingheffing onderhevig is. Een bekend en wel heel schrijnend voorbeeld hiervan is de winst die ondernemingen maken, waarover eerst vennootschapsbelasting moet worden betaald en vervolgens, voorzover als dividend uitgekeerd aan de aandeelhouders, nog eens inkomstenbelasting. In dit geval zou D'66 het uitgekeerde dividend voor de vennootschapsbelasting aftrekbaar willen maken.

V.4.

Nederland dient zich positief op te stellen inzake een verdere harmonisatie van de belastingwetgeving binnen de EEG. Ook anderszins dient prioriteit te worden verleend aan internationale samenwerking. Met name op het gebied van de bestrijding van de belastingvlucht, de aanpak van het zwarte circuit en de vervolging van fiscale fraudeurs kan slechts een gezamenlijk optreden vruchten afwerpen.

V.5.

D'66 is in principe voorstander van de invoering van een vermogenswinstbelasting. Wel moet nader worden onderzocht welke vermogensbestanddelen onder zo'n heffing dienen te vallen. Ook zal een dergelijke belasting zich niet uitsluitend op de vermogenswinsten mogen richten maar ook de vermogensverliezen in genschouw moeten nemen.

V.6.

Met betrekking tot de druk van de lokale belastingen dient zoveel mogelijk matiging te worden betracht. Indien nodig treedt de centrale overheid terug in de sectoren die door de provincies en/of gemeenten worden bestreken. In elk geval moet worden voorkomen dat deze belastingen een inkomenspolitieke factor gaan vormen.

V.7.

Veel van de problemen met betrekking tot de belastingheffing liggen in de sfeer van de inkomstenbelasting. Op de volgende punten vindt D'66 aanpassing noodzakelijk:

a. Emancipatie

Van veel belang is de manier waarop de heffing van de inkomstenbelasting plaatsvindt. De vraag is of daarbij het inkomen van elk meerderjarig individu afzonderlijk moet worden belast, of dat als heffingsgrondslag de inkomsten van gehuwde of samenlevende individuen moeten worden bijeengevoegd.

Uitgangspunt zal moeten zijn dat de

inkomstenbelasting in beginsel per individu wordt geheven. Aan de omstandigheden dat individuen gehuwd zijn, samenwonen of samenleven moet daarbij worden voorbijgegaan. Inbreuk hierop kan slechts dan worden toegestaan ter voorkoming van oneigenlijk gebruik.

Voor de premieheffing volksverzekeringen moet eenzelfde lijn worden gevolgd. Dit brengt mee dat de gehuwde vrouw in beginsel een zelfstandige aanspraak krijgt op uitkeringen op grond van deze wetten, maar tevens dat zij – indien zij inkomen heeft – zelfstandig in de premieheffing wordt betrokken.

b. Marginale druk

Door de gecombineerde werking van inkomstenbelasting, sociale premies en allerlei aan de inkomenshoogte gekoppelde regelingen (bijvoorbeeld de toekenning van huursubsidies en studiebeurzen, de heffing van schoolgeld en de opname in het ziekenhuis) kan het voorkomen, dat een bruto-inkomsttoename leidt tot een netto-inkomensachteruitgang. Een sterk gecoördineerd beleid moet dit hoogst ongewenste verschijnsel tegengaan.

c. Inflatie

De inkomstenbelasting dient zoveel mogelijk inflatieneutraal te zijn. Zolang nog geen inflatieneutraliteit is bereikt, wil D'66 in ieder geval een veel groter bedrag aan rentebaten buiten de inkomstenbelasting houden dan nu het geval is.

d. Belastingaftrek

Het is niet te rechtvaardigen dat hogere inkomensgroepen eenvoudiger weg vanwege het feit dat zij in een hoger marginaal tarief vallen, in alle gevallen meer voordeel hebben van aftrekbare buitengewone lasten, persoonlijke verplichtingen en giften dan lagere inkomensgroepen.

D'66 wil dan ook een onderzoek naar de mogelijkheden van een nieuw systeem, waarbij een aantal van deze posten niet meer aftrekbaar zijn, maar verrekend kunnen worden met het te betalen bedrag aan belasting. In ieder geval zal de hypotheekrente in de toekomst slechts tot een bedrag van maximaal f 300.000,— volledig aftrekbaar kunnen zijn (prijzen van 1980).

c. Complexiteit van de wetgeving

De regels en uitzonderingen binnen de belastingwetgeving zijn de laatste jaren dusdanig in aantal en ingewikkeldheid toegenomen dat naar vereenvoudiging moet worden gestreefd, in het belang van de belastingplichtige zowel als van de fiscus zelf.

VI Sociale zekerheid

VI.1.

Naast verbetering van het stelsel van pensioenen zal een reorganisatie van de sociale verzekeringen moeten

plaatsvinden, gericht op persoonlijke verantwoordelijkheid, emancipatie, billijker verdeling van rechten en lasten, kostenbeheersing en vereenvoudiging, waardoor tevens misbruik en oneigenlijk gebruik worden tegengegaan.

V.I2.

Er moet gestreefd worden naar invoering van het Pensioen/Woningplan D'66 voor de gehele bevolking, gericht op de totstandkoming van aanvullende pensioenen naast de AOW door middel van een verplicht spaarsysteem. Enkele kenmerken van dit plan zijn:

– De overheid stelt jaarlijks een minimumpensioenbesparing (een gedeelte van de arbeidsbeloning) vast, die door iedereen, werknemer of zelfstandige, moet worden gespaard; de rechten op aanvullend pensioen zullen voor iedereen evenredig zijn met het op deze wijze bijeengebrachte „spaarloon“.

De spaarder kan onder bepaalde voorwaarden op zijn verzoek vóór zijn 65ste levensjaar op basis van het gespaarde bedrag een pensioen ontvangen (flexibele pensioering).

– De overheid opent de mogelijkheid – eventueel via de Rijkspostspaarbank – om het gespaarde kapitaal door middel van indexatie waardevast of welvaartsvast te doen behouden, waarbij dan een geringe rente, respectievelijk geen rente, wordt vergoed.

– Iedereen heeft vrijheid van keuze ten aanzien van de spaar- en verzekeringsinstelling, de spaarmethode en de uitkeringsmethode (verbod verplichte koppeling werkkring-pensioenfonds). Aanwijzing van de besturen van de betrokken instellingen door de spaarders en verzekerden.

– De besparingen voor ouderdagsvoorzieningen worden aangewend voor financiering van woningbouw en woningverbetering (zowel huurwoningen als eigen woningen) en van sociaal-culturele bouwprojecten met waardevast-geïndexeerde leningen met een lage, maar reële rente.

– Een nieuwe huurberekening wordt ingevoerd, gebaseerd op de nieuwe financieringsmethode, gekoppeld aan indexering van de huren, waardoor de aanvangslasten van woningen lager kunnen worden dan bij het huidige systeem.

– Iedereen heeft het recht van de spaar- of verzekeringsinstelling, die zijn of haar pensioenbesparingen beheert, deze gelden in de vorm van een hypotheek terug te lenen voor de aankoop van een eigen huis, tegen een rente die iets hoger is dan die welke op het spaargeld wordt vergoed.

Door het pensioen/woningplan van D'66 krijgt de regering de beschikking over een belangrijk instrument om de nationale besparingen op te voeren en de conjunctuur te beïnvloeden. Het bevordert bovendien de arbeidsmobiliteit omdat niemand

bij overgang naar een andere werkring kan worden gedwongen naar een andere spaar- of verzekeringsinstelling over te gaan en daardoor nadelen ten aanzien van zijn pensioenaanspraken te aanvaarden. Hierdoor wordt „pensioenslavernij“ voor oudere werknemers afgeschaft. De bestaande pensioenregelingen (inclusief die voor ambtenaren en politici) zullen in dit systeem ingebouwd moeten worden.

VI.3.

Verder pleit D'66 voor snelle invoering van het Ziektekostenverzekeringsplan D'66, gericht op de totstandkoming van één verplichte volksverzekering, waarin de AWBZ en de Ziekenfondswet opgaan.

Enkele kenmerken van dit plan zijn:

– premieheffing naar draagkracht, – het onderscheid tussen ziekenfondsen en particuliere verzekeringen en daarmee het onderscheid tussen fondspatiënten en particuliere patiënten verdwijnt; uitvoering door daartoe toegelaten verzekeringsinstellingen;

– garanties voor de consument voor inspraak en medezeggenschap in alle sectoren en instellingen van de gezondheidszorg, die bij de uitvoering zijn betrokken;

– hiertoe o.a. oprichting van regionale overlegorganen, waarin vertegenwoordigers van de overheid, van de medische beroepen en diensten en van de consumenten zitting hebben en die tot taak krijgen de omvang van de medische dienstverlening en de tarieven vast te stellen;

– vrije keuze van verzekeringsinstelling;

– vooruitlopend op de invoering van het ziektekostenverzekeringsplan; – uitbreiding van de AWBZ voor gehandicapten die niet in een inrichting verblijven.

Verstandige invoering van deze volksverzekering zal de beheersbaarheid van de kostenontwikkeling in de gezondheidszorg doen toenemen en zal dus niet leiden tot een lastenverzwaring voor de bevolking als geheel. Het leidt wel tot een billijke lastenverdeling van de gezondheidszorg.

VI.4.

De bestaande kinderbijslagregeling dient gewijzigd te worden, waardoor de „gezinssubsidie“ per kind afhankelijk wordt van de leeftijd van het kind en niet van het rangnummer in het gezin of van het inkomen van de ouders.

VI.5.

Zoals reeds in het hoofdstuk Inkomensverdelingsbeleid werd gesteld zijn wij van mening dat gestart moet worden met de voorbereiding van een loondervingsverzekering, waarin de bestaande wetten voor ziekte, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid zijn samengevoegd. Hierbij zal in principe verzekeringsplicht tot basisniveau worden gehandhaafd met de mogelijkheid daarboven vrijwillig te verzekeren. In hoeverre deze opzet toepasbaar is voor de werkloosheidsvoorziening zal nader moeten worden bezien.

VI.6.

Er dient op korte termijn gestart te worden met de voorbereiding van

gelijkberechtiging van man en vrouw in de sociale voorzieningen en van individualisering van de uitkeringsrechten.

VI.7.

Het bestaande systeem van volksverzekering wordt o.i. sterk verbeterd als opname van de premies plaatsvindt in de tarieven van loon- en inkomstenbelasting en de bedrijfsbelastingen.

Tevens pleiten wij voor onderzoek naar een nieuwe heffingsgrondslag, waardoor een verlichting van de sociale lasten van de relatief arbeidsintensieve bedrijven plaats kan vinden.

VII Het vernieuwende structuurbeleid

VII.1. Inleiding

Het is bekend dat het Nederlandse bedrijfsleven het zowel op het gebied van de kostprijs-concurrentie, als op het gebied van de technologische concurrentie moeilijk kan bolwerken. Behalve aan kostenmatiging moet daarom veel aandacht worden besteed aan verbetering van de economische structuur van Nederland. Sleutel tot verbetering van deze structuur is innovatie, zowel op gebied van de produkt- en productietechnologie, als op het gebied van de arbeidsomstandigheden. Het belang hiervan is om verschillende redenen zo groot. Ten eerste levert een dergelijke structuur een grote bijdrage aan ons nationale inkomen. Ten tweede blijkt dat de groei van werkgelegenheid vooral optreedt in bedrijven met een sterk innovatief karakter. En ten derde is het mogelijk middels innovatie de arbeidsomstandigheden te verbeteren.

VII.2. Het innovatiebeleid

Een in Nederland te voeren innovatiebeleid zal van zowel vernieuwingsbevorderende als van sturende aard moeten zijn. Vernieuwingsbevorderend in de zin dat omstandigheden worden geschapen waaronder vernieuwing tot stand kan komen. Sturend in de zin van richting geven aan gewenste en voorkomen van ongewenste ontwikkelingen.

Er zullen dan ook een aantal strategische keuzes gemaakt moeten worden t.a.v. de gebieden waarop het beleid zich in de toekomst gaat concentreren.

Voor Nederland met zijn hoge bevolkingsdichtheid en hoog ontwikkelde publieke sector zijn er veel mogelijkheden voor de ontwikkeling en het maken van producten en systemen voor de publieke sector (bijvoorbeeld de gezondheidszorg, het verkeer en verkeersveiligheid, het ophalen en verwerken van huisvuil en chemisch afval en de toekomstige mogelijkheden van telecommunicatie en computers in de publieke sector).

Behalve genoemde zaken zijn er nog meer gebieden aan te geven waar wij ons op kunnen richten en waaruit een keuze gemaakt moet worden, namelijk:

- de elektronica, inclusief de chips;
- de exploitatie van energie en grondstoffen in de oceanen;
- de ontwikkeling van nieuwe ener-

giebronnen;
- de bio-technologie.

VII 3. Innovatie en het midden- en kleinbedrijf (M.K.B.)

Deze bedrijven kunnen door hun kleine omvang grote voordelen t.o.v. grotere bedrijven geven, zoals de vaak relatief gunstige werkomstandigheden, de met kleinschaligheid samenhangende flexibiliteit, ruimtelijke spreiding, differentiatie van producten en goede communicatie-mogelijkheden. Ook hierdoor zijn zij van groot belang voor het door ons gewenste innovatiebeleid.

Volgens D'66 is in verband hiermee een mentaliteitsverandering ten gunste van het ondernemen in het algemeen een voorwaarde om nieuwe activiteiten van de grond te krijgen. Voor het M.K.B. is het echter vaak moeilijk om aan voldoende risicodragend kapitaal te komen. Daarnaast ontbreekt vaak voldoende inzicht in de toekomstige vraag naar producten (in binnen- en buitenland) en het overheidsbeleid (vestigings- en subsidiebeleid). Daarom willen wij naast het algemene overheidsbeleid een specifiek beleid gericht op het M.K.B., wat o.a. zal moeten inhouden:

- Risicodragend vermogen. Met name voor aspirant-ondernemers is het, indien voldoende eigen kapitaal ontbreekt, moeilijk om aan risicodragend vermogen te komen.

D'66 is een voorstander van particuliere participatie-maatschappijen naast de gewenste participatiemogelijkheden welke door de overheid moeten worden gecreëerd. Zodoende kan er een gezonde competitie ontstaan. Wel moeten deze maatschappijen, wat betreft hun oprichting, inrichting en functioneren, voldoen aan voorschriften, regels en toezicht van een hiervoor te ontwerpen wet.

- Informatie. Een betere toegang van het M.K.B. tot de bronnen van overheidsbeleid (subsidies e.d.), technologische en marktkennis (nationaal en internationaal) is noodzakelijk. Wij denken hierbij dan ook aan een centrale databank voor deze gegevens.

- Opleiding en begeleiding. Er dienen betere op de (potentiële) ondernemer in het M.K.B. afgestemde opleidingen te komen. Dit zowel m.b.t. vernieuwende activiteiten als tot de meer traditionele ondernemerstaken, welke echter ook steeds grotere ontwikkelingen doormaken. Een duidelijke taak voor de overheid is weggelegd om samen met het bedrijfsleven te komen tot een flexibeler systeem van opleiding en cursussen.

VII 4. Overheidsaankoopbeleid

De noodzakelijke en gewenste samenwerking tussen de privé en publieke sector, zoals reeds beschreven bij het innovatiebeleid, moet vorm krijgen in het aanschaf-

fingsbeleid van de overheid. Hiervoor moet een systematisch overleg tussen overheid en bedrijfsleven plaatsvinden, waarin per sector van het overheidsbeleid (milieu, justitie, gezondheidszorg, energiebeleid, woningbouw enz.) wordt getracht toekomstige behoeften en ontwikkelingen in kaart te brengen en zo de mogelijkheden te geven aan het Nederlandse bedrijfsleven daarop tijdig in te spelen en om vernieuwingsprocessen in gang te zetten.

VII 5. Innovatie en energiebeleid

Zoals reeds aangegeven moeten er strategische keuzes worden gemaakt t.a.v. gebieden, waarop het beleid zich in de toekomst moet gaan concentreren. De energiesector is een van de meest sprekende voorbeelden hiervan.

Gezien het belang van deze sector (betalingsbalans en energie-afhankelijkheid) zijn op dit gebied omvangrijke investeringen noodzakelijk. Deze investeringen moeten gericht zijn op het minder energie-intensief maken van onze industrie, energiebesparingen en -onderzoek. De hiervoor noodzakelijke middelen dienen hoofdzakelijk te komen uit de extra opbrengsten die zullen voortvloeien uit de door ons nagestreefde koppeling van de aardgasprijs aan de prijs voor aardolie.

VII 6. Het meso-economisch beleid

Hierboven is al aangegeven dat naast een algemeen innovatiebeleid er een gericht structuurbeleid op meso-niveau noodzakelijk is. Een dergelijk beleid moet uitgaan van de (potentiële) sterke punten van onze economische structuur, de in de toekomst te verwachten knelpunten, alsmede lange-termijn marktontwikkelingen.

Een dergelijke visie dient in de vorm van een taakstellend sector-structuurschema vorm te krijgen en eens in de vijf jaar in het Parlement te worden besproken en aangevuld. Op basis hiervan moeten dan sectorale en regionale verbijzonderingen gemaakt worden, in het kader waarvan een sectoraal en regionaal beleid wordt gevoerd, waarbij het sectorale element het zwaarste gewicht heeft.

VII 6.1. Het sectorbeleid

In de huidige situatie wacht de overheid af tot werkgevers in een bepaald bedrijfstak of branche zelf het initiatief nemen tot samenwerkingsvormen. Dat gebeurt pas dan, als ernstige problemen ontstaan die niet of slechts met veel gemeenschaps-geld opgelost kunnen worden. Het is wenselijk dat de N.E.H.E.M. wordt omgebouwd tot een Nederlandse Industriële Vernieuwing Maatschappij. Deze NIVM moet zelf initiatieven nemen als uit de haar ter beschikking staande informatie zou blijken dat bedrijfstakgewijze problemen dreigen. Verder moet door of via deze maatschappij de

voor innovatie drie cruciale factoren samengebracht worden: kennis over marktvrage, technologische kennis en investeringsbronnen. De NIVM moet het karakter krijgen van een zelfstandig bestuursorgaan. Bestuursleden worden aangewezen op basis van hun deskundigheid.

VII 6.2. Steunverlening aan individuele bedrijven

De afgelopen jaren is voor miljarden aan steun aan bedrijven in moeilijkheden uitgegeven. In de nabije toekomst dient deze steun aan nauwe randvoorwaarden gebonden te worden. Bedrijven kunnen alleen dan voor steunverlening in aanmerking komen als het bedrijf zich bevindt in een sector, die volgens het structuurschema gestimuleerd moet worden en als de moeilijkheden van tijdelijke aard zijn.

Om concurrentievervalsing te voorkomen moet - als steunverlening wordt overwogen - advies worden aangevraagd bij de betreffende branche-organisatie.

D'66 is wel van mening, dat ook de sociale gevolgen van bedrijfssluitingen moeten kunnen worden verzacht door aflopende subsidies.

VII 6.3. Het regionaal beleid

Gelijk het sectoraal beleid zal het regionaal beleid gericht moeten zijn op versterking van de economie en niet op het instandhouden van ten dode gedoemde activiteiten.

Volgens D'66 moet het regionaal beleid de komende jaren zich vooral richten op het realiseren van een geschikte en duurzame ruimtelijke verdeling van de activiteiten, die in het kader van het actieplan worden gestimuleerd. Het regionaal beleid moet zich op een beperkt aantal gebieden richten; verwatering van het beleid over tientallen stimuleringsgebieden, zoals nu het geval is, ondergraaft de effectiviteit geheel. Aan regionale besturen moet bij de voorbereiding van het ontwikkelen van het actieplan een zekere rol worden toegekend. Zij dienen daartoe een beleidsplan op te stellen, waarin mogelijkheden en prioriteiten van de betreffende regio worden aangegeven.

Ter ondersteuning van de activiteiten van de regio's moeten de bestaande instituties met technologische en marktkennis, waaronder de Regionale Ontwikkelings Maatschappijen, die zonodig aangepast zullen worden, zoveel mogelijk ingeschakeld worden.

VII 7. Verbetering van de werking van de kapitaalmarkt

D'66 is van oordeel dat het beleid van de overheid gericht moet zijn op het tot stand brengen van zodanige veranderingen dat voor het bedrijfsleven meer risicodragend kapitaal ter beschikking komt. Immers, onder invloed van een reeks van factoren is in Nederland de financiering van het bedrijfsleven een knelpunt geworden bij het verrichten van nieuwe investeringen. De vermogensstructuur van de meeste bedrijven vertoont een tekort aan eigen risicodragend vermogen en een overmaat aan schulden. Er zal een beleid moeten worden ontworpen dat is gericht op een herstel van de in het verleden uit het evenwicht geraakte vermogens-

verhoudingen. Een dergelijk beleid zou de volgende elementen moeten omvatten:

VII 7.1.

De overheid dient te bevorderen dat door de banken, het verzekeringswezen en mogelijk anderszins de Staat - bij voorkeur via de Nationale Investeringsbank - gezamenlijk participatiemaatschappijen worden opgericht (zie VI 3.).

- In deze participatiemaatschappijen zullen ook de Rijksfondsen moeten participeren, evenals, na de oprichting hiervan, de Postbank.

- De institutionele beleggers ontvangen jaarlijks van het bedrijfsleven miljarden aan middelen in verband met de premiebetaling voor de opbouw van pensioenrechten. Van de ontvangen premies worden de laatste jaren nauwelijks meer middelen uitgeleend aan het bedrijfsleven, nocht in ricicodragende, noch in ricicomijdende vorm.

D'66 wil dat door de overheid richtlijnen worden opgesteld voor de belegging van (een deel van) de middelen die door het bedrijfsleven in het kader van pensioenvoorzieningen worden opgebracht (b.v. woningbouw).

VII 7.2. Het functioneren van de openbare kapitaalmarkt

Het is voor het bedrijfsleven van groot belang dat de mogelijkheid aanwezig is om via verschillende bronnen financieringsmiddelen aan te trekken. Momenteel is het bedrijfsleven bijna uitsluitend op het bankwezen aangewezen.

D'66 is van oordeel dat de overheid een beleid dient te voeren, gericht op het stimuleren van de mogelijkheden die de openbare kapitaalmarkt biedt voor het bedrijfsleven. Hiertoe is een nader onderzoek vereist naar de invloed van het beleid van de Nederlandse Bank en van het bankwezen op het functioneren van de openbare markt.

VII 7.3. Fiscale factoren

D'66 is van oordeel dat het gebrek aan ricicodragend kapitaal bij het bedrijfsleven een dermate ernstig knelpunt vormt voor een vergroting van de investeringen, dat ook fiscale maatregelen verantwoord zijn om tot de opheffing van dit gebrek bij te dragen. De in de fiscale paragraaf bepleite opheffing van de dubbele belasting op uitgekeerde winsten verdient ook in dit verband aanbeveling.

VIII Het arbeidsmarktbeleid

VIII 1. Inleiding

Het arbeidsmarktbeleid zal de komende jaren gericht moeten zijn op verbetering van de aansluiting van vraag naar en aanbod van arbeid. Daarnaast moet in het kader van het arbeidsmarktbeleid inhoud worden gegeven aan de doelstelling van verdeling van het werk in de formele sektor.

VIII 2. Verbetering van de aansluiting

De aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt laat de laatste jaren te wensen over. Een indicatie

hiervan is het relatief grote aantal moeilijk vervulbare vakatures in een tijd van grote werkloosheid. Van de vele factoren die bij dit aansluitingsprobleem een rol spelen, moet in de eerste plaats op het probleem van de slechte kwaliteit van vele arbeidsplaatsen worden. Verbetering van de kwaliteit van arbeidsplaatsen door verbetering van de fysieke werkomstandigheden moet daarom een van de belangrijke aandachtspunten zijn van het op vernieuwing van ons bedrijfsleven gerichte beleid. Maar ook door werknemers meer te betrekken bij de beslissingen die voor hun werk van belang zijn worden arbeidsplaatsen veel aantrekkelijker.

Daarom is een verregaande demokratisering van de bedrijven ook van groot belang voor de werking van de arbeidsmarkt.

Desalniettemin zullen er de komende jaren arbeidsplaatsen bestaan die relatief onaantrekkelijk zijn. Het bezetten van dergelijke arbeidsplaatsen moet aantrekkelijker gemaakt worden door hogere relatieve beloningen dan momenteel het geval is. Het is dus zaak de inkomensstructuur de komende jaren ten gunste van relatief onaantrekkelijk werk te veranderen. Dit kan zeker niet tot algemene loonsverhogingen leiden.

VIII 2.1.

De slechte aansluiting op de arbeidsmarkt hangt ook samen met toenemende verschillen tussen gevraagd onderwijs en gevraagde opleiding. In een aantal sectoren van het bedrijfsleven is het bijna onmogelijk vaklieden te krijgen, terwijl tegelijkertijd de toestroom tot bepaalde vormen van onderwijs zodanig is, dat reeds nu voorspeld kan worden dat velen daarmee nooit passend werk zullen kunnen vinden.

Tegen die achtergrond pleiten wij voor een betere afstemming van het onderwijs op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, ook door in de reguliere cursussen in alle vormen van het onderwijs voorlichting te geven over de huidige en toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

VIII 2.2.

Het bovenstaande voorstel biedt uiteraard geen soelaas voor diegenen, die reeds nu een voor de arbeidsmarkt ongeschikte of onvolledige opleiding hebben. Voor deze groepen werknemers moeten aantrekkelijke om-, her- en bijscholingsfaciliteiten geschapen worden. Deelname aan dergelijke cursussen is uiteraard alleen zinvol, als de betrokken werknemers voldoende gemotiveerd zijn tot een opnieuw bekijken van hun mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Deelname aan deze cursussen moet daarom vrijwillig zijn.

Tenslotte zijn wij van mening dat verbetering van de aansluiting van aangeboden en gevraagde opleiding kan worden verbeterd door binnen

bedrijven meer gerichte opleidingsmogelijkheden te creëren.

VIII 2.3.

De aansluiting op de arbeidsmarkt wordt ook bemoeilijkt door onvoldoende geografische mobiliteit van de beroepsbevolking. Vergroting en verbetering van de woningvoorraad in het westen zal de geografische mobiliteit in sterke mate kunnen verbeteren.

Er bestaan ook situaties waarin vraag en aanbod weliswaar allebei binnen een bepaalde regio bestaan, maar waarbij de afstand tussen werk en woonplaats zodanig is dat op formele gronden het aangeboden werk geweigerd kan worden. Wij zijn van mening, dat de normen die in dit verband gehanteerd worden voor verruiming vatbaar zijn.

Ook ten aanzien van bepaalde werkgevers moet geconstateerd worden, dat een zeer strenge selectie ten aanzien van het aanbod op de arbeidsmarkt wordt toegepast.

Op zich is het natuurlijk heel vanzelfsprekend dat een bedrijf de beste mensen op de juiste plaats probeert te krijgen. Dat moet dan echter wel op redelijke criteria gebeuren en niet via een „selectiviteit” ten aanzien van vrouwen, buitenlanders, oudere werknemers en gehandicapten. Hierdoor dreigt veel werkloosheid onnodig te blijven bestaan. Na een voorlichtingsfase zal tot wetgeving op dit gebied moeten worden overgegaan.

VIII 2.4.

De arbeidsbureaus kunnen een belangrijke rol spelen in het bij elkaar brengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

Helaas laat de werking van de GAB's momenteel te wensen over. In de eerste plaats beschikken ze nog steeds niet over een behoorlijk geautomatiseerd informatiesysteem, hetgeen niet alleen voor de bemiddelaars het werk in hoge mate bemoeilijkt, maar ook de activiteiten van de werklozen.

In de tweede plaats kampen de GAB's met te beperkte middelen en menskracht. Daardoor hebben de bemiddelaars te weinig tijd om goed te bemiddelen. De personeelsbezetting op de arbeidsbureaus moet dan ook uitgebreid worden.

VIII 3. Verdeling van het werk

Het vinden van doelmatige en rechtvaardige vormen voor verdeling van het werk is een van de grootste uitdagingen die de komende jaren aan het sociaal-ekonomische beleid gesteld wordt.

D'66 is van mening, dat bij het zoeken naar de juiste vormen van verdeling van het werk in ieder geval rekening moet worden gehouden met de verschillen in onze samenleving. Dat houdt in dat vermeden moet worden dat een bepaalde strakke vorm van arbeidsverdeling van bo-

ven af wordt opgelegd. Over de verdeling van werk moeten in het kader van de onderhandelingen over het sociaal kontrakt kaderafspraken gemaakt worden, die vervolgens op bedrijfstak- en/of bedrijfsniveau geconcretiseerd worden.

De overheid speelt in dit proces zowel een aktiverende rol in het overleg over het sociaal kontrakt, als een voorbeeldgevende rol als werkgever.

VIII 3.1.

D'66 is van mening, dat in de eerste plaats gestreefd moet worden naar een grootscheepse creatie van deeltijdbanen. Niet alleen is het werkgelegenheidseffect hiervan relatief gunstig, daarnaast vergroot het hebben van een deeltijd baan de door ons nagestreefde uitbreiding van participatiemogelijkheden in zowel formele als informele sector.

Wij zijn van mening, dat de komende jaren per departement een in de jaren toenemend percentage deeltijd banen geschapen moet worden. In het kader van het overleg over het sociaal kontrakt moet de overheid een stimulerende rol spelen bij de totstandkoming van soortgelijke regelingen per bedrijf of bedrijfstak. Via dit overleg moet tevens gestreefd worden naar afspraken over de vermindering van overwerk. Vermindering hiervan kan weer nieuwe deeltijd banen opleveren.

VIII 3.2.

Een tweede vorm van werkverdeling, waar naar onze mening veel aandacht aan moet worden gegeven, is arbeidsduurverkortung met gelijktijdige verlenging van de bedrijfstijd. Vooral in kapitaalintensieve bedrijven en bedrijfstakken liggen hier mogelijkheden om bijv. 10 à 12-urige werkdagen in te voeren, waarin met ploegen van 4, 6 of 8 uur wordt gewerkt. Overigens bestaan er ten aanzien van deze vorm nog de nodige vragen op sociaal, medisch en bedrijfseconomisch gebied, zodat er eerst vooral op beperkte schaal met deze vorm van werkverdeling geëxperimenteerd moet worden.

VIII 3.3.

Als derde variant voor het streven naar werkverdeling moet het edukatief verlof genoemd worden. Deze vorm heeft behalve een beperkt positief werkgelegenheidseffect, het grote voordeel dat het tegemoet komt aan de dynamiek van de arbeidsmarkt.

VIII 3.4.

De verregaande verdeling van het werk in de formele sektor, die wij met behulp van de bovenstaande vormen willen realiseren, zal gepaard gaan met een zeker produktiviteitsverlies en dus inkomensverlies. De kosten die hierdoor optreden dienen in de eerste plaats gedragen te worden door de degenen, die korter werken.

IX Konsumentenbeleid

IX 1. Inleiding

Het lijkt erop dat de vorming van een konsumentenbeleid de laatste jaren

is geworden tot iets waarover veel wordt gepraat, maar waaraan weinig concreets wordt gedaan. Een groot aantal dringende zaken, die al vele jaren op het verlanglijstje van D'66 en de konsumentenorganisaties staan, lijken permanent te zijn verand in de bureaucratie van een uiterst stroef verlopende overlegstructuur.

IX 2. Wat is de stand van zaken?

IX. 2.1.

– De rol van de konsumentenorganisaties in de overlegstructuur is momenteel te zwak, zowel omdat de twee andere partijen (overheid en industrie) buitenissig sterk zijn, en omdat de konsumentenorganisaties niet over voldoende mogelijkheden beschikken om deskundigen af te vaardigen naar alle advies- en overlegorganen waaraan Nederland zo rijk is.

IX. 2.2.

– De positie en rol van de producent is erg sterk en wordt goed gespeeld, omdat het bedrijfsleven zich te allen tijde van voldoende invloed kan verzekeren. Er moet echter geconstateerd worden dat de producentenrol erg eenzijdig is en dat van verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van konsument en maatschappij nog te weinig wordt gemerkt.

Naast de toegang tot allerlei inspraakprocedures, beschikken de levensmiddelenproducenten in de z.g. Produktschappen over een zeer machtig instrument om hun zin door te drijven. Aan deze machtspositie dient zo spoedig mogelijk een eind te komen.

IX 2.3.

– De rol van de overheid vertoont diverse kanten, die voor de konsument van groot belang zijn. Enerzijds is de overheid van bepaalde goederen en diensten de zeer monopolistische leverancier, waarop de konsument hoegenaamd geen vat heeft of inspraak kan uitoefenen, anderzijds dient de overheid vaak de konsumentenbelangen te behartigen in de reeds genoemde adviescolleges en overlegorganen. Bovendien oefent de overheid dan ook nog controle uit op de kwaliteit van vele goederen en diensten, waarvan er diverse door haarzelf geleverd worden!

Vooral de zeer tijdrovende procedures voor ambtelijk overleg vormen een van de voornaamste oorzaken van de trage gang van zaken, en hieraan zal dus ten spoedigste het nodige gedaan moeten worden.

IX 3.

Konkrete beleidsvoornemens om aan bovenstaande situatie een eind te maken, zijn hieronder puntsgewijs weergegeven:

IX 3.1.

– Bij de totstandkoming van de konsumentenwetgeving dient de konsumenteninvloed sterk vergroot te worden. Eventuele wetsontwerpen moeten ter visie aan de belanghebbenden worden overhandigd en na kennisname en eventuele verwerking van de diverse standpunten een spoedige beslissing genomen te worden door regering en parlement. Aan deze procedure dient een tijdslimiet gesteld te worden, iets

wat thans niet het geval is.

IX 3.2.

– Er dient een kader aangegeven te worden voor de maatschappelijke verplichtingen van de producent, niet alleen ten aanzien van de konsument, maar ook wat betreft milieu en een spaarzaam gebruik van energie en grondstoffen.

IX 3.3.

– De bevoegdheden van de overheid inzake konsumentenangelegenheden moeten sterk gekoncentreerd worden bij een staatssecretaris voor konsumentenzaken. Deze staatssecretaris treedt op als voorzitter van de (reeds bestaande) Interdepartementale Commissie voor Consumentenangelegenheden (de I.C.C.).

IX 3.4.

– De levensmiddelen- en agrarische industrie heeft momenteel de macht om via de Produktschappen kwaliteitsregels uit te vaardigen, die voorrang hebben op de Warenwetbesluiten. Dit is een hoogst onbevredigende situatie, waaraan zo spoedig mogelijk een einde moet komen.

IX 3.5.

– Er moet zo spoedig mogelijk een vereenvoudigde gerechtelijke procedure komen voor konsumentenklachten.

IX 4.

De door D'66 nagestreefde vijf rechten van de konsument dienen met zo groot mogelijke spoed te worden gerealiseerd, zo nodig via initiatiefwetten.

Dit betekent het volgende:

IX 4.1. Het recht op veiligheid

Zoals reeds uiteengezet dient er een Produktveiligheidswet te komen. Met het uitbreiden van de Warenwet moet sneller voortgang worden geboekt, door de procedure aan een tijdslimiet te binden.

IX 4.2. Het recht op informatie

Betere etiketteringsvoorschriften (de komende EEG-richtlijnen gaan ons nog niet ver genoeg). Betere specificatie van offertes en rekeningen. Energielabel op huishoudelijke apparatuur. Effectieve rentepercentages.

IX 4.3. Het recht op keuze

Dit betekent in feite dat alle monopolistische leveranciers (overheid!) zeer kritisch gevolgd moeten worden in hun doen en laten. Op andere gebieden zal de konsument op basis van objectieve informatie tot de voor hem/haar beste keuze moeten kunnen komen.

IX 4.4. Het recht op medezeggenschap

Evenredige vertegenwoordiging van de konsument in alle overleg- en adviesorganen die daarvoor in aanmer-

king komen, zoals de SER en de Adviescommissie Warenwet. Inspraak van huurders in de nieuwe huurcommissies. Inspraak van wijkbewoners bij de opbouw van een winkelcentrum.

IX 4.5 Het recht op schadevergoeding

Zowel theoretisch als praktisch is dit een van de moeilijkste punten op konsumentengebied. Het hanteren van een wettelijk voorgeschreven, waterdicht koopcontract kan hier al veel doen, vooral als dit wordt ondersteund door een vereenvoudigde gerechtelijke procedure.

IX 5. Algemeen

Het is historisch aantoonbaar dat de weerbaarheid van de konsument („konsumentisme”) sterk wordt gestimuleerd door een aantal factoren die zich ook thans voordoen.

Deze factoren zijn:

– stagnatie van de koopkracht;
– introductie van nieuwe technologieën die ingrijpen in het persoonlijke leven van de konsument (automatisering, viewdata, teletekst, de chip);
– andere opvattingen over de maatschappelijke verantwoordelijkheden van het bedrijfsleven.

Hieruit mag worden afgeleid, dat het konsumentisme de komende jaren alleen nog maar in kracht zal toenemen en een faktor zal worden waarmee geducht rekening zal worden gehouden, zowel door de overheid als door het bedrijfsleven. D'66 zal dit met vreugde zien gebeuren, omdat een kritische, zelfbewuste konsument de macht bezit om zeer stimulerend te werken op de maatschappelijke veranderingsprocessen die ons de komende jaren te wachten staan.

Congresstuk ECD 4

Beleidsprogram – vrede en veiligheid

Hoofdstuk 13:

Vrede en veiligheid

Ter vervanging van huidig Deel 3, Hoofdstuk 13, paragraaf Oost-West-verhouding)

1. Inleiding.
2. De niet-verspreiding van kernwapens.
3. Vrede en veiligheid in de derde wereld.
4. De Oost-West verhouding.
- 4.1. Inleiding.

- 4.2. De ideologische tegenstelling.
- 4.3. Mensenrechten.
- 4.4. Europees veiligheidssysteem.

Hoofdstuk 14:

Defensie en ontwapening

(Ter vervanging van huidig Deel 3, Hoofdstuk 14)

- 1.1. De NAVO.
- 1.2. Samenwerking van de Europese bondgenoten.
2. Oorlogsvoorkoming en bewapeningswedloop.
3. Ontwapening en wapenbeheersing.
 - 3.1. Kernwapens.
 - 3.2. Nederland en de wapenbeheersing in Europa.
 - 3.3. Chemische en bacteriologische wapens.
4. Kernwapens.
 - 4.1. Kernwapens en afschrikking.
 - 4.2. Terugdringen van kernwapens.
 - 4.3. Nederlandse kerntaken.
 - 4.4. Nieuwe langere-afstands raketten.
5. Nieuwe strategieën.
- 6.

Hoofdstuk 13:

Vrede en veiligheid

1. Inleiding

1.1.

De noodzaak tot een veiligheidsbeleid ligt in het bestaan en ontstaan van conflictsituaties binnen en tussen staten. De oorzaken van dergelijke conflictsituaties zijn talrijk: misbruik van macht, ongerechtvaardigde welvaartsverschillen, wederzijds wantrouwen, enz. enz. De diepere oorzaak is veelal dat bepaalde belangrijke beginselen worden geschonden: het respect voor de mensenrechten, de zelfbeschikking, kortom de gerechtigheid.

1.2.

Het feit dat conflicten ontstaan vormt de ene kant van de noodzaak tot een veiligheidsbeleid. De andere kant is dat de internationale gemeenschap bestaat uit een verzameling soevereine staten die geen autoriteit boven zich dulden. In deze anarchie der staten is oorlog een dikwijls gebruikt middel om geschillen uit te vechten, zoals de tientallen gewapende conflicten die de wereld sinds de Tweede Wereldoorlog gekend heeft aantonen.

1.3.

De wapening is hierbij een symptoom van een kwaal die dieper ligt, ook al kan die wapening zelf een bron van wantrouwen zijn en zo een conflict naderbij brengen. Zolang de oorzaken voor het gebruik van wapens niet worden weggenomen, is volledige ontwapening echter nauwelijks te verwachten.

1.4.

Een veiligheidsbeleid in de brede zin zal dan ook de oorzaken moeten aanpakken van de kwaal. Noodzakelijk is het voeren van een samenhangend beleid, waarvan defensie slechts een onderdeel is. Daarnaast dienen andere beleidsinstrumenten te worden betrokken, zoals politieke, culturele, financiële en economische.

1.5.

Dit beleid zal gericht moeten zijn op

de opbouw van een internationale rechtsorde, een vermindering van de welvaartsongelijkheid in de wereld, op het tegengaan van machtsmisbruik, op de respectering van de mensenrechten, op het bevorderen van wederzijds begrip en het bereiken van vertrouwen en ontspanning.

1.6:

Alleen een dergelijk beleid zal voor de lange termijn de weg kunnen banen naar een meer vreedzame en rechtvaardige wereldorde. Voor de korte termijn die gekenmerkt zal blijven door de gevaren van oorlog en onderdrukking, zal daarnaast een defensiebeleid in meer beperkte zin noodzakelijk blijven.

1.7.

Voor Nederland is daarbij de Oost-West tegenstelling vooral nog het voornaamste probleem. Het is echter van het grootste belang er zich tegelijkertijd van bewust te zijn dat de huidige wereld niet meer verdeeld is in slechts twee machtsblokken, maar dat er zich de laatste tien jaar een „verspreiding van macht” in de wereld heeft voorgedaan (OPEC, China, enz.). Deze ontwikkeling, die op zichzelf toe te juichen valt, omdat zij kan leiden tot grotere politieke en culturele zelfstandigheid maakt het probleem van de oorlogsvoering er echter niet eenvoudiger op. In het bijzonder de verspreiding van de kernwapens vormt daarbij een brandend probleem.

1.8.

Tegen deze achtergrond dient het veiligheidsbeleid naar de mening van D'66 gericht te zijn op:

- de opbouw van een vreedzame en rechtvaardige wereldorde;
- de verdediging van de nationale onafhankelijkheid en zelfbeschikking tegen aanvallen van buitenaf;
- het voorkomen van oorlog.

2. De niet-verspreiding van kernwapens

2.1.

Een verdere verspreiding van kernwapens kan de meest ernstige gevolgen hebben, zowel voor bepaalde regio's als voor de wereld in zijn totaliteit: plaatselijke conflicten kunnen nucleair worden en eventueel leiden tot nucleaire conflicten op wereldschaal.

2.2.

D'66 is daarom van mening dat aan het streven naar non-proliferatie bijzonder grote aandacht moet worden gegeven. Het bestaande non-proliferatieverdrag heeft een belangrijke functie vervuld in het beperken van het aantal kernwapenstaten en kan dit op middellange termijn blijven doen. Belangrijke derde-wereld landen zijn echter buiten het verdrag gebleven.

2.3.

Men kan niet verwachten dat op de lange duur de andere landen van de wereld – met name zij die niet onder een „nucleaire paraplu” vallen – van het kernwapen zullen afzien als de nucleaire wapenwedloop voortgaat. Dit betekent een actief nucleair ontwapeningsprogramma, in eerste instantie van de twee grootmachten. Maar ook de Europese landen hebben een verantwoordelijkheid om de huidige nucleaire wapenwedloop – die ook in Europa zelf plaats vindt –

stop te zetten. Dit besef is nog volstrekt onvoldoende aanwezig.

2.4. Daarnaast moet worden getracht de politieke en technische drempel om kernwapens te vervaardigen zo hoog mogelijk te maken. D'66 stelt voorop dat een zo sterk mogelijke beperking van kernenergie toepassing in het algemeen, juist door de industrielanden zelf, daartoe de meest aangewezen weg is. Op korte termijn is dat echter niet te realiseren.

Daarom moet universele toepassing van het controlesysteem van de Internationale Organisatie voor Atoomenergie bevorderd en technisch verbeterd worden.

2.5. Daarnaast dient men gevoelige delen van de splijtstofcyclus (verrijking en opwerking) te internationaliseren: Plutonium dat niet in gebruik is dient te worden opgeslagen in internationale opslagplaatsen.

De industriële landen dienen het voorbeeld te geven, o.m. door af te zien van het grootschalig gebruik van plutonium. (Zie ook het Hoofdstuk Energie.)

3. Vrede en veiligheid in de derde wereld

3.1. De laatste jaren hebben een ontwikkeling te zien gegeven naar een grotere betrokkenheid van de supermachten bij lokale conflictsituaties in de Derde Wereld. Tezamen met de toenemende instabiliteit, die het gevolg is van de grote politieke, economische en culturele veranderingen die op het ogenblik in vele landen van de Derde Wereld plaats vinden, betekent dit een groeiend risico dat plaatselijke conflicten uit kunnen groeien tot een wereldoorlog.

3.2. Allereerst moet hiervoor een oplossing worden gevonden door een versterking van de activiteiten van de VN op het vlak van conflictbeheersing en -oplossing. D'66 acht het daarbij van het grootste belang dat de VN-vredesoperaties en de Nederlandse bijdrage daaraan worden uitgebreid.

3.3. Buiten de traditionele machtsblokken staande samenwerkingsverbanden (zoals de organisatie voor Afrikaanse eenheid, de Arabische Liga en de beweging der niet-gebonden landen) kunnen daarnaast een belangrijke stabiliserende rol spelen. Zij dienen daarom door de Westerse landen positiever tegemoet te worden getreden.

3.4. Voor Nederland is individueel of in EG-verband geen militaire rol weggelegd in het veiligheidsbeleid t.o.v. de Derde Wereld. Juist de omstan-

digheid dat West-Europa wel economisch van grote betekenis is, maar geen supermacht is, biedt echter de ruimte voor een actief beleid dat erop gericht is om samen met de Derde Wereld landen te streven naar politieke oplossingen voor conflictsituaties die zouden kunnen ontstaan in een confrontatie tussen de twee supermachten.

3.5. Realisering hiervan vereist daarbij o.m. een erkenning van de politieke- en culturele - gelijkwaardigheid van de minder geïndustrialiseerde landen. Aangezien de gelijkwaardigheid slechts volledig kan worden bereikt indien de bestaande grote welvaartsverschillen drastisch worden verminderd, zal het beleid van Nederland en zijn Europese partners ook gericht zijn op een intensivering van de samenwerking op financieel en economisch gebied en op een nieuwe internationale economische orde. (Zie ook de paragraaf Ontwikkelingssamenwerking).

3.6. Een bijzonder verontrustende ontwikkeling voor de vrede en veiligheid in de Derde Wereld vormt tenslotte de snelle toename van de militaire uitgaven aldaar. Nederland dient ook daarom naar de mening van D'66 het initiatief te nemen om in Europees en/of Atlantisch verband te komen tot een grotere parlementaire controle op de wapenproductie in Europa en de Verenigde Staten en tot een aan banden leggen van de wapenexport naar de Derde Wereld. Nederlandse initiatieven hoeven echter niet tot het bondgenootschappelijk verband beperkt te blijven.

4. De oost-west verhouding

4.1. Inleiding

4.1.1. De ontwikkelingen van de laatste jaren hebben onderstreept dat er geen uitzicht is op een snelle oplossing van de Oost-West tegenstelling. Zowel op ideologisch gebied als ten aanzien van de veiligheidsbehoeften liggen de wederzijdse opvattingen en belangen daarvoor vooralsnog te ver uit elkaar.

4.1.2. Aan de andere kant moet het duidelijk zijn dat in dit tijdperk van de atoomwapens de enige politiek die uiteindelijk tot aanvaardbare oplossingen kan leiden, niet die van confrontatie maar van ontspanning is. Naar de mening van D'66 moet daarom het beleid van Nederland en zijn bondgenoten in de Oost-West tegenstelling tot doel hebben de vermindering van gewapend conflict en het bereiken van een stabiele, geleidelijk minder tegengesteld wordende verhouding.

4.1.3. Daarbij dient juist in tijden van crisis de dialoog tussen Oost en West gaande te worden gehouden. Dat er over zaken als mensenrechten en bijv. Afghanistan geen overeenstemming te verwachten valt, mag niet tot de conclusie leiden dat in een harde confrontatiepolitiek de bereikte resultaten van de afgelopen jaren van ontspanning overboord worden gezet. De Europese landen hebben hierbij een onmisbare rol te vervullen.

4.1.4. Daarbij zal allereerst moeten worden gewerkt aan:

4.1.4.1. - de beëindiging van de bewapeningswedloop (zie Paragraaf Ontwapening in het Hoofdstuk Defensie en Ontwapening);

4.1.4.2. - de opbouw van een stabiel systeem van overleg en samenwerking opdat de Oost-West verhouding in Europa meer ontspannen wordt en de vrede niet slechts het gevolg is van wederzijdse militaire afschrikking (zie par. 4.3. Europees Veiligheidssysteem, hieronder);

4.1.4.3. - het ontwikkelen van en het beleid ten aanzien van de ideologische tegenstelling dat niet uitgaat van de noodzaak van een „ideologische strijd” maar zich richt op openheid en tolerantie, gebaseerd op vertrouwen in de kracht van de democratie (zie par. 4.2. De Ideologische Tegenstelling, hieronder).

4.2. De ideologische tegenstelling

4.2.1. Bij de ideologische tegenstelling tussen Oost en West gaat het om het verschil tussen enerzijds gesloten systemen en anderzijds pluralistische samenlevingsvormen, die uitgaan van de in vrijheid tot uitdrukking gebrachte keuze van de staatsburgers.

4.2.2. De ideologische tegenstelling tussen Oost en West is niet die tussen „communisme” en „kapitalisme”. Voor de Europeanen heeft het daarom geen zin om zich door het communistische blok een „ideologische strijd” te laten opdringen. De West-Europese landen streven niet naar een herstel van het „kapitalisme” in Oost-Europa, zoals de USSR nog wel zegt te streven naar de eindoverwinning van het marxisme.

4.2.3. Daarbij moet er overigens een verschil worden gemaakt tussen de zuiver ideologische component en die van de machtsuitbreiding van de USSR, waarvoor de ideologische wedijver een dekmantel kan vormen.

4.3. Mensenrechten

4.3.1. Werkelijke ontspanning in Europa kan op den duur alleen tot stand komen als de mensenrechten worden gerespecteerd. De grens van de westelijke „inmenging” in Oost-Europa wordt echter bepaald door het punt waarop deze het ontspanningsproces zelf wezenlijk gaat bedreigen. Een herleving van de koude oorlog zou immers de zaak van de mensenrechten geen goed doen. Terughoudendheid is derhalve ge-

boden, wanneer de bevordering van de rechten van de mens voor de regimes in Oost-Europa een reëel gevaar voor het eigen bestaan gaat betekenen. Dat neemt niet weg dat veel regimes in Oost-Europa nog voldoende ruimte hebben voor een groter respect t.o.v. de mensenrechten zonder gevaar voor het eigen voortbestaan.

4.3.2. E.e.a. betekent dat in de vervolconferenties op Helsinki de mensenrechten bij de inbreng van westerse zijde weliswaar een belangrijk onderdeel, maar niet het hoofdpunt van de agenda moeten vormen.

4.4. Europees Veiligheids Systeem

4.4.1. Reeds in haar eerste politieke programma uit 1967 bepleitte D'66 het bijeenroepen van een conferentie voor de politieke samenwerking en ontspanning in Europa. Sindsdien is de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) bijeengekomen, die heeft geleid tot de ondertekening in 1975 van de Slotact van Helsinki. Aan deze CVSE namen deel de NAVO- en Warschaupact landen (dus ook de VS en Canada en de USSR) en de neutrale Europese landen.

4.4.2. D'66 bepleit om op basis van de Slotact een verdergaand Europees Veiligheids Systeem op te bouwen, waarbij in de veiligheidsbehoefte van de Europese landen uiteindelijk kan worden voorzien door middel van een collectief veiligheidssysteem (waaraan ook de VS en de USSR deelnemen) en niet meer twee tot de tanden bewapende militaire blokken in Europa tegenover elkaar hoeven te staan.

4.4.3. Een Europees Veiligheids Systeem zou moeten bestaan uit afspraken over:

- politiek overleg en het vreedzaam bijleggen van geschillen; procedures en instellingen hiervoor zouden kunnen worden vastgelegd in een door alle landen te ondertekenen conventie;

- vergroting van de militaire veiligheid, door middel van wapenbeheersing, atoom-vrije zones, vertrouwenwekkende maatregelen e.d.;

- samenwerking op het terrein van economie, wetenschap, technologie en milieu;

- samenwerking op humanitair gebied: vrijer verkeer van personen, ideeën en informatie; uitwisseling op het gebied van cultuur en onderwijs. Dit laatste punt is van groot belang om aan te geven dat de ontspanning tussen Oost en West niet alleen een zaak van de staten, maar ook van de individuele burgers is.

4.4.4. Door middel van een Europees Veiligheids Systeem als hierboven geschetst zou:

- de Oost-West tegenstelling van zijn scherpste kanten ontdaan en zo de vrede bevorderd worden;

- de bewapeningswedloop tot staan kunnen worden gebracht;

- de onnatuurlijke scheiding van Europa langs de lijnen van de invloedsferen van de twee supermachten langzamerhand worden opgeheven, waardoor het verlangen naar grotere politieke zelfstandig-

heid in Oost- en West-Europa de ruimte krijgt (waarbij natuurlijk niet uit het oog moet worden verloren dat de politieke verhouding tussen de Westeuropese landen en de VS geheel anders is dan die tussen de Oosteuropese en de Sovjet-Unie).

4.4.5. Zolang een Europees Veiligheids Systeem nog niet tot stand is gekomen en de Oost-West tegenstelling onverminderd is, is een voortgezet lidmaatschap van de NAVO voor het Nederlands veiligheidsbelang aangewezen.

Dit punt en de consequenties ervan voor onze militaire inspanning worden verder uitgewerkt in het volgende hoofdstuk Defensie en Ontwapening.

Hoofdstuk 14:

Defensie en ontwapening

1. Bondgenootschappelijke samenwerking

1.1. De NAVO

1.1.1.

De militaire macht van Nederland kan alleen betekenis hebben in bondgenootschappelijk verband. Daarnaast kan de veiligheid van Nederland niet los worden gezien van die van de omliggende landen. D'66 is daarom overtuigd van de noodzaak dat de veiligheid van Nederland een bondgenootschap met gelijkgezinde landen vereist.

1.1.2.

De Oost-West tegenstelling heeft geleid tot twee bondgenootschappen, waarin één deelgenoot (VS resp. USSR) sterk overweegt in militaire macht, in het bijzonder ten aanzien van de kernwapens. Deze supermachten hebben ook militaire belangen buiten Europa.

1.1.3.

Het veiligheidsbelang van de kleinere bondgenoten, zoals Nederland, heeft twee kanten:

– enerzijds zich te verzekeren van een machtige beschermheer met een overeenkomstige maatschappij-opvatting;

– anderzijds door bondgenootschappelijk overleg het gedrag van de supermogendheid zo te beïnvloeden dat de gewenste veiligheid bereikt wordt bij een zo laag mogelijk wapeningspeil en met vermindering van belangrijke verschillen in veiligheidsrisico tussen de bondgenoten.

1.1.4.

Wat dit laatste betreft is vooral van belang dat de geografisch verschillende positie van de US en de Europese NAVO-landen niet leidt tot een „ontkoppeling” van de Europese en Amerikaanse veiligheidssituatie. Zolang een situatie van ontspanning, openheid en wederzijds vertrouwen in de Oost-West verhouding niet is bereikt, is D'66 daarom voorstander van een bondgenootschap met de

VS.

1.1.5.

Dit betekent een voortdurend en actief lidmaatschap van de NAVO en een maximale inzet voor een succesvol verloop van de onderhandelingen tussen Oost en West.

Veelvuldige consultatie en een goede afstemming met min of meer gelijkgezinde NAVO-partners (Noorwegen, Denemarken, Canada, België) is daarvoor van belang.

1.1.6.

Mocht het echter onverhoopt niet mogelijk blijken binnen de NAVO de vergaande voorstellen te ontwikkelen die D'66 noodzakelijk acht, dan moet de Nederlandse regering niet schromen om ook buiten het NAVO-verband om te proberen tezamen met gelijkgezinde landen tot dergelijke voorstellen te komen (Zweden, Joegoslavië, Polen, Roemenië).

1.1.7.

D'66 streeft naar doorbreking van de militaire blokken en uiteindelijk naar opheffing van NAVO en WP. Uitbreiding van de NAVO met nieuwe leden of uitbreiding van het verdragsgebied zou hiermee in tegenspraak zijn, en staan wij daarom niet voor.

1.2. Samenwerking van de Europese bondgenoten

1.2.1.

Uitgaande van het lidmaatschap van de NAVO pleit D'66 binnen het Atlantisch Bondgenootschap een meer evenwichtige verhouding tussen de VS en de Europese partners. Allereerst omdat de internationale machtspositie van de VS de laatste jaren aan het verminderen is, terwijl die van een land als de Duitse Bondsrepubliek relatief toeneemt.

1.2.2.

Daarnaast ontstaat er, gezien de steeds nauwere Europese samenwerking, die ook op het gebied van de buitenlandse politiek voortgang vindt (zie Hoofdstuk: Buitenlandse Politiek, par. Europese Politieke Samenwerking) een steeds sterkere behoefte aan de grotere Europese invloed op het bondgenootschappelijke veiligheidsbeleid.

1.2.3.

Tegen deze achtergrond pleit D'66 dat de structuur van de NAVO in de jaren '80 wordt geënt op een intensievere Europese samenwerking op het gebied van de veiligheid. Op deze wijze zal het ook voor Nederland mogelijk zijn om meer effectieve invloed uit te oefenen op het bondgenootschappelijke veiligheidsbeleid.

1.2.4.

De Europese defensiesamenwerking zal niet alleen gericht moeten zijn op een efficiëntere materieel-samenwerking, maar ook op het bespreken van de Europese dimensie van het Atlantische veiligheidsbeleid. Daarbij zal gebruik kunnen worden gemaakt van de bestaande overlegkaders, zowel die tussen de negen EG-landen (EPS) als die tussen de grote

groep van Europese NAVO-landen.

1.2.5.

Het bestaande consultatiemechanisme tussen de VS en de Europese partners dient daarnaast aan de zelfstandiger Europese rol te worden aangepast en te worden versterkt.

1.2.6.

D'66 is tegen een Europese kernmacht en is zich bewust van het gevaar van het ontstaan hiervan. Een nauwere Europese samenwerking op het gebied van de veiligheid, zoals hierboven pleit, mag niet leiden tot een Europese kernmacht, maar moet juist als middel worden gehanteerd om die te voorkomen. Deze samenwerking is immers gericht op een aanpassing van de NAVO aan de zich wijzigende internationale verhoudingen, opdat de samenhang van het bondgenootschap en de band met de VS behouden blijft.

1.2.7.

Verdergaande samenwerking op defensiegebied tussen de Europese landen is tenslotte ook van belang in verband met de potentieel sterk kostenbesparende aspecten. Met name op de gebieden van meer concrete projecten, zoals de aanschaf en productie van materieel, onderzoek en ontwikkeling logistiek, training e.d. liggen voor een specifiek Europees benadering goede mogelijkheden. Resultaten op dit gebied kunnen bijdragen tot een politieke sfeer, waarin op openhartige wijze kan worden gesproken over een mogelijke ruil van defensietaken, leidend tot specialisatie op bepaalde terreinen tussen Europese landen.

1.2.8.

Een grotere democratische controle is hierbij echter een essentiële voorwaarde.

(Zie ook het Europese Programma van D'66, blz. 21).

2. Oorlogsvoorkoming en de wapeningswedloop

2.1.

Het centrale doel van het veiligheidsbeleid is niet het winnen van een oorlog, doch het voorkomen dat een oorlog uitbreekt. Enerzijds dient dat, zoals reeds gesteld, te gebeuren via politieke en economische maatregelen. Anderzijds is de internationale realiteit nog steeds dat militaire macht gezien en gebruikt wordt als een middel om conflicten op te lossen. Zolang dit zo blijft, valt er daarom niet te ontkomen aan het onderhouden van een militair vermogen, wat erop gericht moet zijn een bijdrage te leveren aan de oorlogsvoorkoming. Dit betekent: een defensief vermogen dat voldoende is om een mogelijke aanval af te schrikken.

2.2.

Dit is niet hetzelfde als het willen bereiken van een militair evenwicht. D'66 wijst het denken in termen van de noodzaak altijd een militair evenwicht te moeten bereiken, af als onvruchtbaar en gevaarlijk.

Ten eerste omdat een dergelijk evenwicht niet of nauwelijks vast te stellen is, aangezien ook factoren als moreel, paraatheid, geoefendheid, logistieke ondersteuning en waarschuwingstijd een rol spelen.

Daar komt bij dat in een situatie waarbij het ene bondgenootschap, de NAVO, een defensieve strategie nastreeft en de andere, het Warschaupact, een offensieve strategie zal voeren, en de aantallen manschappen en wapens op zichzelf de militaire krachtsverhouding niet weerspiegelen.

2.3.

Ten tweede is het denken in termen van evenwicht, dat dikwijls verengd wordt tot een numeriek evenwicht, één van de belangrijkste oorzaken van de wapeningswedloop.

2.4.

Allereerst is het, zoals hierboven beschreven, niet of nauwelijks mogelijk te bepalen of er inderdaad een militair evenwicht is. Gegeven het feit dat men van militaire kant zo min mogelijk risico's wil nemen, leidt dit er toe dat men zichzelf liefst een „veiligheidsmarge” verschafft, die door de tegenpartij echter vanzelfsprekend als bedreigend ervaren wordt.

2.5.

Daarnaast speelt de voortschrijdende technologische vernieuwing, die herhaaldelijk een impuls aan de wapeningswedloop heeft gegeven en dat ook dit moment dreigt te doen.

2.6.

Het gevolg van deze factoren is dat ook in situaties waar men zou kunnen spreken van een globaal militair evenwicht, dit evenwicht voortdurend opschuift naar een steeds hoger wapeningspeil.

2.7.

Tegen deze ontwikkeling moet naar de mening van D'66 stelling worden genomen op de volgende twee manieren:

– ten eerste door een grotere nadruk op wapenbeheersing en ontwapening (zie par. Ontwapening, hieronder) en

– ten tweede door als NAVO een zichtbaar lager wapeningspeil aan te houden dan het Warschaupact.

2.8.

Gezien de defensieve strategie van de NAVO kan deze zich een wapeningsachterstand (of ontwapeningsvoorsprong) veroorloven, die echter niet zo groot mag zijn dat zij een mogelijke tegenstander tot militaire druk kan verleiden.

3. Ontwapening en wapenbeheersing

3.1. Kernwapens

3.1.1

De behoefte aan beveiliging d.m.v. wapenings- en in de eerste plaats aan kernwapenings- dient zo spoedig mogelijk en zoveel mogelijk te worden weggenomen door internationale verdragen over conflictbeheersing en ontwapening. De voorrang voor kernwapens is des te dringender omdat de voortgaande kernwapenwedloop tussen Oost en West een ernstige belemmering vormt voor het streven naar non-proliferatie. Het willen voorkomen van „horizontale” proliferatie is immers niet geloofwaardig, zolang Oost en West voortgaan met de „verticale” proliferatie in hun eigen blok. Als eerste stap hiertoe zouden Oost en West moeten besluiten hun kernwapenings- op het huidige niveau te bevriezen.

3.1.2.

De goedkeuring van het SALT-II verdrag tussen de VS en de SU over beperking van de strategische kernwapens is daarnaast van groot belang. Gezien de op gang zijnde of voorgenomen uitbreiding van het arsenaal aan lange-afstands tactische kernwapens (de Russische SS 20 en Backfire bommenwerpers, resp. de Amerikaanse Pershing II en Tomohawk raketten) is het tot stand komen van een wapenbeheersingsverdrag op dit terrein (SALT III) zeer urgent. De bijzondere invloed die het al of niet stationeren in West-Europa van laatstgenoemde wapens voor de veiligheid van de Westeuropese landen heeft, noopt tot een grotere betrokkenheid van deze landen bij SALT. Zij dienen te streven naar medezeggenschap en inbreng in de onderhandelingen.

3.1.3.

Ook voor de kortere-afstands tactische kernwapens bepleit D'66 wapenbeheersingsonderhandelingen, naast eenzijdige stappen (zie par. Nederlandse Kernwapentaken).

3.1.4.

Bij het streven naar kernontwapening moet tenslotte ook een atoomvrije zone in Europa (zoals reeds dikwijls door D'66 bepleit) worden genoemd als een belangrijke stap.

3.1.5.

Het uiteindelijke doel bij de kernontwapening zou moeten zijn een algemeen aanvaard verdrag dat de ontwikkeling, de productie en het in voorraad hebben van kernwapens verbiedt, gekoppeld aan de noodzakelijke controle-maatregelen. D'66 realiseert zich echter dat dit een kwestie van zeer lange termijn is. Zoals in de inleiding van de par. Vrede en Veiligheid reeds gesteld, is bewapening voor een groot gedeelte slechts een symptoom van een dieperliggende kwaal. Zolang er geen oplossingen worden gevonden voor zowel de oorzaken van gewapende conflicten als de structuur van het internationale statensysteem, is volledige ontwapening een wensdroom.

3.1.6.

Daar komt bij dat ook met internationale verdragen, die bepaalde wapens verbieden, de kennis en de productietechniek voor deze wapens altijd zal blijven bestaan.

3.1.7.

D'66 pretendeert niet een manier te weten om de kernwapens definitief de wereld uit te krijgen. Dat neemt niet weg, dat wij er nadrukkelijk naar streven om het aantal kernwapens in de wereld en de rol die zij spelen, terug te dringen.

3.2. Nederland en de wapenbeheersing in Europa

3.2.1. Inleiding

De militaire situatie in Europa is gekenmerkt door een ongeëvenaarde openhouding van militaire macht, zowel gemeten in manschappen als

in bewapening. Tegelijkertijd is de geschiedenis van de Europese wapenbeheersing en ontwapening tot nu toe weinig bemoedigend.

Terwijl er zowel op het wereldwijde niveau als op het niveau van de supermogendheden concrete resultaten zijn bereikt - zij het op bescheiden en teleurstellende schaal - is de militaire ontwikkeling in Europa niet onderworpen aan enige beperking, ondanks veel initiatieven en plannen.

3.2.2. MBFR

3.2.2.1

De onderhandelingen in Wenen over wederzijdse evenwichtige troepenvermindering (MBFR) die het meest concrete uitdrukingsmiddel van deze pogingen zijn, laten na 7 jaar onderhandelen een teleurstellend beeld vanwege de opstelling van de NAVO-deelnemers, waaronder Nederland.

3.2.2.2

Inhoudelijk bepleit D'66 een benadering die langs twee wegen verloopt: 1. het terugbrengen van de aantallen en het stellen van plafonds voor troepen en wapens; 2. de verdere uitbouw van vertrouwenwekkende maatregelen, in samenhang met een grotere voorspelbaarheid en doorzichtigheid van militaire activiteiten.

3.2.2.3

D'66 ziet bij een ruimhartige westerse opstelling mogelijkheden om in MBFR-verband tot een akkoord te komen over het eerste punt, eventueel beperkt blijvend tot afspraken over de omvang van de strijdkrachten en niet over de bewapening.

3.2.3. Europese ontwapeningsconferentie

3.2.3.1

Voor de andere genoemde aspecten bepleit D'66 een **Europese Ontwapeningsconferentie**, waaraan alle Europese landen, de VS en Canada deelnemen en waarin de totale bewapeningsproblematiek aan de orde komt: in eerste instantie het tweede van de bovengenoemde punten, vervolgens na afsluiting van MBFR het eerstgenoemde punt en eventueel ook de problematiek van de tactische kernwapens (zie ook par. 3.1.: Kernontwapening).

3.2.3.2

Uiteindelijk zou de EOC zich moeten ontwikkelen tot een permanent forum voor aangelegenheden betreffende ontwapening en wapenbeheersing als onderdeel van het Europese Veiligheidssysteem dat D'66 bepleit. In dit kader zou dan ook kunnen worden gewerkt aan het kernwapenvrij maken van een zo groot mogelijk gedeelte van Europa.

3.2.4. Bestuurlijke consequenties

3.2.4.1

Voor de veel actievere benadering van Nederlandse kant van wapenbeheersing en ontwapening die D'66 voorstaat, is ook een reorganisatie van de ambtelijke structuren nodig.

3.2.4.2.

Binnen de overheid, met name bij het Ministerie van Buitelandse Zaken, dient een nieuwe structuur geschapen te worden om ontwapeningskwesties adequaat te kunnen aanpakken. Alle wapenbeheersings- en ontwapeningszaken dienen samenhangend behandeld te worden en op voldoende hoog niveau.

Er dient voldoende mankracht te zijn om alternatieven te kunnen uitwerken en uitdragen. Essentieel is ook dat nieuwe wapenaankopen en ontwikkelingen getoetst kunnen worden op hun effecten op de wapenbeheersingsbesprekingen, een in West-Europa geheel verwaarloosd terrein.

3.2.4.3.

Daarom bepleit D'66 de instelling binnen het Ministerie van Buitelandse Zaken van een aparte directie, waarin alle wapenbeheersings- en ontwapeningszaken - in overleg met o.m. Defensie - worden behandeld.

3.2.4.4.

Ook in het NAVO-planningsproces moeten de wapenbeheersingsaspecten systematisch geïntegreerd kunnen worden. D'66 staat daarom de instelling van een speciaal comité voor, dat in alle stadia van planning deze aspecten inbrengt.

3.3. Chemische en bacteriologische wapens

3.3.1.

De Sowjet Unie besteedt meer aandacht dan de VS aan offensieve chemische wapens. Deze zijn mede bruikbaar voor inzet in Europa. Met uitzondering van de VS beschikken de NAVO-landgenoten niet of nauwelijks over offensieve chemische wapens. Wel beschikken de NAVO-eenheden over beschermende kleding en gasmaskers e.d. Deze onevenwichtige situatie op het gebied van chemische wapens was reeds in het begin van de zeventiger jaren bereikt.

3.3.2.

Nederland dient zich ondubbelzinnig afwijzend op te stellen tegenover pogingen vanuit militaire en politieke kringen binnen de NAVO om in de verslechterde internationale politieke verhoudingen een aanleiding te vinden een groter tegenwicht op het gebied van chemische wapens te ontwikkelen.

3.3.3.

Deze duidelijke afwijzing dient vergezeld te gaan van een onverminderd actieve Nederlandse opstelling in de Ontwapeningscommissie te Genève om door middel van eigen initiatieven de lopende onderhandelingen over een totaal-verbod van chemische wapens dichterbij een succes te brengen.

3.3.4.

Bezien dient te worden op welke manieren de defensieve maatregelen ter bescherming tegen aanvallen met chemische wapens kunnen worden verbeterd, waartoe de benodigde middelen moeten worden verstrekt.

3.3.5.

Strikt toezicht op naleving van het internationaal overeengekomen verbod op productie en gebruik van bacteriologische wapens is noodzakelijk.

4. Kernwapens

4.1. Kernwapens en afschrikking

4.1.1.

De defensie van NAVO en Warschau Pact berust in hoge mate op afschrikking d.m.v. kernwapens. Maar de aard en omvang van deze bewapening vormt niet alleen een bedreiging voor de direct betrokken partijen, maar voor de gehele mensheid en haar nakomelingen. Dit maakt bezit en de bereidheid tot gebruik van zulke wapens, zelfs voor verdedigingsdoeleinden, zedelijk onaanvaardbaar.

4.1.2.

Anderzijds wordt juist de afschrikkende werking van kernwapens beschouwd als een belangrijke bijdrage van de voorkoming van oorlog. De ontwikkeling van de „handzamere” tactische kernwapens ondergraaft echter de geloofwaardigheid van deze oorlogsvoorkomende werking. Kernwapens ontnemen de betekenis aan begrippen als winnen of beperken van oorlogen; zij dwingen tot herbezinning op het begrip veiligheid en tot een fundamentele herbezinning op de, steeds meer op tactische kernwapens gebaseerde, NAVO-strategie. Door de technologische ontwikkeling dreigt de grens tussen kernwapens en conventionele wapens steeds meer te vervagen, zodat het gevaar dat bij een conflict al snel tot kernwapens wordt overgegaan, steeds groter wordt.

4.1.3.

D'66 bepleit een beleid dat niet meer steunt op kernwapens. Dit mag echter niet leiden tot een situatie waarin de kans op gebruik van de nog niet afgeschafte kernwapens toeneemt. Dit heeft ook consequenties voor de mate waarin, op zich noodzakelijke, eenzijdige stappen kunnen worden genomen.

4.2. Terugdringen van kernwapens

4.2.1.

Vroegtijdige inzet van kernwapens kan o.a. worden tegengegaan door middel van terugtrekking en, bij voorkeur, afschaffing van systemen met een korte dracht, en door het instellen van een atoomvrije zone aan weerszijden van het IJzeren Gordijn. Daarnaast dient Nederland zich te verzetten tegen de invoering van nieuwe tactische kernwapens met een korte dracht of een „atoomdrempel”-verlagende werking, zoals de neutronenbom. Een dergelijk beleid zou tot een zekere versterking van de conventionele bewapening aan westelijke kant kunnen leiden. De mate waarin en de wijze waarop deze conventionele versterking zou worden uitgevoerd, dient echter beoordeeld te worden op basis van de werkelijke militaire noodzaak en in het licht van de noodzaak van wapenbeheersing.

4.2.2.

Taak voor Nederland is het om binnen de NAVO deze gedachte te propageren en te doen omzetten in concreet beleid. Daarbij moet worden gestreefd naar een geleidelijke nucleaire uitdunning in Centraal-Europa, die tenslotte kan uitlopen op de instelling van een gedenucleariseerde zone.

4.3. Nederlandse kerntaken

4.3.1.

In de eerste helft van de jaren tachtig moet Nederland zijn kernwapentaken terugbrengen van 6 naar 2 of 3. Eenzijdig moet Nederland afstoten, c.q. niet vervangen de nucleaire luchtafweer (Nike), de atoommijnen en de nucleaire bommen voor de onderzeebootbestrijding.

4.3.2.

Voor de Nike en de onderzeebootbestrijdingsbommen zijn conventionele alternatieven aanwezig. De bezwaren tegen de atoommijnen zijn allereerst dat zij hoogstwaarschijnlijk al in een vroeg stadium van een conflict moeten worden ingezet, willen zij bij een aanval van het Warschau Pact nog bruikbaar zijn. Daarbij is deze bruikbaarheid, vlakbij de eigen eenheden, twijfelachtig. Ook is het zeer de vraag of deze wapens tijdig kunnen worden vrijgegeven voor inzet (consultatie-procedures, verbindingen enz.).

Tenslotte is ook hun afschrikkende werking tamelijk gering, omdat het mogelijk is deze wapens te gebruiken zonder dat het grondgebied van de VS en de SU direct in het geding is.

4.3.3.

Deze argumenten gelden ook voor de nucleaire artillerie, zowel voor wat het 8-inch als het 155-mm geschut betreft. Daar komt bij dat deze wapens bijzonder kwetsbaar zijn bij een verrassingsaanval. Hun beperkte draacht maakt het immers noodzakelijk dat zij dicht in de nabijheid van de vijandelijke eenheden in stelling worden gebracht. Gegeven het eigen NAVO-uitgangspunt dat het Warschau Pact als aanvalster zal optreden, is het hoogst waarschijnlijk dat veel van deze wapens in een vroegtijdig stadium van het gevecht reeds onder de voet worden gelopen of worden afgesneden.

4.3.4.

D'66 is daarom van mening dat ook deze gevechtswapens moeten worden afgeschaft. Dit betekent allereerst dat definitief moet worden besloten dat Nederland het 155-mm geschut niet moderniseert. Bij de „8-inch” artillerie is echter, anders dan bij de hiervoor genoemde wapens, eenzijdige afschaffing door Nederland niet verstandig. Gegeven de belangrijke plaats die deze nucleaire artillerie in de NAVO-defensie inneemt zou dit immers betekenen dat de sector van West-Duitsland die Nederland verdedigt, als enige zou worden gedenucleariseerd. Een dergelijke eenzijdige verzwakking van één gedeelte van de verdedigingslinie zou door onze bondgenoten niet kunnen worden aanvaard en zou betekenen dat de gehele Nederlandse deelname aan de gemeenschappelijke verdediging ter discussie komt.

4.3.5.

Nederland zal zich er dan ook op moeten richten de overige bondgenoten van de noodzaak te overtuigen deze wapens gezamenlijk af te schaffen. Deze afschaffing zou het

beste kunnen plaatsvinden in het kader van onderhandelingen met de Sowjet Unie, die moeten voorkomen dat dit land nucleaire artillerie gaat invoeren in Centraal-Europa.

4.4. Nieuwe langere-afstands raketten

De NAVO-landen hebben besloten 572 nieuwe lange-afstands wapens te produceren en in Europa te stationeren.

Nederland heeft over de opstelling in ons land nog niet besloten. Hiervan moet gebruik worden gemaakt om de rol en het aantal van de NAVO-kernwapens terug te dringen. Dit betekent dat Nederland plaatsing in ons land moet afwijzen als het aantal van 572 niet sterk wordt verminderd, bij voorkeur (maar niet alleen) op basis van een overeenkomst met de SU, SALT-II niet wordt geratificeerd of de SU bereid blijkt tot een militair relevante vermindering van haar langere-afstands kernwapens. Tevens zal als voorwaarde moeten worden gesteld een vermindering door de NAVO van het aantal tactische kernwapens in Europa.

5. Nieuwe strategieën

5.1.

Het streven naar terugdringen van de kernwapens heeft consequenties voor de NAVO-strategie. Daarom acht D'66 het noodzakelijk dat er serieus onderzoek wordt gedaan naar geloofwaardige, conventionele defensieve strategieën, die wellicht mogelijk worden door de technologische ontwikkelingen. In de opbouw van het militaire apparaat zal daarbij meer nadruk moeten komen te liggen op defensieve wapens (bijv. anti-tank wapens) en een defensieve conceptie.

5.2.

Mede in dit licht is D'66 ook van mening dat de al jaren lopende onderzoeken m.b.t. de sociale verdediging extra prioriteit moeten krijgen, opdat zij binnen een redelijk tijdsbestek tot conclusies kunnen leiden.

5.3.

Daarnaast dient territoriale verdediging meer aandacht te krijgen. Zij dient tenminste een voldoende beveiliging te kunnen verzekeren van het mobilisatieproces van de krijgsmacht en van de aanvoer en doorvoer van bondgenootschappelijke versterkingen, alsmede van de voortzetting van het maatschappelijk leven. Een eventuele taak van verdediging in de diepte dient mede afhankelijk te worden gesteld van uitkomsten uit de onderzoeken naar alternatieve strategieën.

5.4.

De effectiviteit van een defensieve oorlogsvoering valt of staat met de gemotiveerdheid, en de fysieke en mentale weerstand van de burgerbevolking.

Voorlichting over civiele verdediging en bezinning over de rol die deze in de strategie kan spelen is daarom van groot belang en dient meer aandacht te krijgen dan nu het geval is. Een dergelijke voorlichting dient echter een neutraal-technisch karakter te hebben en mag in geen geval leiden tot vijand-gericht denken.

6. Planning en financiën

6.1. Defensieplanning

6.1.1. NDPP

De reorganisatie van de topstructuur van het Ministerie van Defensie in 1976 was vooral gericht op het scheppen van voorwaarden voor de totstandkoming van een geïntegreerd defensiebeleid, terwijl de politieke controle met deze reorganisatie werd bevorderd. Als noodzakelijk complement werd het Nederlands Defensieplanningproces, het NDPP, ontwikkeld. Hiermede is het ook mogelijk geworden om de oude vaste verdeelsleutel (1:2:1 voor resp. KM, KL en Klu) los te laten, hetgeen noodzakelijk is omdat de daadwerkelijke prioriteiten in de financiële behoeften zich niet volgens zo'n vaste verdeelsleutel gedragen. D'66 hecht dus sterk aan het uitbouwen van deze in gang gezette ontwikkelingen.

6.1.2. NATO-planning

Een belangrijk uitgangspunt voor de nationale planning is de NATO-planning, waaraan nog wel een aantal onvolkomenheden kleven. Een eerste probleem betreft de vaststelling en evaluatie van de „dreiging”, waar geen mathematische processen voor zijn te ontwikkelen en waar dus altijd ook subjectieve elementen een grote rol spelen. Gewaakt moet worden tegen het (uitsluitend) hanteren van „worst case”-situaties als basis voor de planning. Een hulpmiddel hiertoe kan zijn een verschillenanalyse tussen de NATO-conclusies en die van de onafhankelijke instituten. D'66 bepleit het opstellen van een dergelijke analyse.

6.2. Omvang defensieuitgaven

6.2.1.

Sinds de defensienota 1974 kent Defensie een financieringssysteem waarbij de financiële meerjarenafspraken berusten op een planning in fysieke eenheden. De hoogte van de begrotingsmiddelen voor defensie dient niet in de eerste plaats te worden gebaseerd op een bepaald percentage van het nationaal inkomen doch moet berusten op een zakelijke beoordeling van de veiligheidssituatie. De in het kader van het Long Team Defence Plan overeengekomen reële stijging van ca 3% moet dan ook telkenmale opnieuw worden bezien. D'66 is van mening dat deze gelden in eerste instantie dienen te worden benut om de rol van de kernbewapening terug te dringen en hiertoe tegen extra kosten nucleaire door conventionele wapensystemen te vervangen.

6.2.2.

Bij algemene bezuinigingsoperaties van de overheid moet ook het ministerie van defensie een bijdrage leveren.

6.3. Financieringsproblematiek

6.3.1.

Het instandhouden van een noodzakelijke en voldoende defensiecapaciteit leidt bij ongewijzigd beleid tot toenemende financiële lasten. Daarom zullen duidelijke keuzes moeten worden gedaan en prioriteiten moeten worden gesteld. De opbouw van de kosten uit hoofde van investering en exploitatie en personeel dient evenwichtig te zijn.

6.3.2.

De beperkte beschikbaarheid van budgettaire middelen noodzaakt in toenemende mate tot rationalisatie, specialisatie en takenruil. Defensie dient echter wel voor de overeengekomen fysieke afspraken adequate compensatie te verkrijgen van de prijsstijgingen. In dit licht verdienen met name de stijgende energielasten de aandacht aangezien dit van zeer directe invloed is op de geoefendheid.

6.3.3.

Meerkosten van nederlandse (co-) productie van wapensystemen dienen in beginsel niet ten laste van Defensie gebracht te worden.

7. Materieel beleid

7.1. Internationale (materieel) samenwerking

7.1.1.

Met name voor de kleinere landen (vooral die zonder eigen defensie-industrie) is de huidige wijze van voorziening in en exploitatie van wapensystemen een zeer kostbare aangelegenheid. Rationalisatie (w.o. gezamenlijke activiteiten), specialisatie (taakverdeling) en standaardisatie kunnen hierop in principe een antwoord betekenen. De formele structuren om tot een dergelijke samenwerking te komen zijn in allerlei vorm voorhanden.

7.1.2.

Binnen deze samenwerkingsverbanden moeten uitgaande van de politieke doelstellingen, compromissen tot stand worden gebracht tussen nationale industriële belangen, Europese industriële belangen en de noord-amerikaanse industriële belangen – zoals gezien door de respectieve overheden – alsmede de belangen van de betrokken particuliere industrieën.

7.1.3.

Voorkomen moet worden dat de grote industrieën uit Frankrijk, Duitsland en Verenigd Koninkrijk ontwikkelingen in gang zetten die aan de politieke doelstellingen afbreuk doen c.q. voor de kleine landen nadelig zijn.

7.1.4.

Het is dringend gewenst dat Europa middels Europees parlement, Europese commissie, EPS en IEPG (onafhankelijke Europese programmagroep) op dit gebied orde op zaken stelt om een betekenisvolle rol te kunnen spelen op het gebied van de bewapening en wapenbeheersing. Dit zal zowel ten goede komen van de kostenbeheersing van de defensieuitgaven van de mogelijkheden om in het kader van een wapenbeheersingsbeleid de aard van de bewapening (conventionaal, defensief, niet bewapeningswedloop stimulerend) te beïnvloeden. Eveneens zul-

len in het Europese kader afspraken tot stand moeten worden gebracht m.b.t. beheersing van het exportbeleid van militair materieel, met name t.o.v. de derde wereldlanden. Een nauwere band tussen IEPG en EEG lijkt noodzakelijk om op Europees niveau tot een betere coördinatie te komen omdat alleen een gezamenlijke aanpak van het Europese defensiematerieelbeleid en het Europese defensie-industriebeleid tot wezenlijke resultaten kan leiden. Daarnaast zal Nederland via bi- en multilaterale afspraken met kracht moeten streven naar concrete samenwerkingsprojecten met zoveel mogelijk partners in NAVO dan wel Europees verband.

7.2. Materieexploitatie

De materieexploitatie is van zwaarwegende invloed op de effectiviteit van de defensie-inspanning. Overigens legt het ook een aanzienlijk beslag op de financiële middelen, waarop in de praktijk nauwelijks politieke controle aanwezig is. Een van de redenen is dat de betreffende kosten niet samenhangend in de defensiebegroting zichtbaar worden gemaakt.

D'66 pleit dan ook voor het opstellen van **materieexploitatieplannen**, aansluitend op de bestaande materieel(investerings)plannen. Bij de materieexploitatie is – naast de isstandhouding – ook in toenemende mate het energie en bedrijfsstoffen-gebruik van belang. Een actief energiebesparingsbeleid en een zuinig beleid m.b.t. grondstoffen dient naar de mening van D'66 bij Defensie hoge prioriteit te bezitten.

8. Wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling

8.1.

De militaire krachtsverhoudingen worden in belangrijke mate bepaald door het niveau van de militaire technologie.

D'66 bepleit om met behulp van de moderne technologie primair defensieve conventionele wapensystemen te ontwikkelen. In het bijzonder is hier van belang de ontwikkelingen van de zgn. **Precision Guided Munition** welke een grote trefkans bezitten. Deze openen de mogelijkheid om wapensystemen te ontwikkelen welke uitsluitend in defensieve toepassingen hun grootste nut afwerpen en daardoor een minder bedreigend karakter bezitten.

8.2.

Een gevaar van onderzoek en ontwikkelingswerk is dat het kan leiden tot ongecontroleerde processen welke het bewapeningsniveau opstuwten. Het is dan ook noodzakelijk dat er een hechte politieke controle op de onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten wordt verzekerd en dat, voorzover mogelijk, in de internationale samenwerking Nederland met name bevordert dat de nadruk wordt gelegd op de ontwikkeling van defensieve wapensystemen.

9. Ruimtelijke Ordening en Milieu

9.1.

D'66 is van mening dat thans met grote spoed het Structuurschema Militaire Terreinen moet worden gepubliceerd en behandeld. Het wordt in hoge mate betreurd dat hierdoor nog steeds geen planologische kernbeslissing in zicht is. D'66 streeft het volgende na:

- het zoveel mogelijk weren van militaire activiteiten in de sterk verstede gebieden;
- het zoveel mogelijk weren van militaire activiteiten in natuur- en recreatiegebieden indien zij het recreatief gebruik ervan verhinderen;
- militaire complexen in binnensteden zullen zo veel mogelijk moeten worden vrijgemaakt.

9.2.

Het is duidelijk dat ter compensatie van de vrijgemaakte ruimten elders op planologisch meer aanvaardbare plaatsen alternatieve ruimten ter beschikking moeten worden gesteld alsmede de benodigde financiële middelen ter verzekering van een adequaat functioneren van de krijgsmacht.

Speciale aandachtspunten vormen de vliegvelden, oefenterreinen, schietterreinen en de munitieopslag. Gemeend wordt dat met voortvarendheid de in gang gezette projecten zoals de concentratie van de munitieopslag en de bouw van scherm-schietbanen moeten worden voortgezet.

Ook bij defensie moet grote aandacht worden besteed aan het voorkomen van cq beperken van grond-, water- en luchtvervuiling alsmede geluidshinder. Hiertoe dient, gebaseerd op een inventarisatie van alle (potentiële) emissiebronnen en op het structuurschema militaire terreinen een concreet beleidsplan te worden opgesteld en dienen de daaruit voortvloeiende maatregelen met een hoge prioriteitsstelling in de materieelplannen te worden opgenomen.

10 Personeelsbeleid

10.1 Algemeen

Materieel en personeel zijn beiden gelijkwaardige componenten van de krijgsmacht. Het personeel moet derhalve niet als sluitstuk, maar als integrerend bestanddeel worden beschouwd. De huidige situatie voldoet niet in alle opzichten aan dit beginsel. Zo dreigt de grote aandacht voor de investeringssector de exploitatie, die het personeel veelal direct raakt, te overschaduwen.

10.2 Inspraak en rechtsbescherming

10.2.1.

Er moet krachtig worden gewaakt voor een situatie, waarin beleidsbeslissingen die het personeel direct raken, over de hoofden van dit personeel heen worden genomen en als voldongen feiten worden gepresenteerd. De verschillende belangen- en vakverenigingen hebben hierbij een belangrijke functie. Het Georganiseerd Overleg moet een forum van daadwerkelijke medezeggenschap zijn. Ook op gedecentraliseerd niveau, b.v. op de onderdeelsraden en het werkoeverleg is het een zaak dat

de bereikte of nog te bereiken democratisering niet alleen een papierend maar ook een werkelijk inhoudsvolle verworvenheid is. Ook op dit punt moet aansluiting worden gezocht bij ontwikkelingen die zich in de maatschappij voordoen.

10.2.2.

Met voortvarendheid dient de toepassing van het burgerlijk recht in plaats van het militaire tuchtrecht op gewetensbezwaarden voor de militaire dienst te worden gerealiseerd. Het stakingsrecht voor militairen dient te worden afgewezen, aangezien dit strijdig is met het specifieke karakter van de krijgsmacht. De arbeidsomstandighedenwet dient in principe onverkort voor defensie te gelden tenzij voor specifieke situaties andere regelingen dienen te gelden.

10.3. Arbeidsvoorwaarden

10.3.1.

Een hoeksteen van het personeelsbeleid moet zijn het idee van gelijkstelling van het militaire personeel met andere beroepsgroepen in de samenleving. D'66 gaat uit van het beginsel dat de verhoudingen binnen de krijgsmacht zoveel mogelijk op maatschappelijke leest moeten worden geschoeid, behalve waar dit strijdig zou zijn met de eisen die worden gesteld door het bijzondere karakter van de krijgsmacht. Derhalve moet in de opleiding en de vorming voortdurend een kritische bezinning plaatsvinden op het functioneren van de krijgsmacht. Het is niet juist het militaire bedrijf als zuiver „technisch” te kwalificeren.

10.3.2.

Juist in de krijgsmacht is maatschappelijke betrokkenheid van groot belang. De interne voorlichtingsactiviteiten dienen daar nauw op aan te sluiten. Bovengenoemde beginselen dienen te worden geconcretiseerd via een aanpassing van de functionele leeftijdsontslag-regelingen, all ranks bedrijfsrestaurants en het zoeken naar alternatieven voor het systeem van coöptatie bij benoemingen. Daarnaast verdienen de STUMIK-rapporten nadere implementatie. (Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht).

10.4 Dienstplichtbeleid

10.4.1.

D'66 is voorstander van een krijgsmacht met dienstplichtigen en beroepskader, om principiële redenen. Juist de wens dat de krijgsmacht moet zijn geworteld in de maatschappij en daarmee de nauwste voeling moet onderhouden, brengt met zich mee dat de gevaren van een maatschappelijk isolement, dat door een krijgsmacht met slechts vrijwillig dienenden kan ontstaan niet moet worden onderschat.

10.4.2.

De uitvoering van het huidige dienstplichtsysteem kent echter onrechtvaardigheden. Immers slechts ca een derde van de dienstplichtigen komt in werkelijke dienst op. Hoewel uitstel en vrijstellingen van dienst in bepaalde gevallen acceptabel kunnen zijn dienen deze regelingen zoveel mogelijk te worden beperkt. Mede daardoor wordt de tendens zoveel mogelijk tegengegaan dat lager opgeleiden in een relatief groter aantal in werkelijke dienst

komen. De uit financiële overwegingen ingestelde regeling voor gehuwden dient te worden ingetrokken, mede gezien de ongewenste maatschappelijke consequenties welke het voor betrokkenen teweeg kan brengen.

Het keuringssysteem moet zijn gebaseerd op een objectieve toetsingsmethode.

10.4.3.

De individuele voorkeuren van dienstplichtigen met de te vervullen taak moeten meer aandacht krijgen dan nu het geval is.

10.4.4.

Voor zover niet uitstel wordt verleend dient na de dienstdienst een zekere voorkeursbehandeling bij het verkrijgen van opleidingsmogelijkheden en arbeidsplaatsen te worden gegeven.

10.4.5.

Een verdere eerlijker verdeling van de last der dienstplicht zou kunnen worden gerealiseerd door het creëren van een maatschappelijke dienstplicht, waarvan de militaire dienstplicht een onderdeel zou vormen. De gedachte is dat de lasten van de samenleving zoveel mogelijk door de samenleving als geheel moeten worden gedragen.

D'66 bepleit dat op korte termijn een interdepartementale studie over de mogelijkheden en behoeften van een maatschappelijke dienstplicht wordt gestart.

10.5. Vrouw in de krijgsmacht

De integratie van vrouwen in de krijgsmacht moet volledig zijn. Een korte overgangsfase hoogstens van enkele jaren t.b.v. het treffen van de nodige materiële voorzieningen en het creëren van een vruchtbaar psychologisch klimaat bij de mannelijke leden van de krijgsmacht is wel gewenst. Het aanmoedigen van vrouwen om dienst te nemen lijkt echter niet zinvol als niet de selectie en opleidingseisen voor mannen en vrouwen kritisch worden bezien en op de effectief te verrichten functie en taken worden afgestemd.

10.6 Burgerpersoneel

10.6.1.

De mogelijkheden voor de burgerambtenaren bij Defensie zijn nogal beperkt. Dit kenmerkt zich o.m. doordat het overgrote deel (ca. 76%) zich in de laagste rangscategorie bevindt. De STUMIK heeft afzonderlijke aandacht geschonken aan het burgerpersoneel en o.m. geconstateerd dat het voor hen nog aan een concreet loopbaanbeleid ontbreekt. De inmiddels hiertoe ontwikkelde initiatieven dienen met prioriteit te worden uitgebouwd.

D'66 onderschrijft de STUMIK aanbevelingen en dringt dan ook aan op een meer geschikte verdeling van burger en militaire functies. Daarnaast zal er met name ook voldoende ruimte (ook financieel) beschikbaar gesteld moeten worden voor de nodige begeleidende opleidingsactiviteiten.

10.6.2.

De kwestie inzake de positie van de burgerambtenaar in oorlogstijd sleept zich al jaren voort. Nederland moet met voortvarendheid naar een oplossing streven.